

Het gebruik en de beleving van een multiculturele dagbesteding door ouderen met verschillende culturele achtergronden

Radboud Universiteit Nijmegen

M.J. Pijnappels
Begeleider: H.P.M. Carlsson
Bachelor scriptie Geografie, Planologie en Milieu (GPM)
Faculteit der Managementwetenschappen
Radboud Universiteit Nijmegen
Augustus 2018

Het gebruik en de beleving van een multiculturele dagbesteding door ouderen met verschillende culturele achtergronden

Een Kwalitatief onderzoek naar de beleving en het gebruik van plaats

Radboud Universiteit Nijmegen

M.J. Pijnappels (s4631714)

Begeleider: H.P.M. Carlsson

Bachelor scriptie

Geografie, Planologie en Milieu (GPM)

Faculteit der Managementwetenschappen

Radboud Universiteit Nijmegen

Augustus 2018

Aantal woorden hoofdtekst: 23.059

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt mijn bachelor scriptie over het gebruik en de beleving van een multiculturele dagbesteding door ouderen met verschillende culturele achtergronden. De scriptie is geschreven ter afsluiting van de bachelor 'Geografie, Planologie en Milieu' aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Graag wil ik een aantal mensen bedanken die mij hebben geholpen bij het schrijven van deze scriptie. Dat geldt in de eerste plaats voor mijn begeleidster Hanna Carlsson, voor de goede begeleiding gedurende deze periode. Ten tweede wil ik Multidag en alle medewerkers en cliënten bedanken voor de fijne samenwerking. Tenslotte gaat mijn dank uit naar mijn medestudenten en ouders voor de ondersteuning die ze te pas en te onpas hebben geboden.

Ik wens u veel genoegen bij het lezen van mijn scriptie.

Marieke Pijnappels

Nijmegen

17 augustus '18

Samenvatting

De Europese bevolking verandert met de jaren. Zo groeit en vergrijst de bevolking en zal deze steeds internationaler worden. Ook in Nederland zetten deze ontwikkelingen door. In de jaren vijftig tot en met zeventig zijn veel migranten als jongvolwassenen naar Nederland gekomen. Deze groep mensen begint nu langzamerhand tot de groep van ouderen te horen. Naar verwachting bestaat de Nederlandse bevolking in 2015 uit 37,3 procent 55-plussers. Hiervan zal volgens de prognoses 9,8 procent bestaan uit ouderen met een migratieachtergrond.

Voor de groeiende groep ouderen is passende zorg nodig. Het zorggebruik en de manier van zorg voor ouderen met een migratieachtergrond kan verschillen van die van de ouderen met een Nederlandse achtergrond. Ouderen met een migratieachtergrond hebben andere specifieke aandachtspunten wat betreft zorg. Het bestaande zorgaanbod is hier nog onvoldoende op aangepast. Het huidige zorgaanbod is nog niet cultuursensitief genoeg. De zorg sluit nog onvoldoende aan bij alle groepen ouderen in Nederland. Om er voor te zorgen dat ouderen met een migratieachtergrond in dezelfde mate en kwaliteit zorg kunnen krijgen, moeten bestaande zorgvoorzieningen meer toegankelijk worden gemaakt en beter afgestemd worden op ouderen met een migratieachtergrond.

In Nederland is het aantal cultuursensitieve zorginstellingen al wel in opkomst. Wel blijft de dagbesteding hierbij achter. Op dit moment richten ongeveer honderd zorginstellingen in het land zich op cultuursensitieve zorg. Ook valt op dat zorginstellingen zich met name richten op cultuurspecifieke zorg voor één bepaalde cultuur. De ontwikkeling van multiculturele zorginstellingen is nog bescheiden. Van de zes multiculturele zorginstellingen in Nederland leggen slechts twee zich toe op multiculturele dagbesteding.

De zorginstelling waar in dit onderzoek de focus op ligt is de dagbesteding. Het doel van een dagbesteding is om een dagritme te creëren, en om structuur, ontmoeting, persoonlijke ontwikkeling en zingeving te bieden. Daarnaast is een dagbesteding er ook om de mantelzorger te ontlasten en om mensen in staat te stellen langer thuis te wonen. Het belang van dagbesteding kan in de toekomst verder toenemen als meer mensen langer thuis (moeten) blijven wonen.

Mede hierdoor en omdat er nog geen specifiek onderzoek is gedaan naar het gebruik en de beleving van een multiculturele dagbesteding door ouderen met verschillende culturele achtergronden is het van belang dat wordt onderzocht hoe de ouderen die al wél naar een multiculturele dagbesteding gaan dit beleven en gebruiken om zo het belang en de meerwaarde te onderzoeken. Dit kan vervolgens helpen bij de realisatie van meer multiculturele dagbestedingen.

Dit wordt onderzocht aan de hand van de casus Multidag in Nijmegen. Multidag is een cultuursensitieve multiculturele dagbesteding gericht op 50-plussers.

Het doel van dit onderzoek is om te achterhalen hoe ouderen met een verschillende culturele achtergrond een multiculturele dagbesteding gebruiken en beleven en op die manier te bepalen welke betekenis en meerwaarde een multiculturele dagbesteding heeft voor ouderen met verschillende culturele achtergronden. Om dit doel te bewerkstelligen is de volgende hoofdvraag geformuleerd: 'Hoe gebruiken en beleven ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding in Nederland?'

Het gaat in dit onderzoek om het onderzoeken van het gebruik en de beleving van een plaats door ouderen. Hierbij zijn 'aging in place' en 'place attachment' belangrijke begrippen. Dat ouderen zich 'in place' voelen en het gevoel hebben aangetrokken te zijn tot een plaats is van belang voor het algemeen welzijn van ouderen. Om de 'place attachment' te benaderen wordt het Persoon, Plaats en Proces (PPP) model van Scannell en Gifford gebruikt. Aan de hand van dit model wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag.

Door middel van participerende observaties en semigestructureerde interviews is de data voor dit onderzoek verzameld. Hieruit is naar voren gekomen dat volgens de ouderen een multiculturele dagbesteding een plek is waar veel sociale contacten worden gevormd tussen ouderen met verschillende culturele achtergronden en waar verschillende activiteiten worden ondernomen om een dag goed en nuttig te laten verlopen. Er worden verschillende activiteiten gedaan zoals handwerken en spellen. Desondanks is het gezellig even praten voor de meeste bezoekers het belangrijkste.

De meest voorkomende redenen voor cliënten om naar een multiculturele dagbesteding te komen zijn dat ze thuis geen goede invulling kunnen geven aan hun dag, dat ze zich eenzaam voelen, om de dag structuur te geven en deze nuttig door te komen, voor ontspanning en afleiding, of ter ontlasting van de mantelzorger. De ouderen voelen zich gedeeltelijk 'out of place' in hun leefomgeving.

De multiculturele dagbesteding wordt door ouderen als zeer positief ervaren. Hierbij zijn met name acceptatie en waardering belangrijk. De bezoekers voelen zich bij Multidag geaccepteerd en gewaardeerd. Dit gevoel komt mede voort uit het feit dat de ouderen elkaar als goede vrienden of familie beschouwen. Ouderen ervaren de multiculturele dagbesteding als 'een deel van mijn leven', het biedt 'ontspanning' of het geeft 'thuisgevoel'. Ook wordt het gezien als 'gezellig' en 'een plek van vooruitgang'. De ouderen voelen zich verbonden met de dagbesteding en het voelt voor hen als een bekende en vertrouwde plek. De ouderen krijgen bij de multiculturele dagbesteding de kans tot 'aging in place'.

Een verschil dat naar voren is gekomen in het belang van de multiculturele dagbesteding tussen ouderen met en zonder een migratieachtergrond, is dat de ouderen met een migratieachtergrond meer waarde hechten aan het feit dat er daadwerkelijk ouderen met een migratieachtergrond zijn. Dit geeft hun de kans tot 'aging in place'. Daarnaast is het voor alle ouderen, dus ook voor de ouderen met een Nederlandse achtergrond, van belang dat de dagbesteding echt divers is en dus bestaat uit ouderen met een Nederlandse achtergrond en ouderen met een migratie achtergrond. Omdat er dan niet één bepaalde groep overheerst hoeft niemand te leven volgens strikte culturele gewoontes of regels. Iedereen heeft de kans op zijn eigen manier 'in place' te zijn.

De belangrijkste meerwaarde die Multidag biedt is voor alle ouderen gelijk, ongeacht cultuur of herkomst. Binnen Multidag krijgen ze de mogelijkheid te leven volgens eigen gebruiken en gewoontes, te leven 'in place'. Het geaccepteerd en gewaardeerd worden, het in contact komen met anderen, het weg zijn van huis, het bezig zijn en het goed geholpen worden. Dat geldt voor ouderen met of zonder migratieachtergrond en is de reden dat ze naar Multidag komen en het er naar hun zin hebben.

In dit onderzoek ervaren de ouderen het gebruik van een multiculturele dagbesteding als zeer positief en hechten ze er grote waarde aan. Voor hen is de multiculturele dagbesteding van

aanzienlijk belang. Uit dit belang kan worden geconcludeerd dat het zinvol is op meer plaatsen in Nederland multiculturele dagbestedingen of vergelijkbare zorginstellingen te ontwikkelen om er voor te zorgen dat meer ouderen zich ergens 'in place' kunnen voelen.

Voor vervolgonderzoek verdient het aanbeveling rekening te houden met de soms moeizame communicatie met respondenten tijdens interviews. Zo kan taal een knelpunt zijn. Verder kan het zinvol zijn vervolgonderzoek te doen aan de hand van meerdere casussen om zo een beter inzicht te krijgen in verschillen en overeenkomsten.

Inhoud

Voorwoord	III
Samenvatting	IV
1. Inleiding	1
1.1 Projectkader	1
1.1.1 Migratie	1
1.1.2 Ouderen	3
1.1.3 Zorg voor ouderen met migratieachtergrond.....	4
1.1.4 Cultuursensitieve zorg	5
1.1.5 Dagbesteding.....	7
1.2 Relevantie.....	9
1.2.1 Maatschappelijke relevantie	9
1.2.2 Wetenschappelijke relevantie	10
1.3 Casus	10
1.3.1 Keuze voor de casus	10
1.3.2 Beschrijving casus.....	11
1.4 Doel- en vraagstelling.....	12
1.4.1 Hoofdvraag	12
1.4.2 Deelvragen	12
1.5 Onderzoeksmodel	12
2. Theoretisch kader	13
2.1 Plaats	13
2.2 Aging in place	14
2.3 Place attachment / Sense of place	15
2.3 Persoon, Plaats, Proces model (PPP-model).....	17
2.4 Conceptueel model	20
3. Methoden	21
3.1 Onderzoeksstrategie	21
3.2 Onderzoeksmateriaal	22
3.3 Data verzameling en analyse	23
3.3.1 Observatie	23
3.3.2 Interviews.....	24
3.3.3 De onderzoeker	26
3.4 Betrouwbaarheid en validiteit	26
3.4.1 Betrouwbaarheid.....	26
3.4.2 Validiteit	27

4. Analyse	27
4.1 Plaats	28
4.2 Proces	29
4.2.1 Affectie en Cognitie	30
4.2.2 Gedrag	41
4.3 Persoon	44
5. Discussie en aanbevelingen	45
6. Conclusie	47
Literatuur	50
Bijlage	54
Bijlage 1: Interview guides	54
Bijlage 2: Codeboek	61
Bijlage 3: Netwerken	66

1. Inleiding

De Europese en Noord Amerikaanse ouderenpopulatie verandert van karakter door het groeiend aantal migranten (Ciobanu, Fokkema, & Nedelcu, 2017). Zoals Warnes, Friedrich, Kellaher en Torres in 2004 al aangaven “the number of elder migrants in Europe (and other developed world regions) will grow substantially the coming half-century) (p.308). Door de jaren heen is al gebleken dat deze voorspelling uitkomt. In Finland, Luxemburg en Portugal is de populatie van ouderen met een migratieachtergrond tussen 2010 en 2015 met meer dan 50 procent gestegen (Ciobanu et al., 2017). Ook het aandeel mensen met een migratieachtergrond in de leeftijdscategorie tussen 45 en de 54 blijft stijgen. Hoewel een deel van deze groep terug zal gaan naar het land van herkomst, is uit voorgaande studies gebleken dat het merendeel zal blijven (Ciobanu et al., 2017).

Europa en andere ontwikkelde gebieden krijgen de komende jaren dus meer te maken met een diverse groep ouderen. Ook in Nederland is deze ontwikkeling gaande (Garssen, 2011). De ouderenzorg in Nederland zal zich hier dan ook op moeten aanpassen (Talloon, Verstraete, & Jean, 2012).

Dit hoofdstuk gaat verder in op het hierboven geïntroduceerde en biedt een inleiding op het onderzoek. Eerst wordt in paragraaf 1.1 het projectkader ingeleid, vervolgens wordt in paragraaf 1.2 de relevantie van het onderzoek verantwoordt, daarna wordt in paragraaf 1.3 de casus uitgelegd en tenslotte komen in paragraaf 1.4 de doel- en vraagstellingen en in paragraaf 1.5 het onderzoeksmodel aan bod.

1.1 Projectkader

Eerst wordt in deze paragraaf de achtergrond geschetst van migratie in Nederland (1.1.1), vervolgens wordt ingegaan op het aantal ouderen in Nederland (1.1.2). Hierna komt de zorg van ouderen met een migratieachtergrond aan bod (1.1.3) en als laatste wordt cultuursensitieve zorg (1.1.4) en dagbesteding (1.1.5) behandeld.

1.1.1 Migratie

De Nederlandse bevolking verandert met de jaren. Zo groeit en vergrijsst de bevolking en zal deze steeds internationaler worden (Duin & Lenny, 2014). Steeds meer mensen uit verschillende landen vestigen zich in Nederland. Ook worden mensen in Nederland steeds ouder. Dankzij verbeteringen in de zorg blijven ouderen langer leven. Verder blijft dankzij immigratie het inwonertal groeien. Zo komt de bevolking te bestaan uit meer ouderen en meer mensen met een migratieachtergrond (Duin & Lenny, 2014).

Het feit dat migranten zich vestigen in Nederland is niet nieuw. *“Mensen met een eerste generatie migratieachtergrond is de groep die in het buitenland is geboren en van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren”* (CBS, 2018). Deze mensen die vaak als jongvolwassenen in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw naar Nederland kwamen begint langzamerhand tot de groep van ouderen te horen.

In de jaren vijftig en het begin van de jaren zestig werd migratie naar Nederland voornamelijk veroorzaakt door de dekolonisatie in het voormalige Nederlands-Indië (Jennissen, 2013). Deze postkoloniale migratie werd als volgt teweeggebracht. In 1946 kwamen vele vanuit Nederlands-Indië naar Nederland om de Japanse capitulatie te ontvluchten. In 1950 en 1951

kwamen veel Indische repatrianten en ex-KNIL-militairen samen met hun gezinnen naar Nederland in reactie op de Indonesische onafhankelijkheid (Jennissen, 2013). In 1957 en 1958 volgde de piek in de emigratie naar Nederland door het bevel van Soekarno dat alle overgebleven Nederlanders moesten vertrekken doordat alle Nederlandse bedrijven werden genationaliseerd. Als laatste kwam er nog een kleine stroom postkoloniale migranten naar Nederland door politieke spanningen rondom Nieuw-Guinea (Jennissen, 2013).

In de periode dat Suriname onafhankelijk werd kwamen veel inwoners van Suriname naar Nederland (Jennissen, 2013; Schellingerhout, 2004). Veel Surinamers verhuisden vanaf 1975 naar Nederland als gevolg van de *'Toescheidingsovereenkomst inzake nationaliteiten tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Suriname'* (Jennissen, 2013). Met deze overeenkomst kwam op 25 november 1980 een einde aan de vijfjarige periode waarin Surinaamse inwoners zelf mochten kiezen tussen leven in Suriname of Nederland. Als zij in Suriname bleven zou de Nederlandse nationaliteit verloren gaan. Als ze die niet wilde verliezen, moesten ze naar Nederland migreren (Jennissen, 2013). Door de slechte economische crisis in Suriname kozen veel mensen voor Nederland.

Een andere belangrijke groep postkoloniale migranten is die uit de voormalige Nederlandse Antillen (Jennissen, 2013; Schellingerhout, 2004). Doordat deze groep al beschikte over een Nederlands paspoort, konden ze onbeperkt reizen tussen Nederland en de Antillen. Door een ongunstige economie kwamen eind jaren tachtig veel Antilliaanse migranten naar Nederland (Jennissen, 2013).

Vanaf eind jaren vijftig tot het begin van de jaren zeventig kwamen grote stromen arbeidsmigranten uit verschillende landen rond de Middellandse Zee naar Nederland (CBS, 2000; Schellingerhout, 2004; Jennissen, 2013). Als gevolg van de sterke economische groei na de Tweede Wereldoorlog was er een tekort aan laaggeschoolde arbeiders in Nederland en in de rest van West-Europa (CBS, 2000; Jennissen, 2013; Schellingerhout, 2004). Nederlandse bedrijven trokken laaggeschoold personeel uit het buitenland aan om in de industrie te werken. Migranten kwamen voornamelijk uit Spanje, Portugal, Italië, Griekenland, Joegoslavië, Marokko, Tunesië en Turkije (CBS, 2000). De meeste Spanjaarden en Italianen vertrokken na tien jaar Nederland weer naar huis (CBS, 2000; Jennissen, 2013). De meerderheid van de migranten uit Turkije en Marokko bleef in Nederland (CBS, 2000; Jennissen, 2013; Schellingerhout, 2004). In deze groep volgde juist een fase van gezinshereniging en gezinsvorming. Eerst kwamen vanaf eind jaren zestig veel vrouwen uit Turkije naar Nederland en later, begin jaren zeventig, volgden vrouwen uit Marokko (CBS, 2000; Schellingerhout, 2004). Als gevolg van de economische recessie door de oliecrisis werd vanaf 1973 een wervingsstop voor buitenlandse werknemers uit landen rond de Middellandse Zee ingesteld. De immigratie die vervolgens nog plaats vond kwam voornamelijk door gezinshereniging. In 1975 werd er door bijna 15 duizend personen gebruik gemaakt van een eenmalige regulatie. Hiervan kregen ongeveer 8 duizend Turken en Marokkanen een legale verblijfsstatus (CBS, 2000).

Aantal Inwoners met een migratieachtergrond

Op dit moment telt Nederland 17,2 miljoen inwoner. Bijna 4 miljoen van dit aantal mensen bestaat uit inwoners met een migratieachtergrond. Hiervan is meer dan de helft eerste generatie migrant. Naar verwachting zal in 2050 het aantal inwoners met een migratieachtergrond groeien naar bijna 6 miljoen, waarvan meer dan 3 miljoen eerste generatie migrant zal zijn (CBS, 2018). Dit

is een hele toename vergeleken met de 2,4 miljoen inwoners met migratieachtergrond die er toen in Nederland was. De afgelopen jaren is het aantal inwoners in Nederland met een migratieachtergrond dus toegenomen. Volgens de prognose van het CBS (2018) zal dit de komende jaren ook blijven toenemen. In onderstaande tabel 1 worden de cijfers van het aantal inwoners met een migratieachtergrond weergegeven waarbij een verdeling is gemaakt in eerste generatie migranten, niet- westerse migranten en eerste generatie niet- westerse migranten (tabel 1).

Tabel 1. Totale bevolking in Nederland in miljoenen naar achtergrond (Eigen bewerking op basis van CBS, 2018)

		Periode		
		2000	2018	2050
Totale bevolking in mln.		15.9	17.2	18.4
	Met migratie achtergrond	2.4	4.0	5.9
	1 ^e generatie migratieachtergrond	1.4	2.2	3.5
	Niet- westerse migratieachtergrond	1.4	2.1	3.1
	1 ^e generatie niet- westerse migratieachtergrond	0.9	1.2	1.8

1.1.2 Ouderen

De Nederlandse bevolking vergrijst de komende jaren in toenemende mate (Spijker & Macinnes, 2014). Volgens het CBS vergrijst Nederland sinds 2011 in hoog tempo. Oorzaak is dat de babyboomgeneratie maar ook de eerste generatie migranten ouder wordt (Garssen, 2011). In 2000 bestond met 3,7 miljoen 23,3 procent van de totale bevolking uit 55-plussers. Op dit moment telt de Nederlandse bevolking 5,5 miljoen 55-plussers, hetgeen gelijk staat aan 32,2 procent. Het CBS (2018) verwacht in een prognose dat in 2050 37,3 procent van de Nederlandse bevolking bestaat uit 55-plussers (tabel 2).

Het aantal 55-plussers neemt de komende jaren dus toe. Een groeiend deel binnen dit aantal is de groep 55-plussers met een migratieachtergrond. Aangezien het aantal mensen met een migratieachtergrond de laatste jaren al aanzienlijk is gegroeid en omdat veel eerste generatie migranten nu binnen de groep van 55-plussers vallen, is er tegenwoordig al een behoorlijk grote groep 55-plussers met een migratieachtergrond in Nederland. De samenstelling van mensen met een migratieachtergrond in Nederland is zeer divers, maar de vier grootste groepen oudere migranten zijn afkomstig uit Suriname, Turkije, Marokko en de Antillen (Schellingerhout, 2004).

Op dit moment bestaat met 837.933 mensen 4,9 procent van de totale bevolking in Nederland uit 55-plussers met een migratieachtergrond (CBS, 2018). In 2000 ging het om 439.395 mensen of 2,8 procent. Volgens het CBS (2018) loopt dit aantal nog verder op tot 1.8 miljoen 55-plussers met een migratieachtergrond in 2050 (CBS, 2018). Dat is 9,8 procent van de totale bevolking.

In tabel 2 hieronder zijn alle aantallen en percentages weergegeven. Hier is duidelijk te zien dat zowel het aandeel 55-plussers als het aandeel 55-plussers met een migratieachtergrond de komende jaren flink blijft groeien.

Tabel 2. Aantal 55+'ers in Nederland naar achtergrond (Eigen bewerking op basis van CBS, 2018)

		Perioden		
		2000	2018	2050
Alle leeftijden	Totale bevolking	15.863.950 (100%)	17.182.442 (100%)	18.370.350 (100%)
Leeftijd 55+	Totale bevolking	3.708.340 (23,3%)	5.530.364 (32,2%)	6.859.280 (37,3%)
	Nederlandse achtergrond	3.268.945 (20,8%)	4.692.431 (27,3%)	5.052.766 (27,5%)
	Met migratieachtergrond	439.395 (2,8%)	837.933 (4,9%)	1.806.514 (9,8%)

In dit onderzoek wordt onder ouderen '55-plussers' verstaan. Ook wordt gesproken over ouderen met een migratieachtergrond. Er wordt hierbij uitgegaan van 55-plussers met een migratieachtergrond. Er wordt vaak onderscheid gemaakt tussen westerse en niet-westerse migranten (CBS, 2018). In dit onderzoek worden beide groepen meegenomen. Wel zal de nadruk liggen op niet-westerse ouderen met migratieachtergrond, aangezien deze groep de grootste cultuurverschillen heeft en ook omdat deze groep het grootste is in Nederland (Schellingerhout, 2004). Ook wordt er onderscheid gemaakt tussen eerste en tweede generatie migranten (CBS, 2018). In dit onderzoek ligt de focus op eerste generatie migranten, omdat deze groep nu de ouderengroep vormt.

1.1.3 Zorg voor ouderen met migratieachtergrond

Uit onderzoek blijkt dat ouderen met een migratieachtergrond een slechtere gezondheid hebben dan ouderen met een Nederlandse achtergrond. Zo heeft bijna 100 procent van de ouderen met een migratieachtergrond een chronische aandoening, waarbij 75 procent van de ouderen zonder migratieachtergrond dit heeft (Steunenberg & de Wit, 2013). Bij oudere migranten komen voeding- en stofwisselingsziekten zoals suikerziekte, hartaandoeningen, een hoge bloeddruk en of astma bijna twee keer zo veel voor dan bij ouderen met een Nederlandse achtergrond (Steunenberg & de Wit, 2013). Ook geven Denktas, Koopmans, Birnie, Foets en Bonsel (2009) aan dat ouderen met een migratieachtergrond hun eigen gezondheid, en dan vooral de geestelijke gezondheid, slechter beoordelen dan ouderen met een Nederlandse achtergrond. Vaak komt dit mede door een laag opleidingsniveau, slechte sociaal-culturele integratie, slechte leefomgeving en culturele verschillen (Denktas et al., 2009; Reijneveld, 1998; Schellingerhout, 2004; Verhagen, Steunenberg, & de Wit, 2013). Hierbij springen de ouderen met een Turkse of Marokkaanse

achtergrond er nog extra uit met een nog lagere sociale positie vergeleken met de ouderen met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond (Denktas et al., 2009).

Ouderen met een migratieachtergrond hebben net als ouderen met een Nederlandse achtergrond zorg nodig. Gelet op de over het algemene slechtere gezondheid van oudere migranten is de zorgbehoefte waarschijnlijk groter. Het zorggebruik en de manier van zorg kunnen echter verschillen van ouderen met een Nederlandse achtergrond (Talloen, Verstraete, & Jean, 2012). Nu de eerste generatie arbeidsmigranten langzamerhand zorgbehoevende ouderen worden kan de zorgvraag in Nederland veranderen, doordat zij verschillende culturen van het land van herkomst met zich mee hebben gebracht. Aangezien zij de eerste generatie migranten zijn, zijn deze nieuwe zorgwensen in het Nederlands zorgsysteem relatief nieuw. Het bestaande zorgaanbod is vaak nog onvoldoende aangepast aan deze groep ouderen (Talloen, Verstraete, & Jean, 2012). Vaak wordt een aantal voorwaarden gesteld waar de zorgvoorzieningen aan zouden moeten voldoen voor de ouderen met een migratieachtergrond (Schellingerhout, 2004). Binnen deze groep zijn vergeleken met ouderen met een Nederlandse achtergrond tradities belangrijker, ook wanneer het aan komt op zorg. Zo is bijvoorbeeld vooral bij Turkse en Marokkaanse migranten ouderen de man/vrouw verhouding erg belangrijk om mee te nemen tijdens de zorg (Denktas et al., 2009). Ook bezoeken ouderen met een migratieachtergrond de huisarts sneller dan ouderen zonder migratieachtergrond. Wanneer het aankomt op psychische zorg en thuiszorg zoeken ouderen met migratieachtergrond juist minder hulp (Denktas et al., 2009; Verhagen, 2013).

Volgens Denktas et al. (2009) blijkt dat oudere migranten minder snel om zorg bij zorginstellingen vragen maar juist veel hulp vragen aan hun familie. Het minder gebruiken van zorgvoorzieningen door ouderen met een migratieachtergrond kunnen verklaard worden door de minderen kennis van zorgfaciliteiten, taalbarrière, en mogelijk financiële barrières. Verder is het soms lastig voor ouderen met een migratieachtergrond om in contact te komen met de juiste zorgfaciliteiten of komen die faciliteiten niet overeen met de zorgvraag. Ook is er vanuit tradities vaak schaamte om zorg van buitenaf te vragen (Verhagen et al., 2013). Echter zal er een moment komen dat de familie het niet meer alleen kan en hulp van buitenaf moet worden ingeschakeld.

1.1.4 Cultuursensitieve zorg

In dit onderzoek wordt bij het begrip 'cultuursensitiviteit' uitgegaan van de betekenis dat er rekening wordt gehouden met culturele gebruiken. Dat kan zich onderverdelen in 'cultuurspecifiek' waar de focus ligt op één bepaalde cultuur of op 'multicultureel' waar meerdere culturen bij elkaar zitten.

Volgens het Netwerk van Organisaties van Ouderen Migranten (NOOM) hebben ouderen die in Nederland geboren zijn en ouderen met een migratieachtergrond voor het grootste deel dezelfde wensen, behoeften, problemen en dilemma's met betrekking tot zorg (Heygele et al., 2009). Volgens hen willen alle ouderen oud worden in een omgeving die voor hen herkenbaar is. Toch zijn er bij ouderen met een migratieachtergrond specifieke punten van aandacht doordat ze zich vaak in een achterstandspositie bevinden. Het NOOM zegt over zorg: *"Samen waar dat kan, apart waar dat (nog) nodig is"* (Heygele, Vreeswijk-Manusiwa, & Schellekens, 2009, p. 5) Ouderen met en zonder migratieachtergrond hebben vaak dezelfde behoeften aan veiligheid en sociaal contact. In beide gevallen is respect belangrijk, maar toch zijn er wel verschillen in behoeften, door bijvoorbeeld andere eetgewoontes, taal en opvattingen over hygiëne (Meulenkamp, Van Beek, Gerritsen, De Graaff, & Francke, 2010). Wat de communicatie met zorgverleners betreft

hebben ouderen met een migratieachtergrond vaak enkele specifieke behoeftes. Bijvoorbeeld de manier waarop een oudere wordt aangesproken is erg belangrijk. Oudere migranten willen vaak rustig benaderd worden (Steunenberg & de Wit, 2013). Ook factoren zoals aandacht voor gelijkwaardige behandeling, geen discriminatie en respect voor geloof zijn erg belangrijk binnen cultuursensitieve zorg (Steunenberg & de Wit, 2013).

De grootse belemmeringen in de ouderenzorg voor ouderen met een migratieachtergrond zijn dat de zorg niet toegankelijk en cultuursensitief genoeg is. De zorg sluit onvoldoende aan bij de gezondheidsbeleving en ervaring van deze groepen en de toeleiding tot zorg en welzijn van ouderen met migratieachtergrond is onvoldoende (Steunenberg & de Wit, 2013). Met toeleiding worden activiteiten bedoeld om een doelgroep extra ondersteuning te bieden (Boer, 2012). Een probleem is dat het vaak moeilijk is voor ouderen met migratieachtergrond om aan te geven wat ze wel en niet willen of nodig hebben. Veel van de ouderen met migratieachtergrond willen wel graag doelgroepsspecifieke zorg, maar het blijkt dat dit niet voor iedereen geldt (Meulenkamp et al., 2010). Om er voor te zorgen dat ouderen met een migratieachtergrond in dezelfde mate en kwaliteit zorg kunnen krijgen, moeten bestaande zorgvoorzieningen meer toegankelijk worden gemaakt en beter afgestemd worden op ouderen met een migratieachtergrond (Steunenberg & de Wit, 2013). Er is een cultuursensitieve zorgbenadering nodig.

De grootse belemmeringen in de ouderenzorg voor ouderen met een migratieachtergrond zijn dus dat de zorg niet toegankelijk en cultuursensitief genoeg is. Dat wil zeggen dat de zorg *“onvoldoende aansluit bij de gezondheidsbeleving en ervaring van deze groepen, en dat de toeleiding tot zorg en welzijn van ouderen met migratieachtergrond onvoldoende is”* (Steunenberg & de Wit, 2013, p. 41). Voor ouderen met een migratieachtergrond is het vaak moeilijk om aan te geven wat ze wel en niet willen of nodig hebben. Om er voor te zorgen dat ouderen met een migratieachtergrond in dezelfde mate en kwaliteit zorg mogen ondervinden moeten bestaande zorgvoorzieningen meer toegankelijk worden gemaakt en beter afgestemd worden op ouderen met een migratieachtergrond (Steunenberg & de Wit, 2013). Er is een cultuursensitieve zorgbenadering nodig.

Er zijn de afgelopen jaren al enige ontwikkelingen geweest op dit gebied. Zo zijn er ‘ethnic community health workers’ in het leven geroepen (Verhagen et al., 2013). Dit zijn tussenpersonen tussen de zorgvragers en de dienstverlening die ook een culturele achtergrond hebben en of andere taal spreken (Verhagen et al., 2013). Ook weten ze vaak beter wat wel en niet geaccepteerd wordt in een cultuur en worden ze zelf ook beter vertrouwd en geaccepteerd door de zorgvrager. Vaak zijn de ‘community health worker’ programma’s gericht op het verminderen of tegengaan van gezondheidsklachten zoals diabetes, chronische ziekten en op het verbeteren van het voedingspatroon (Ingram, Sabo, Rothers, Wennerstrom, & De Zapien, 2008). Uit onderzoek is gebleken dat deze ‘community health worker’ programma’s ook daadwerkelijk helpen om de zorgkennis te verbeteren, het zorggebruik te stimuleren, het stimuleren van een gezonder leefpatroon en uiteindelijk de gezondheid bij ouderen met een migratieachtergrond te verbeteren (Andrews, Felton, Wewers, & Heath, 2004; Swider, 2002). Een project dat hierbij aansluit is de ‘Stem van de Oudere Migrant’ in Kanaleneiland in Utecht en in Harderwijk. Dit is een project van het NOOM in samenwerking met het Netwerk Utrecht zorg voor Ouderen (NUZO, UMC Utrecht) waarbij *“een betere aansluiting van de voorzieningen zoals aangeboden door de zorg- en welzijnsinstellingen bij de wensen en behoeften van ouderen migranten”, “beter gebruik van lokaal aangeboden zorg en welzijnsvoorzieningen door oudere migranten”* en *“een betere*

kwaliteit van leven en minder functionele beperkingen bij oudere migranten” van belang zijn (Steunenberg & de Wit, 2013, p. 42). Hierbij wordt door middel van een sleutelfiguur cultuursensitieve zorg verleend. Uit het voorgaande blijkt dat er initiatieven zijn gericht op het verbeteren van de cultuursensitieve zorg. Naar verwachting is dat echter niet voldoende om tegemoet te komen aan de forse groei van het aantal ouderen met een migratieachtergrond.

Cultuurspecifiek of multicultureel?

In Nederland is het aantal cultuursensitieve zorginstellingen al wel in opkomst. Op dit moment richten ongeveer honderd zorginstellingen in het land zich op cultuursensitieve zorg voor ouderen met een migratieachtergrond (KIS, 2017). Met name in Noord- en Zuid-Holland zijn al tientallen cultuurspecifieke woongroepen en verpleeghuizen (KIS, 2017). Volgens het Kennisplatform Integratie en Samenleving (KIS) groeit het aantal cultuursensitieve zorginstellingen de komende jaren nog verder. Opvallend is dat met name veel woongroepen en verzorgingshuizen zich richten op cultuursensitieve zorg. De dagbesteding blijft hierbij achter. Ook valt op dat zorginstellingen zich met name richten op cultuurspecifieke zorg gericht op één bepaalde cultuur, bijvoorbeeld ouderen met een Surinaamse achtergrond (KIS, 2017). In zo’n cultuurspecifieke zorginstelling komen dus veel ouderen met eenzelfde achtergrond bij elkaar. De ontwikkeling van multiculturele zorginstellingen is nog bescheiden (KIS, 2017). Zo zijn op dit moment in heel Nederland maar zes zorginstellingen gericht op multiculturele ouderenzorg. Bij multiculturele zorg is de zorg gericht op verschillende culturen bij elkaar. In zo’n zorginstelling verblijven ouderen met verschillende culturele achtergronden. Van deze multiculturele zorginstellingen in Nederland leggen slechts twee zich toe op multiculturele dagbesteding, één in Nijmegen en één in Amsterdam (KIS, 2017).

Ook buiten Nederland richten zorginstellingen zich steeds meer ook op ouderen met een migratieachtergrond. Zo wordt er in een onderzoek van Emami, Torres, Lipson, en Ekman (2000) onderzoek gedaan in een dagbesteding voor ouderen met een Iranese migratieachtergrond. Ook laten Begum en Seppanen (2017) in hun studie naar naar Islamse waarden in de ouderen zorg in Finland blijken dat er in Finland steeds meer zorg komt voor ouderen met een migratieachtergrond. Toch zijn er ook landen in Europa waar er nog minder aandacht uit gaat naar zorg voor ouderen met een migratieachtergrond. Zo richt België zich maar op een klein aantal initiatieven op het belang van zorg gericht op ouderen met een migratieachtergrond (Ahaddour, Branden, & Broeckart, 2015). Hoewel de Vlaamse overheid zich bewust is van het belang hiervan, worden er nog weinig concrete acties ondernomen.

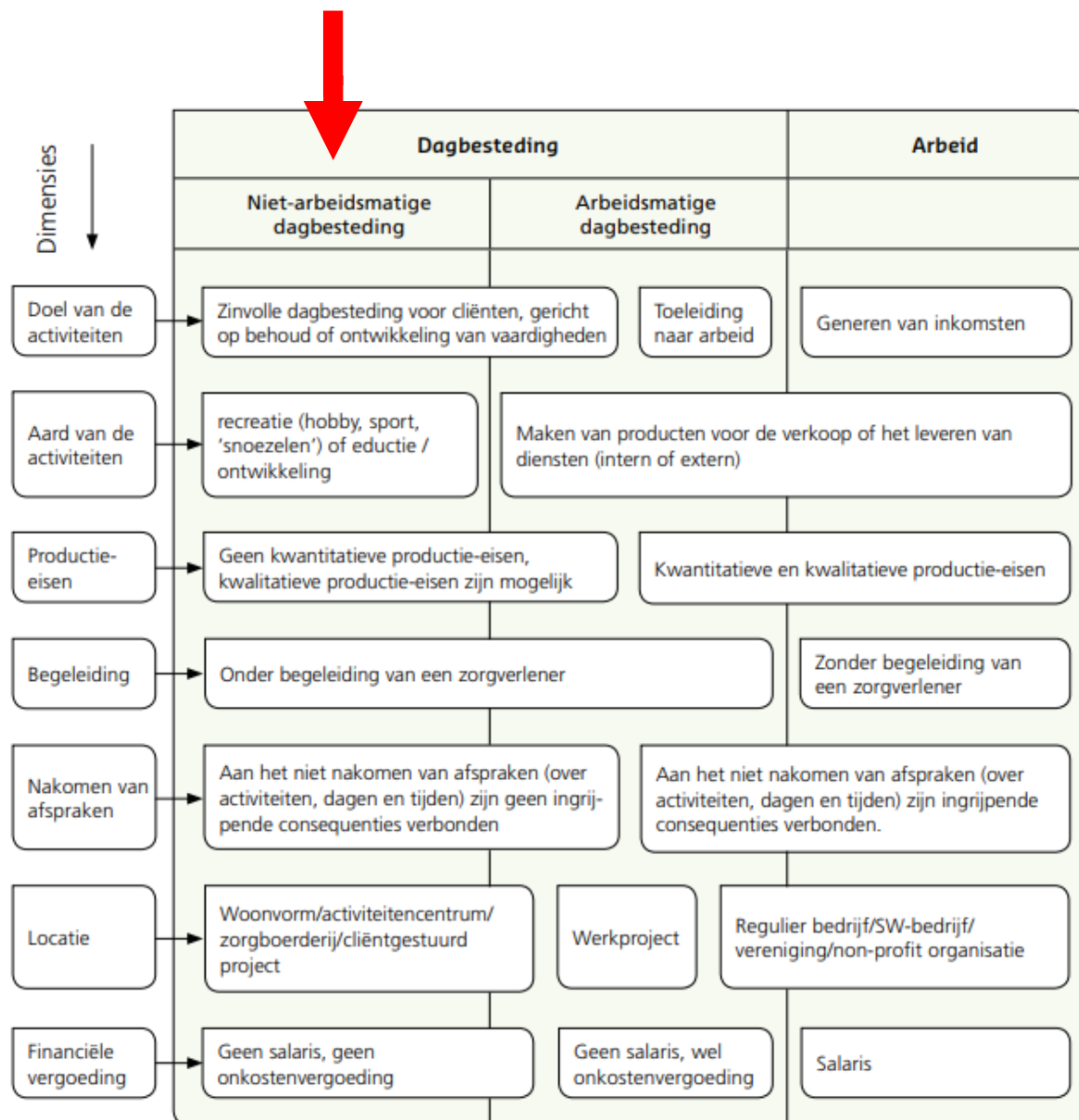
1.1.5 Dagbesteding

De zorginstelling waar in dit onderzoek de focus op ligt is de dagbesteding. Het doel van een dagbesteding is om een dagritme te creëren, en om structuur, ontmoeting, persoonlijke ontwikkeling en zingeving te bieden en op die manier preventieve zorg te bieden (Attent zorg en behandeling, 2018; Houten, et al., 2017). Een dagbesteding kan ouderen het gevoel geven dat ze regie en verantwoordelijkheid hebben over hun daginvulling, het kan ouderen helpen het gevoel van een doel in het leven te hebben, ouderen kunnen zich er ontwikkelen en het kan ouderen het gevoel geven waardering te krijgen voor wat ze doen (Houten, et al., 2017).

Daarnaast is een dagbesteding er ook om de mantelzorger te ontlasten en om mensen in staat te stellen langer thuis te wonen (Houten, et al., 2017). Het belang van dagbesteding kan in de toekomst verder toenemen als meer mensen langer thuis (moeten) blijven wonen (Jansen,

2017). Een dagbesteding is er voor iedereen die het nodig heeft, met het doel de mensen te ondersteunen en optimaal mee te laten doen in de samenleving (Houten, et al., 2017).

Oorspronkelijk komt een dagbesteding voort uit intramurale zorginstellingen zoals verzorgingshuizen of ziekenhuizen. Binnen deze setting was het bedoeld om bewoners een zinvolle tijdsbesteding te bieden. Vanuit de intramurale zorginstellingen is het uitgegroeid tot de extramurale dagbesteding waar ook mensen heen kunnen die niet in een zorginstelling verblijven (Houten, et al., 2017). Vervolgens zijn in de loop van de tijd drie vormen van dagbesteding ontstaan, namelijk (1) recreatieve belevingsgerichte dagbesteding, (2) ontwikkelingsgericht dagbesteding, gericht op leren en (3) arbeidsmatige dagbesteding (Houten, et al., 2017, p. 7). Tegenwoordig kan het belang van een dagbesteding volgens Houten et al. (2017) ook wel worden geformuleerd als *“meedoen naar vermogen, meer eigen regie, integraal deel uitmaken van de samenleving”* (p.7). Figuur 1 geeft weer hoe een dagbesteding in elkaar zit en wat de activiteiten en doelen zijn. In dit onderzoek ligt de focus op een niet-arbeidsmatige en dus recreatieve belevingsgerichte dagbesteding.

Figuur 1. Dagbesteding (Kemp & Vree, 2006 in Houten et al., 2017)

Dagbesteding wordt vaak gefinancierd vanuit verschillende bronnen, maar meestal wordt het door de gemeente gefinancierd (Houten, et al., 2017). Dit komt dan vanuit de participatiewet of de wet maatschappelijke ondersteuning (WMO). Ook kan het zijn dat het wordt gefinancierd vanuit eigen bijdragen, landelijke subsidies, fondsen, de Wet langdurige zorg, de Zorgverzekeringswet of door inkomsten door verkoop van producten (Houten, et al., 2017, p. 15).

Dagbestedingen in Nederland zijn in ontwikkeling. Een van de punten waar veel dagbestedingen op willen ontwikkelen is de doelgroep. Ze willen het mixen van verschillende deelnemers bevorderen (Houten, et al., 2017). De ontwikkeling van cultuursensitieve en met name multiculturele dagbestedingen past goed in dat streven.

Volgens Steunenbergh & de Wit (2013) is het belang van een cultuursensitieve dagbesteding evident:

“Het samenzijn met andere ouderen met dezelfde culturele achtergrond biedt ouderen de mogelijkheid om de eigen taal te spreken en geeft erkenning... Het is een ideale plek voor ontmoeting, ontspanning, educatie, integratie en participatie van migrantenouderen en levert een grote bijdrage aan de lichamelijke en geestelijke gezondheid en aan het welzijn van de deelnemers. Het versterkt het emancipatieproces van deze ouderen en blijkt een probaat middel om oudere migranten kennis te laten maken met en toe te leiden naar reguliere zorgvoorzieningen” (p. 43).

Hierbij komt in dit opzicht het belang van een dagbesteding voor ouderen met een migratieachtergrond naar voren. Zoals later in dit onderzoek nog zal worden besproken, kan het zijn dat ouderen met een migratieachtergrond zich nog niet helemaal ‘in place’ voelen in Nederland (Lewis, 2009). Het kan dan zijn dat ze zich eenzaam voelen en geïsoleerd. Een multiculturele dagbesteding kan dan een goede oplossing zijn om zich beter ‘in place’ te voelen.

1.2 Relevantie

1.2.1 Maatschappelijke relevantie

Zoals al eerder in het projectkader is beschreven, neemt de vergrijzing in Nederland de komende jaren toe (Duin & Lenny, 2014). Ook de groep ouderen met een migratieachtergrond wordt groter. Ouderen in Nederland hebben behoefte aan goede en passende zorg, in een herkenbare omgeving, met mensen om zich heen met eenzelfde culturele achtergrond (Heygele et al., 2009). Ook de groep oudere migranten heeft dus passende zorg nodig, met oog voor hun cultuur. Er zijn al ontwikkelingen in de zorg met betrekking tot culturele aanpassing, maar voor het groeiende aantal ouderen met een migratieachtergrond zal dit niet voldoende zijn (Meulenkamp et al., 2010). Het is daarom van belang dat ‘cultuursensitieve zorg’ zich de komende jaren verder ontwikkelt om zo alle ouderen in Nederland passende zorg te kunnen bieden.

Cultuursensitieve zorg kan van groot belang zijn voor ouderen met een migratieachtergrond (Steunenbergh & de Wit, 2013). Cultuursensitieve zorg in een zorginstelling kan gericht zijn op één bepaalde cultuur of op meerdere culturen (KIS, 2017). Aangezien er zoals besproken nog niet veel multiculturele zorginstellingen zijn en met name weinig multiculturele dagbestedingen, is het relevant om te onderzoeken hoe de ouderen die wél naar zo’n multiculturele dagbesteding gaan en in een groep zitten met ouderen met verschillende culturele

achtergronden, zowel Nederlands als met een migratie achtergrond, het daar beleven en ervaren. Dit kan zoals Houten et al. (2017) ook aangeeft vervolgens worden meegenomen in de overweging bij het ontwikkelen van meerdere multiculturele dagbestedingen of zorginstellingen. Zeker omdat de dagbesteding in de toekomst alleen nog maar belangrijker wordt doordat ouderen langer op zichzelf blijven wonen. Het is van belang te onderzoeken wat ouderen met en zonder migratieachtergrond van een multiculturele dagbesteding vinden, hoe ze deze gebruiken en ervaren, om zo multiculturele dagbestedingen te kunnen verbeteren en meer multiculturele dagbestedingen te realiseren.

1.2.2 Wetenschappelijke relevantie

Door het gebruik en de beleving van een multiculturele dagbesteding te bekijken via het PPP model van Scannell en Gifford (2010), kan inzicht gegeven worden in het belang en de meerwaarde van een multiculturele dagbesteding. Door het toepassen van dit model op een multiculturele dagbesteding met ouderen met verschillende culturele achtergronden, kan er op die manier uitgebreid en anders worden gekeken naar de situatie. Dit zal uiteindelijk een vernieuwend beeld kunnen geven in de literatuur over ouderen migranten, 'aging in place' en de multiculturele zorg.

Er is al door verschillende auteurs geschreven over 'aging in place', 'home' en 'place attachment' met betrekking tot ouderen met een migratieachtergrond (Curtin et al. 2017; Cutchin, 2001; Hashemnezhad et al., 2013; Johansson, et al., 2013; Lager et al., 2012; Lewis, 2009; Meijering & Lager, 2014; Wiles et al., 2011). Hierin wordt vaak het belang van een plaats en de betrokkenheid tot een plaats besproken voor ouderen met een migratieachtergrond besproken. Ook is er door verschillende auteurs geschreven over cultuursensitieve zorg of een dagbesteding (Ahaddour et al., 2015; Begum & Seppanen, 2017; Emami et al., 2000). Echter zijn deze onderzoeken vaak nog niet gecombineerd met een 'place attachment' model zoals die van Scannell en Gifford (2010). In dit onderzoek wordt literatuur en theorie over 'plaats', 'aging in place', 'ouderen' en 'place attachment' toegepast op een Nederlandse multiculturele dagbesteding, waardoor er nieuwe inzichten kunnen ontstaan over hoe ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding beleven en gebruiken. Zo kan achterhaald worden wat het belang en meerwaarde van een multiculturele dagbesteding is. Aangezien hier nog niet veel literatuur over te vinden is, kan dit van toegevoegde waarde zijn voor wetenschappelijke kennis over ouderen migranten en cultuursensitieve zorg.

1.3 Casus

1.3.1 Keuze voor de casus

Een voorbeeld van een dagbesteding waar de nadruk ligt op cultuursensitieve zorg is de multiculturele dagbesteding Multidag in Nijmegen. Multidag is de casus waarop dit onderzoek zich richt.

Er is er voor gekozen een dagbesteding te onderzoeken omdat, zoals eerder is besproken, de dagbesteding in de toekomst voor met name langer thuis wonende ouderen belangrijker wordt. Daarnaast is voor een multiculturele dagbesteding gekozen omdat er daar nog maar weinig van zijn in Nederland. Met het oog op realisatie van meerdere multiculturele dagbestedingen, is het relevant te onderzoeken hoe de ouderen die er wel gebruik van maken deze beleven en gebruiken. Ook omdat, zoals hierboven besproken, de populatie ouderen de

komende jaren uit steeds meer ouderen met een migratieachtergrond zal bestaan, is er in deze casus gekozen voor een multiculturele dagbesteding die zich focust op zowel ouderen met een Nederlandse achtergrond als ouderen met een migratieachtergrond. Hiernaast is er voor gekozen een dagbesteding te gebruiken als casus in dit onderzoek, omdat deze van belang kan zijn voor ouderen met een migratieachtergrond. De dagbesteding is goed te gebruiken als casus in combinatie met de 'place attachment' theorie, aangezien hier het belang van een vertrouwde plaats voor ouderen met een migratieachtergrond naar voren komt.

Er is gekozen voor de multiculturele dagbesteding Multidag als casus in dit onderzoek omdat Multidag een gevarieerde cliëntenpopulatie heeft. Multidag kent zowel ouderen met een niet-Nederlandse achtergrond als ouderen met een Nederlandse achtergrond. Dat maakt de Nijmeegse voorziening geschikt om te gebruiken als casus voor dit onderzoek naar het gebruik en de beleving van een multiculturele dagbesteding door ouderen met verschillende culturele achtergronden.

1.3.2 Beschrijving casus

Multidag is een cultuursensitieve dagbesteding voor 50-plussers met verschillende culturele achtergronden gelegen in de wijk Hatert in Nijmegen. Er komen onder andere mensen met een Hindoestanen, Antilliaanse, Turkse, Marokkaanse, Indonesische en Nederlandse afkomst (Multidag, z.d.). Multidag is in 2005 in Spijkenisse ontwikkeld, waar het nu niet meer actief is. Sinds 2011 biedt Multidag in Nijmegen dagbesteding aan multiculturele ouderen. Er wordt zorg geboden waarbij er zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met de culturele achtergrond van de cliënt. De dagbesteding Multidag is speciaal ontwikkeld voor 50-plussers die moeite hebben met het invullen van hun dagelijkse levensstructuur (Multidag, z.d.). Cliënten kunnen één of meerdere dagen per week van 10.00 uur tot 16.00 uur naar de dagbesteding komen. Contact met anderen, gezelligheid en een zinvolle tijdsbesteding staan voorop, evenals ontlasting voor mantelzorgers. Het doel van de dagbesteding is het door middel van activiteiten bevorderen van lichamelijk en geestelijk welzijn. Ook helpt het mensen zo lang mogelijk zelfstandig thuis te laten wonen (Multidag, z.d.).

Multidag richt zich specifiek op zowel ouderen met een Nederlandse achtergrond als ouderen met een migratieachtergrond. Ook het bestuur, de medewerkers en de vrijwilligers van Multidag bestaat uit mensen met verschillende culturele achtergronden. Dit zorgt er mede voor dat er met alle culturele achtergronden rekening kan worden gehouden. Dit komt volgens Multidag (z.d.) onder meer tot uiting in de taal, de voeding en het drinken.

Niet iedereen kan zomaar in aanmerking komen voor de dagbesteding bij Multidag. De cliënt moet contact opnemen met de huisarts, met de afdeling WMO van de gemeente of met Multidag zelf. Er wordt dan samen met de big-geregistreerde verpleegkundige geholpen bij de aanvraag van de indicatie bij het Centrum Indicatie Zorg (CIZ). Van de cliënten wordt verwacht dat zij zelfstandig naar Multidag kunnen komen. Mocht dit niet mogelijk zijn, dan kunnen cliënten bij het CIZ een indicatie voor vervoer aanvragen. Dit kan eventueel via de chauffeurs van Multidag worden geregeld.

1.4 Doel- en vraagstelling

Het doel van dit onderzoek is het achterhalen hoe ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding gebruiken en beleven om op die manier te achterhalen welke betekenis en meerwaarde een multiculturele dagbesteding heeft.

Om dit doel te bewerkstelligen is de volgende hoofdvraag geformuleerd:

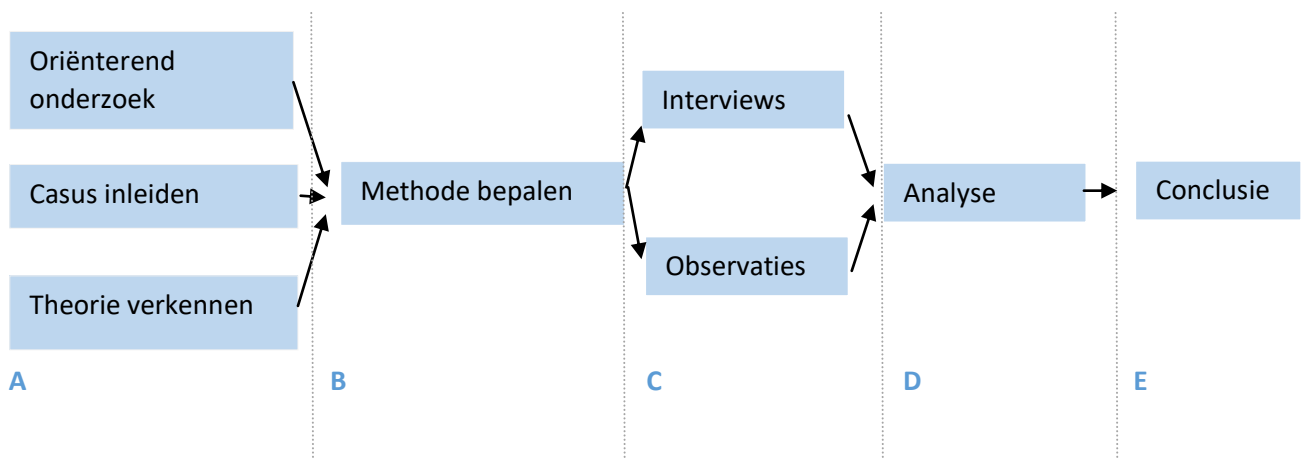
1.4.1 Hoofdvraag

‘Hoe gebruiken en beleven ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding in Nederland?’

1.4.2 Deelvragen

1. Wat houdt een multiculturele dagbesteding in?
2. Hoe gebruiken ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding en welke factoren beïnvloeden dit gebruik?
3. Hoe beleven ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding en welke factoren beïnvloeden deze beleving?
4. Wat is het verschil in de beleving en het gebruik van een multiculturele dagbesteding tussen ouderen met een Nederlandse achtergrond en ouderen met een migratieachtergrond?
5. Welke betekenis en/of meerwaarde heeft een multiculturele dagbesteding voor ouderen en wat is het verschil hierin tussen ouderen met een migratieachtergrond en ouderen met een Nederlandse achtergrond?

1.5 Onderzoeksmodel

Figuur 2. Onderzoeksmodel (Eigen bewerking)

Voor het uitvoeren van het onderzoek is een onderzoeksmodel opgesteld. Hierin wordt weergegeven welke stappen tijdens het onderzoek worden doorlopen (Figuur 2).

Fase A bestaat uit het bestuderen van achtergrond informatie voor dit onderzoek. Zo wordt eerst oriënterend gezocht naar literatuur over cultuursensitieve zorg en dagbestedingen. Ook word de theorie naar ‘place attachment’ verkend. Daarnaast wordt in deze fase gezocht naar

een passende casus voor dit onderzoek. In fase **B** wordt de methode vastgelegd die voor dit onderzoek gebruikt wordt. In fase **C** wordt het onderzoek uitgevoerd. De participerende observaties en semigestructureerde interviews worden gehouden. Fase **D** bestaat uit de analyse van de verkregen data. Hier worden de uitgewerkte interviews en observaties gecodeerd en geanalyseerd in vergelijking met de literatuur. In fase **E** worden de conclusies getrokken.

Dit onderzoek is een iteratief proces. Dit betekent dat deze fases een goede richtlijn bieden waar niet strikt aan vastgehouden hoeft te worden. Er mag worden afgeweken van de volgorde en er mag heen en weer worden geschakeld tussen verschillende fases. Er is hiervoor gekozen, omdat er tijdens verschillende fases (bijvoorbeeld tijdens observaties) nieuwe onverwachte informatie opgedaan kan worden, waarna een stapje terug in de fases gedaan zal moeten worden (bijvoorbeeld theorie) om dit beter te kunnen meenemen in het onderzoek.

2. Theoretisch kader

Een multiculturele dagbesteding is een plaats waar ouderen met verschillende culturele achtergronden, per saldo zijn dat dus alle ouderen, naar toe kunnen gaan. In dit onderzoek naar de beleving en het gebruik van een multiculturele dagbesteding zijn plaats, beleving en gebruik drie belangrijke begrippen. Eerst wordt een introductie in het begrip plaats gegeven. En waarom een plaats belangrijk kan zijn voor ouderen met verschillende culturele achtergronden. Daarna wordt 'aging in place' en het belang van een plaats voor ouderen toegelicht. Vervolgens wordt dieper ingegaan op 'place attachment' en worden de denkwijzen van verschillende auteurs belicht. Uiteindelijk wordt duidelijk gemaakt hoe in dit onderzoek de beleving en het gebruik van een multiculturele dagbesteding wordt onderzocht om dat vervolgens weer te geven in een conceptueel model.

2.1 Plaats

Een multiculturele dagbesteding is een plaats waar ouderen met verschillende culturele achtergronden naar toe kunnen komen en waar ze waarden aan hechten. Binnen dit onderwerp, maar ook binnen de geografie in zijn geheel is *plaats* een van de belangrijkste termen (Cresswell, 2014). Verschillende auteurs hebben over deze term geschreven (Convery et al., 2012; Patterson & Williams, 2006).

Volgens Convery et al. (2012) zijn veel auteurs het er over eens dat de relatie tussen mens en plaats belangrijk is voor de identiteit van zowel het individu als de gemeenschap. Mensen kunnen zich emotioneel verbonden voelen aan plaatsen waar ze leven (Convery et al., 2012). Harvey (2001) zei in Convery et al. (2012) *"Place is thus bound up in people's sources of meaning and experience; people and their environments, places and identities are mutually constructed and constituted"* (p.1). Ook is plaats Volgens Teo en Huang (1996) in Convery et al. (2012) verbonden aan de activiteiten van de gebruikers van een plaats. Plaats is een begrip dat op veel verschillende manieren kan worden omschreven.

Cresswell (2014) beschrijft drie niveaus om plaats te benaderen. In het eerste niveau ligt de focus meer op de oppervlakte van de wereld zoals men deze ziet, waar in het derde niveau de nadruk ligt op een diepe en universeel gevoel van wat de plaats betekent voor mensen. Het

tweede niveau zit tussen de eerste en de derde in waar de focus nog steeds ligt op de plaats zelf, maar dan met sociale interactie (Cresswell, 2014).

De drie benaderingen voor plaats volgens Cresswell (2014):

1. Descriptive approach of place
2. Social approach of place
3. *Phenomenological approach of place*

In dit onderzoek wordt uitgegaan van de fenomenologische omschrijving van plaats als *“any environmental locus in and through which individual or group actions, experiences, intentions, and meanings are drawn together spatially”* (Casey, 2009; Relph, 1976 in Seamon, 2013, p. 11). Er is voor deze omschrijving gekozen, omdat ze goed aangeeft waar de focus van dit onderzoek op ligt, namelijk plaatsbeleving. Een plaats is immers meer dan alleen een oppervlakte op aarde zoals men hem ziet. De fenomenologische benaderingswijze bestudeert *“de manier waarop plaatsen worden ervaren, hoe deze hun functie vervullen binnen het menselijk bestaan en welke betekenissen aan die plaatsen worden toegekend”* (Koppen, 2012, p. 34). Dit onderzoek draait om de vraag hoe mensen een plaats, namelijk een multiculturele dagbesteding, beleven en gebruiken. Het onderzoek en de fenomenologische benaderingswijze sluiten goed bij elkaar aan.

Zowel humanistische geografen, neo-humanistische geografen als fenomenologische filosofen gebruiken deze benadering. Schrijvers zoals Tuan, Relph, Seamon, Casey en Malpas ontwikkelden het idee van plaats als een centraal betekenisvol begrip binnen de fenomenologische benadering. Zij bouwen voort op filosofieën van onder anderen Plato en Aristoteles en op de fenomenologische benadering van plaats van Heidegger en Bachelard (Cresswell, 2014).

Gebaseerd op fenomenologische opvattingen heeft Tuan zijn eigen betekenis gegeven aan de begrippen plaats en ruimte (Koppen, 2012). Deze twee mogen volgens Tuan niet met elkaar worden verward. Ruimte is voor Tuan een begrip dat is ontstaan vanuit menselijke betekenis. Plaats is voor Tuan *“a center of meaning constructed by experience”* (Koppen, 2012, p. 148). Volgens Tuan (1977) in Stedman (2002) is plaats gebaseerd op *“human experience, social relationships, emotions and thoughts”* (p.562). Door het beleven van een plaats kan deze van emotionele waarde worden voor mensen. Tuan noemt dit topophilia. Een “plaatsgevoel” dat de mens ontwikkelt vanuit zijn communicatie over en weer met plaats. Dat is volgens Tuan ook de basis voor geografische kennis (Koppen, 2012). Plaatsbeleving vormt ook de basis voor dit onderzoek.

2.2 Aging in place

Ook binnen het proces van ouder worden speelt plaats een belangrijke rol (Johansson, et al., 2013). Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen ‘aging in place’ en ‘aging out of place’. Aging in place wordt ook wel gedefinieerd als *“involving staying in the same or familiar place over a sustained period of time”* (Johansson, et al., 2013, p. 109) of *“attachment and meanings assigned to place”* (Fitchen, 1991; Rubinstein, 1998 in Lewis, 2009, p. 377). Hierbij vindt het proces van het ouder worden dus plaats in een eigen en vertrouwde omgeving. ‘Aging out of place’ kan worden gedefinieerd als *“the physical and emotional experience of growing older in a foreign nation”* (Sadarangani & Jun in Curtin et al., 2017, p.2). Hierbij vindt het proces van ouder worden dus plaats buiten de eigen en vertrouwde omgeving van de ouderen.

Of ouderen 'in place' of 'out of place' ouder worden kan invloed hebben op hun algehele welzijn (Lager et al., 2012). Bij het duidelijk maken van het belang van plaats voor ouderen is 'place attachment' een belangrijk begrip uit de literatuur. Hierbij komen de overeenkomsten tussen de kenmerken van plaats en het welzijn van de ouderen naar voren (Lager et al., 2012). Volgens (Rubinstein & Parmelee, 1992) is 'place attachment' *"a set of feelings about a geographic location that emotionally binds a person to that place as a function of its role as a setting for experience"* (p.139). 'Place attachment' is belangrijk voor het algemene welzijn van ouderen. Wanneer ouderen zich verbonden voelen met een plaats en deze plaats bepaalde gevoelens bij hen oproept, werkt dit mee aan het gevoel van zelfstandigheid, controle, zelfverzekerdheid en identiteit. Zeker voor oudere migranten kan 'place attachment' het gevoel geven verbonden te zijn met de cultuur (Lager et al., 2012). Omdat ouderen met een migratie achtergrond hun land van geboorte hebben verlaten, kan dit hen het gevoel geven van 'aging out of place'. Ze hebben de cultuur en gewoontes van het moederland achter zich moeten laten, waardoor het gevoel kan ontstaan iets te missen of waardoor ze zich niet helemaal op hun plek voelen (Lewis, 2009). Ouderen met een migratieachtergrond kunnen dus 'out of place' zijn. Dit hoeft overigens niet altijd zo te zijn. Mensen kunnen al zo lang in Nederland wonen dat ze zich er ook helemaal thuis kunnen voelen. Andersom kunnen ouderen met een Nederlandse achtergrond zich 'out of place' voelen, omdat zij eerst elders in Nederland hebben gewoond. Per saldo kan iemand zich 'out of place' voelen, wanneer hij of zij fysiek en emotioneel ouder worden beleeft in een vreemde plaats (Curtin et al., 2017). Wel komt het vaker voor dat ouderen met een migratieachtergrond zich 'out of place' voelen dan ouderen met een Nederlandse achtergrond omdat de verschillen met de oude omgeving doorgaans het grootst zijn (Lewis, 2009).

Een multiculturele dagbesteding kan ouderen met en zonder migratieachtergrond die zich niet 'in place' voelen de kans bieden zich toch ergens op hun plek te voelen. Het kan hen een thuisgevoel bieden. Thuis is ook een belangrijk begrip binnen de literatuur van 'aging in place' en 'place attachment' in relatie tot ouderen met verschillende culturele achtergronden (Lager et al., 2012). Een plaats waaraan mensen verbonden zijn kan thuisgevoelens oproepen. Volgens Rioux 2005, Rubinstein and Parmelee (1992) en Wiles (2009) in (Meijering & Lager, 2014) kan een plek die een thuisgevoel met zich meebrengt een positieve werking hebben op het algemene welzijn van ouderen. Het is dus van belang dat mensen ouder kunnen worden op een plek waar ze zich thuis en tot aangetrokken voelen om zo de kans op een gezond welzijn te vergroten (Meijering & Lager, 2014). Volgens Wiles et al. (2011) kan thuis, gezien als plaats, worden omschreven als *"a constant process involving ongoing negotiation of meanings, incorporating not just a physical house but also its settings, ranging from dwelling to community"*. Een thuis is niet direct een eigen huis, maar kan allerlei locaties omvatten, zolang deze locatie maar bepaalde betekenissen en thuisgevoelens bij een persoon oproept. Op deze manier kan een dagbesteding als een thuis worden gezien wanneer ouderen zich er thuis en op hun gemak voelen. In dat licht bezien kan een multiculturele dagbesteding als een belangrijke plaats worden gezien.

Omdat 'place attachment' als belangrijk wordt beschouwd voor ouderen bij het ouder worden, is het van belang dieper in te gaan op dit concept over de relatie tussen mens en omgeving.

2.3 Place attachment / Sense of place

In de literatuur worden veel verschillende concepten besproken die de relatie tussen mens en de omgeving beschrijven (Jorgensen & Stedman, 2006). Hierdoor is de literatuur naar plaats volgens

Trentelman (2009) *"immense and confusing, with a good deal of inconsistency in concept use"* (p. 192). In deze literatuur komen de begrippen 'Place attachment' en 'sense of place' vaak naar voren (Jorgensen & Stedman, 2001). Dit zijn belangrijke en veel gebruikte concepten in de sociale geografie. Er is door de jaren heen over deze concepten door veel verschillende auteurs geschreven (Cresswell, 2014; Lewicka, 2011; Manzo & Perkins, 2006; Patterson & Williams, 2006; Trentelman, 2009).

Wegens het verschillend gebruik van de twee (en soms zelfs meer) terminologieën over de relatie tussen mens en plaats zijn 'sense of place' en 'place attachment' complexe begrippen geworden (Shamai, 1991). Zo geeft de ene auteur aan dat 'sense of place' vrijwel hetzelfde is als 'place attachment' en worden ze dus in dezelfde zin gebruikt (Scannell & Gifford, 2010; Stedman, 2002). Aan de andere kant wordt door sommige auteurs beweerd dat 'place attachment' een onderdeel is van 'sense of place' (Jacobs & Buijs, 2011; McCunn & Gifford, 2018; Shamai, 1991). Volgens Manzo en Perkins (2006) kunnen verschillende benamingen worden gebruikt om de relatie tussen mensen en plaats te beschrijven. *"Despite the diversity of terms, all of this literature has people's relationship to place at its core"* (Manzo & Perkins, 2006, p. 337).

Om een beeld te schetsen van het gebruiken van de twee begrippen in de literatuur worden gebruikt zijn hieronder enkele beschrijvingen van de 'place attachment' en 'sense of place' weergegeven.

'Place attachment' wordt beschreven als *"the bonding that occurs between individuals and their meaningful environments"* (Scannell & Gifford, 2010, p. 1) of als *"a set of feelings about a geographic location that emotionally binds a person to that place as a function of its role as a setting for experience"* (Rubinstein & Parmelee, 1992, p. 139). Ramkissoon, Smith, & Weiler, (2012) gaan uit van het feit dat 'place attachment' het beste kan worden onderzocht aan de hand van de factoren 'place dependence', 'place identity', 'place affect' en 'place social bonding'. Volgens Ujang & Zakariya (2015) bestaat 'place attachment' uit drie dimensies, namelijk 'place dependence', 'place identity' en 'sense of belonging and rootedness'. Ook Scannell en Gifford (2010) onderscheiden binnen 'place attachment' verschillende aspecten en hebben daar een model bij ontwikkeld. In de volgende paragraaf wordt dieper ingegaan op het model van Scannell en Gifford (2010) om 'place attachment' te operationaliseren.

Sense of place kan worden gezien als "het gevoel van een plek" (Keken, 2011, p. 30). Stedman (1999) (in Jorgensen & Stedman, 2011, p. 796) verwoordt 'sense of place' als *"meanings and attachments that community residents have towards their community"*. 'Sense of place' is volgens Stedman (2002) *"a collection of symbolic meanings, attachment, and satisfaction with a spatial setting held by an individual or group"* (2002, p. 563). Volgens Shamai (1991) (in Jorgensen & Stedman, 2001) is sense of place *"an over-arching concept which subsumes other concepts describing relationships between human beings and spatial settings"*. Volgens deze auteur vallen deze drie concepten 'place attachment', 'place identity' en 'place dependence' gezamenlijk onder de term 'sense of place' (Shamai, 1991, in Jorgensen & Stedman, 2001). In het onderzoek van McCunn & Gifford (2018) wordt 'sense of place' onderverdeeld in 'place attachment', 'place identity', en 'place dependence'.

Hieruit kan worden opgemaakt dat de twee concepten erg met elkaar overeen komen. Dit is slechts een kleine greep uit de verschillende betekenissen en gebruiken van de begrippen gegeven door verschillende auteurs. Vaak komen ze zoals hierboven voor een groot deel overeen,

maar blijven er kleine verschillen in bestaan. Hierdoor is het lastig te bepalen of de concepten als dezelfde of als losse concepten moeten worden gezien. Aan de hand van de literatuur kan geen duidelijke consensus gevonden worden over de betekenis en het gebruik van 'place attachment' en 'sense of place'. Om een duidelijke focus te hebben in dit onderzoek is er niettemin voor gekozen gebruik te maken van het concept 'place attachment' teneinde daarmee het gebruik en de beleving van een multiculturele dagbesteding door ouderen met verschillende culturele achtergronden en zo het belang en de meerwaarde van een dergelijke dagbesteding te onderzoeken. Er is voor dit concept gekozen, omdat 'place attachment' in de literatuur naar 'aging in place' en 'migranten ouderen' een veelvuldig gebruikt begrip is. Er is binnen de literatuur zoals vermeld veel geschreven over het belang van 'place attachment' voor ouderen. Om die reden is het belangrijk dat het begrip 'place attachment' duidelijk wordt. In de volgende paragraaf wordt hier verder op ingegaan.

2.3 Persoon, Plaats, Proces model (PPP-model)

Scannell en Gifford (2010) hebben een model uitgebracht om de 'place attachment' benaderingen te verfijnen en om de complexiteit van het begrip te verduidelijken (Scannell & Gifford, 2013). Ze combineren uitgangspunten van verschillende auteurs die over 'place attachment' hebben geschreven. Daarbij geven ze duidelijk weer hoe 'place attachment' te benaderen is, waarbij ze uitgangspunten van andere auteurs met hun eigen ideeën over 'place attachment' combineren. Dit model is om die reden ook bruikbaar voor dit onderzoek.

In het model worden drie aspecten van 'place attachment' onderscheiden; namelijk *persoon*, *plaats* en *proces* (figuur 3).

Persoon

Het eerste aspect is de *persoon* of 'actor'; "*who is attached?*" (Scannell & Gifford, 2010, p. 2). Het gaat hier om de connectie die een persoon heeft met een plaats. Dit kan voorkomen op *individueel* vlak of in een *groep*, maar kan ook overlappen. Mensen voelen zich sterker verbonden met een plaats waar ze persoonlijk herinneringen aan hebben dan met een plaats waar dat niet het geval is (Manzo, 2005 in Scannell & Gifford, 2010). De connectie met een plaats wordt betekenisvol wanneer mensen bijzondere momenten beleven in een bepaalde plaats (Manzo, 2005; Scannell & Gifford, 2010). De persoonlijke belevenissen die mensen hebben bij een plaats is de basis voor 'place attachment' (Scannell & Gifford, 2010). Manzo (2005) stelde in Scannell en Gifford (2010): "*it is not simply the places themselves that are significant, but rather what can be called 'experience-in-place' that creates meaning*" (p.74). Ook op groepsniveau kunnen mensen zich verbonden voelen met een plaats. Het gaat hier dan voornamelijk om de symbolische betekenis van een plaats die wordt gedeeld door mensen uit een bepaalde groep (Scannell & Gifford, 2010). In deze gezamenlijke betekenis voor een plaats komt vaak de cultuur van een groep naar voren (Scannell & Gifford, 2010). In bepaalde culturen kunnen mensen ook gehecht raken aan een plaats dankzij het voortgeven van geschiedenis, door bepaalde tradities, gewoontes, gebruiken en herinneringen (Scannell & Gifford, 2010). Dat geldt ook voor religie. Door religie kan een plaats als heilig worden beschouwd, wat in een bepaalde groep weer wordt doorgegeven. Ook kan een plek spirituele betekenis krijgen door persoonlijke ervaringen. Culturele betekenissen kunnen de mate van 'sense of place' voor een persoon bepalen. (Scannell & Gifford, 2010).

Persoonlijke plaatsbeleving of ervaringen zijn dus van belang om 'place attachment' te kunnen bepalen. Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt tussen een groep en het individu. Deze kunnen weer verder worden onderverdeeld in cultuur en religie binnen een groep en persoonlijke ervaringen, gedachtes en mijlpalen (figuur 3).

Proces

Het tweede aspect is het *proces* of 'psychological process'; "*How are affect, cognition, and behaviour manifested in the attachment?*" (Scannell & Gifford, 2010, p. 2). Het gaat er bij dit aspect om hoe groepen en individuen zich verhouden tot een plaats, hoe ze zich binnen deze plaats gedragen en dat 'place attachment' voortkomt uit emoties (Scannell & Gifford, 2010). Dit aspect is onderverdeeld in drie parameters. Deze parameters zijn te onderscheiden op verschillende gebieden, maar overlappen ook enigszins.

Een van de drie parameters hierbij is '*affect*' zoals emotie of verlangen, dat invloed kan hebben op gedrag. Dit komt ook terug in Tuan's topophilia als liefde voor een plek zoals eerder besproken (Koppen, 2012). Van belang is welke emoties mensen hebben bij een plaats. Het gaat hier om 'place belongingness', het gevoel verbonden te zijn met een plaats en over de 'emotional investment' in een plaats, of 'feelings of pride' en 'sense of well-being' (Hummon, 1992; Brown, 2003 in Scannell & Gifford, 2010). Ook kan verbondenheid met een plaats leiden tot het gevoel van 'displacement' (Fried, 1963; Fullilove, 1996 in Scannell & Gifford, 2010). Mensen kunnen zich ongelukkig voelen door het missen van een plaats met veel betekenis. Dit sluit ook aan bij het concept van 'aging out of place' (Sadarangani & Jun in Curtin et al., 2017, p.2). Wanneer mensen 'out of place' ouder worden kunnen ze het gevoel van 'displacement' voelen, wat hen ongelukkig kan maken.

De tweede parameter bij het aspect process is '*cognition*' als kennis door middel van ervaringen, betekenissen en gedachtes. "*The memories, beliefs, meaning, and knowledge that individuals associate with their central settings make them personally important*" (Scannell & Gifford, 2010, p. 3). Hier draait het om de manier waarop men betekenis geeft aan een plaats en op welke manier men zich verbonden voelt tot een plaats. Anders gezegd gaat het om de 'closeness to a place' (Scannell & Gifford, 2010).

De derde parameter van het proces is *gedrag* of 'behaviour' als de manier waarop iemand zich gedraagt en handelt in een bepaalde plaats (Scannell & Gifford, 2010). Gedrag is belangrijk bij het bepalen van 'place attachment'. Activiteiten kunnen veel invloed hebben op hoe iemand een plaats ervaart (Lewicka, 2011). Seamon (1982) geeft dit aan met 'body-ballet'. Hij geeft met dit begrip de rol van interactie binnen het ontwikkelen van 'place attachment' weer. Seamon (1982) geeft ook aan dat sociale relaties tussen mensen belangrijk zijn bij het vormen van 'place attachment'. Het gaat er bij de parameter gedrag binnen het proces dus om dat handelen en activiteiten binnen een bepaalde plaats vormend zijn voor de 'place attachment' ontwikkeling. Ook de afstand die een persoon houdt tot een plaats en hoe vaak een persoon naar een bepaalde plaats gaat geeft weer hoe iemand deze plaats ervaart en wordt meegenomen binnen de 'sense of place' (Scannell & Gifford, 2010).

Plaats

Het laatste aspect om 'place attachment' onder te verdelen is 'plaats' of 'the object of the attachment' inclusief 'place characteristics'; "*what is the attachment to, and what is the nature of, this place?*" (Scannell & Gifford, 2010, p. 2). Volgens Scannell en Gifford (2010) is dit misschien wel

het belangrijkste aspect bij 'place attachment'. Het gaat hier om het beschrijven van de plaats waar mensen gevoelens bij hebben (Scannell & Gifford, 2010). Het aspect kan op verschillende schaalniveaus worden gebruikt en is onder te verdelen in twee niveaus, namelijk 'social' en 'physical' 'place attachment' (Scannell & Gifford, 2010, p. 4). 'Place attachment' kan dus voortkomen uit sociale kenmerken van een plaats of uit fysieke plaats kenmerken.

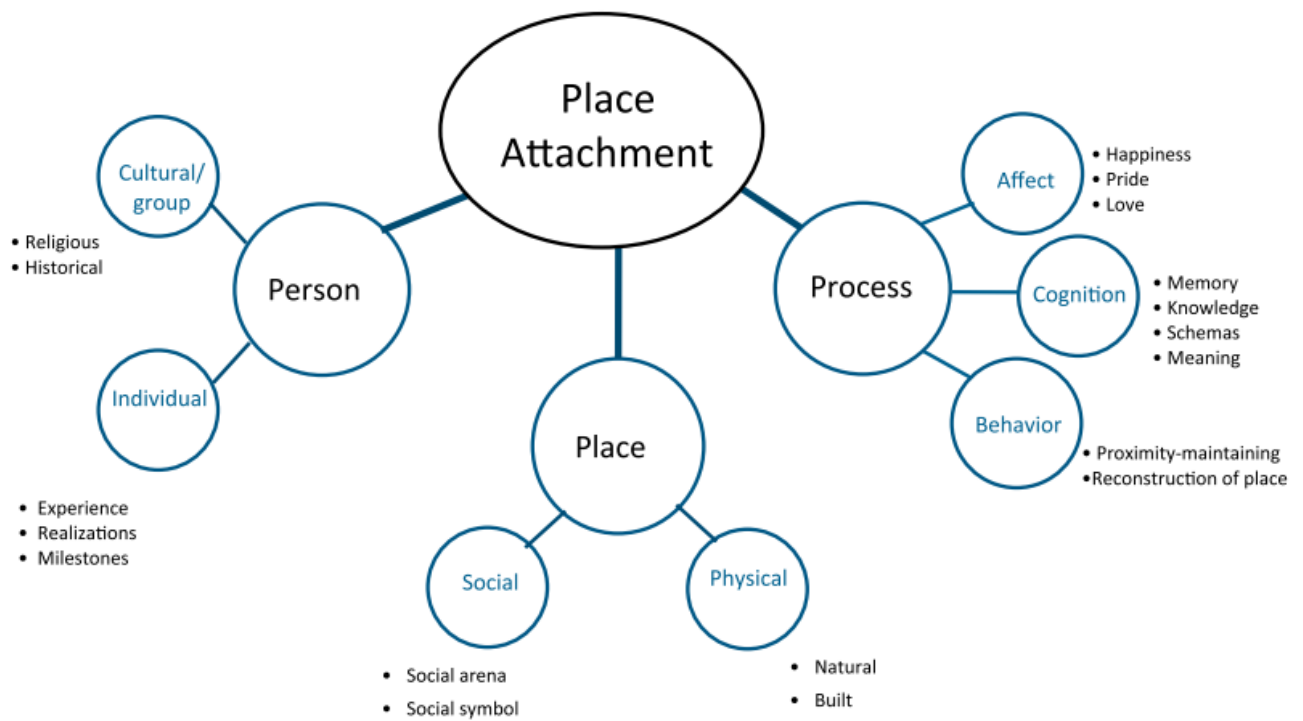
Volgens Riger en Lavrakas (1981) (in Scannell en Gifford, 2010) is het sociale gevoel bij een plaats, of zoals zij het noemen 'bondedness', gebaseerd op het gevoel ergens bij te horen, sociale banden en gevoel van vertrouwen met de mensen om je heen. Het fysieke gevoel bij een plaats, of 'rootedness' heeft volgens hen te maken met de duur van het verblijf, eigendommen en de plannen om te blijven in de toekomst. Het sociale gevoel bij een plaats komt voort uit het feit dat een plaats sociale contacten bevordert en een gevoel geeft van eenheid met een groep (Scannell & Gifford, 2010). Zoals Fried (1963) beweert in Scannell en Gifford (2010) komt het sociale gevoel bij een plaats voort uit contacten met mensen. Ook geven Young en Willmott (1963) in Scannell en Gifford (2010) aan dat sociale plaats gevoelens voortkomen uit regelmatig contact met familie. Fysieke kenmerken zoals de nabijheid van een plaats en de aanwezigheid van voorzieningen hebben invloed op deze sociale gevoelens bij een plaats (Scannell & Gifford, 2010). Wanneer gevoelens bij een plaats voornamelijk gebaseerd zijn op contacten met andere mensen, is sprake van een band met een plaats gebaseerd op sociale gevoelens (Scannell & Gifford, 2010).

Volgens veel stedelijke sociologen ontstaat een gevoel of een band met een plaats voornamelijk door het sociale aspect. Het wordt soms ook wel 'sense of community' genoemd (Scannell & Gifford, 2010). Bij community kan onderscheid worden gemaakt tussen 'community of interest' waar mensen een band hebben met elkaar doormiddel van gezamenlijke interesses, en 'community of place' waar mensen een band hebben met elkaar door de gezamenlijke plaats. Deze laatste vorm van community past goed binnen het PPP-model omdat het sociale banden beschrijft die ontstaan binnen een bepaalde plaats (Scannell & Gifford, 2010).

Toch kan een plaatsgevoel ook ontstaan vanuit fysieke kenmerken in een plaats (Scannell & Gifford, 2010). De sociale kenmerken van een plaats kunnen bestaan uit fysieke voorzieningen of middelen om een bepaald doel te bereiken. Met name een individu kan gevoelens krijgen bij een fysieke plaats zoals bijvoorbeeld bij een gebouw, een huis, straten, de natuur, een park, de bergen etc. Ook hangt dit samen met hoe specifiek iemand een gevoel heeft bij een plaats. Wanneer het over natuur in het algemeen gaat of wanneer het over een bepaald natuurpark gaat, bepaalt de mate van gevoel mede hoe vaak iemand een plaats zal bezoeken (Scannell & Gifford, 2010). Volgens Stedman (2003) (in Scannell en Gifford, 2010) zijn het niet de fysieke kenmerken van een plaats die gevoelens laten oproepen bij een individu, maar meer de betekenissen die deze fysieke kenmerken hebben. Op die manier komen gevoelens bij een plaats dus voort uit de symbolische betekenis van een fysieke plaats (Scannell & Gifford, 2010).

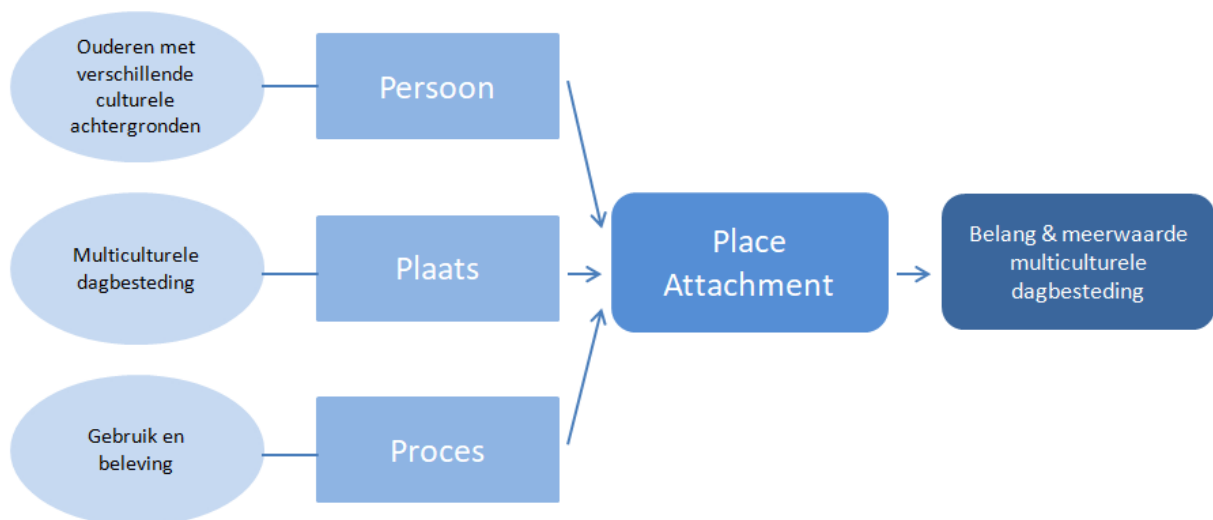
'Place attachment' kan dus ontstaan uit sociale en/of fysieke kenmerken van een plaats. Dit hangt sterk af van de persoon: of iemand maakt deel uit van een groep of iemand kan worden gezien als individu. Daarnaast staan deze twee niveaus in verbinding met elkaar en kunnen ze elkaar beïnvloeden. Zo kunnen fysieke kenmerken van een plaats de sociale kenmerken beïnvloeden en andersom.

Samengevat: 'Place attachment' kan volgens het PPP-model ontstaan door relaties van een individu of groep met een plaats en kan variëren op ruimtelijk niveau, in mate van specificiteit en door sociale en fysieke kenmerken van een plaats. 'Place attachment' komt tot uiting in fysiologische processen van affectie, cognitie en gedrag.

2.4 Conceptueel model

Aan de hand van het PPP-model van Scannell en Gifford (2010) is het conceptueel model voor dit onderzoek gemaakt (Figuur 4). Hierin is weergegeven op welke manier antwoord wordt gegeven op de hoofdvraag.

Figuur 4. Conceptueel model (Eigen bewerking gebaseerd op PPP model van Scannell & Gifford, 2010)

Aan de hand van de drie concepten *persoon*, *plaats* en *proces* wordt antwoord gegeven op de deelvragen.

Binnen het concept *persoon* wordt duidelijk gemaakt om wie het in dit onderzoek gaat en worden de verschillen in beleving en gebruik belicht. In dit deel wordt antwoord gegeven op de deelvragen 'Wat is het verschil in de beleving en het gebruik van een multiculturele dagbesteding tussen ouderen met een Nederlandse achtergrond en ouderen met een migratieachtergrond?' en 'Welke betekenis en/of meerwaarde heeft een multiculturele dagbesteding voor ouderen en wat is het verschil daarin tussen ouderen met een migratieachtergrond en ouderen met een Nederlandse achtergrond?'.

Binnen het concept *plaats* wordt weergegeven wat een multiculturele dagbesteding is en wordt een beeld geschetst van Multidag. Hier wordt antwoord gegeven op de deelvraag 'Wat houdt een multiculturele dagbesteding in?'.

Binnen het concept *proces* wordt antwoord gegeven op de deelvragen 'Hoe gebruiken ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding en welke factoren beïnvloeden dit gebruik?' En 'Hoe beleven ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding en welke factoren beïnvloeden deze beleving?'.

Deze concepten samen vormen de 'place attachment' van de ouderen met de multiculturele dagbesteding, die het belang en de meerwaarde van een multiculturele dagbesteding weergeeft.

Zoals Scannel en Gifford (2010) aangeven in hun werk is het bij het PPP-model in een onderzoek niet noodzakelijk om ook alle concepten uit het model te gebruiken. *"This is not to say that all levels of the place attachment concept must be examined in each study..."* (Scannell & Gifford, 2010, p. 8). Zo wordt in dit onderzoek wel gebruik gemaakt van alle drie de aspecten van het PPP-model van Scannel en Gifford, maar wordt niet op elk aspect even diep ingegaan. Vooral het aspect 'physical process' is van belang om nader te belichten teneinde de onderzoeksvraag te beantwoorden. De andere twee aspecten, *place* en *person* worden vooral gebruikt om het antwoord op de onderzoeksvraag te ondersteunen.

3. Methoden

Dit hoofdstuk bespreekt de methode die in dit onderzoek wordt gebruikt. Eerst wordt verantwoord hoe de informatie wordt verzameld. Daarna wordt besproken welke onderzoeksmaterialen er nodig zijn. Vervolgens wordt verantwoord hoe de verkregen informatie geanalyseerd wordt. Als laatste worden betrouwbaarheid en validiteit besproken.

3.1 Onderzoeksstrategie

In de onderzoeksvraag staan het gebruik en de beleving van een plaats centraal. Hierbij draait het om meningen en gevoelens van mensen. Om deze vraag te kunnen beantwoorden is een kwalitatieve onderzoeksmethode het meest gepast (Creswell, 2012; Vennix, 2011). Er is voor deze methode gekozen, omdat het bij dit onderzoek belangrijk is verdieping te zoeken, omdat binnen dit onderzoek interpretatie belangrijk is en er beschouwend wordt gerapporteerd (Verschuren & Doorewaard, 2015). Dit is gedaan aan de hand van een enkelvoudige casestudy (Verschuren &

Doorewaard, 2015). Een casestudy is een van de vijf onderzoeksstrategieën van Verschuren en Doorewaard (2015). Dit is een empirische onderzoeksstrategie waarbij de onderzoeker zelf het veld in gaat om data te verzamelen (Verschuren & Doorewaard, 2015).

De gegevens zijn binnen dit onderzoek verkregen binnen de Multiculturele dagbesteding Multidag in Nijmegen. Er is diep ingegaan op deze bepaalde casus door middel van verschillende arbeidsintensieve vormen van dataverzameling, namelijk participerende observaties en individuele semigestructureerde interviews. Dit combineren van verschillende onderzoeksmethoden wordt ook wel methodetriangulatie genoemd (Verschuren & Doorewaard, 2015). Deze methodetriangulatie is van belang om toeval binnen de casus tegen te gaan. Er zijn binnen deze casus verdiepende gesprekken gevoerd met cliënten en werknemers. Het voordeel van een kleinschalig diepgaand onderzoek is dat hierdoor meer detail wordt verkregen en een sterke onderbouwing mogelijk is. Ook is hierdoor het onderzoek met meer zekerheid valide en bruikbaar (Verschuren & Doorewaard, 2015).

Binnen dit kwalitatieve onderzoek is een iteratieve werkwijze gehanteerd. Hierbij zijn verschillende stappen in het onderzoek meerdere keren doorlopen om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van het te onderzoeken verschijnsel. Ook is er voortdurend afwisseling tussen theorie, waarnemingen en analyse (Vennix, 2011).

Voor het bepalen van respondenten voor de interviews is gebruik gemaakt van een strategische steekproeftrekking. Hierbij is nauwkeurig gekeken naar eisen waar de respondent aan moet voldoen om mee te kunnen doen. Dit is van belang om een valide en bruikbaar antwoord te geven op de onderzoeksvraag, omdat bij een klein aantal respondenten de kans op een atypische steekproef groot is (Verschuren & Doorewaard, 2015).

Ook is het bij de casestudy van belang een integraal beeld te krijgen van de casus als geheel (Verschuren & Doorewaard, 2015). Dit is gedaan doormiddel van een holistische werkwijze. Hierbij is op een open en niet voor gestructureerde manier data verzameld aan de hand van participerende observaties en semigestructureerde interviews. Ook zijn de data op een open manier geanalyseerd en gecodeerd. Hierop wordt in paragraaf 3.3 verder ingegaan.

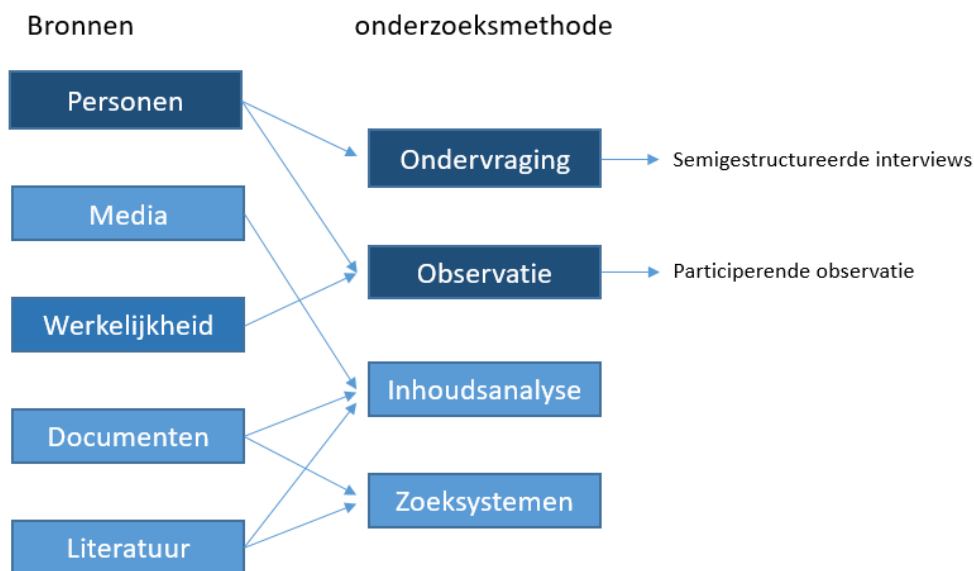
In dit onderzoek zal antwoord op alle deelvragen worden gegeven door middel van participerende observaties en semigestructureerde face to face interviews. Er wordt binnen deze deelvragen geen onderscheid gemaakt in de manier van dataverzameling.

3.2 Onderzoeksmateriaal

Het is zaak als eerste duidelijk te maken welke onderzoeksobjecten van belang zijn binnen een onderzoek (figuur 5). Dat kunnen personen, situaties, voorwerpen en processen zijn (Verschuren & Doorewaard, 2015). Binnen dit onderzoek zijn vooral personen belangrijk als databron aangezien het draait om de beleving en het gebruik van een multiculturele dagbesteding door personen. De hiervoor benodigde onderzoeksmethoden zijn volgens Verschuren en Doorewaard (2015) ondervraging door middel van individuele face to face interviews en participerende observaties. Een andere belangrijke databron binnen dit onderzoek is werkelijkheid (Verschuren & Doorewaard, 2015). Dat is van belang om de gang van zaken binnen de dagbesteding te onderzoeken en om het gebruik daarvan vast te leggen. De in dit onderzoek gebruikte onderzoeksmethode om de werkelijkheid te meten is ook weer participerende observatie omdat volgens Verschuren en Doorewaard (2015) dit hiervoor als het meest geschikt wordt gevonden. Als laatste zijn de drie databronnen media, documenten en literatuur van belang voor de basis en achtergrond van dit onderzoek. Aan de hand van zoeksystemen en inhoudsanalyses kunnen deze

databronnen worden gebruikt om nuttige informatie te verkrijgen. Literatuur als databron is van belang om dit onderzoek wetenschappelijk te kunnen onderbouwen af te bakenen. Media en documenten zijn nodig om een goede basis te schetsen voor dit onderzoek en om het project te kunnen afbakenen (Verschuren & Doorewaard, 2015).

Het gebruik van bronnen en de meetmethode is, gebaseerd op schema 7.3 (p.223) van Verschuren en Doorewaard (2015), als volgt weergegeven:

Figuur 5. Bronnen en meetmethode (Eigen bewerking op basis van Verschuren en Doorewaard, 2015)

3.3 Data verzameling en analyse

3.3.1 Observatie

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van observaties. Door middel van participerende observaties is achterhaald hoe het er in de casus Multidag aan toe gaat. Tijdens de observaties is meegewerkt binnen de dagbesteding om op die manier zelf te beleven hoe er gebruik wordt gemaakt van de dagbesteding en om zelf waar te nemen hoe de cliënten zich gedragen binnen de dagbesteding. Door de participerende observaties was het mogelijk een goed beeld te schetsen van de casus. Dit was een goede uitgangsbasis om de interviews te houden.

Werkwijze

Om in contact te komen met Multidag is de dagbesteding bezocht. Vervolgens is gevraagd of er vrijwilligerswerk gedaan zou kunnen worden en is uitgelegd dat het bedoeld is voor een bachelor scriptie aan de Radboud Universiteit. Aangezien het een leerbedrijf is en er ook stagiaires worden opgeleid, werd enthousiast op gereageerd; vervolgens zijn de observatiedagen vastgelegd.

Er is in totaal acht dagen geobserveerd binnen de multiculturele dagbesteding Multidag in Nijmegen (tabel 3). De observaties hebben plaatsgevonden in de periode van 18 april 2018 tot en met 25 mei 2018. Vaak hele dagen van 09.00 uur tot 16.00 uur en in sommige gevallen een halve dag. Voordat de observaties plaatsvonden werden de aandachtspunten bepaald. Dit verschilde

voor iedere observatie. In het begin lag de focus op het algemene gebruik van de dagbesteding. Bij de laatste observaties is vooral gekeken naar het contact tussen mensen en hun belevingen. Er is niet gewerkt aan de hand van een observatieprotocol omdat hier gebruik is gemaakt van participerende observatie. Zodra de observatie dag voorbij was, zijn de observaties uitgewerkt. Dat is zo precies en uitgebreid mogelijk gebeurd om volledigheid te garanderen. Hoewel door middel van meewerken binnen de dagbesteding veel verschillende informatie is verzameld over de gang van zaken binnen Multidag, lag de focus op de beleving en het gebruik van de dagbesteding door de ouderen.

Om deze methode aan te scherpen is gekeken naar de studie van Emami et al. (2000). In deze studie werd ook gebruik gemaakt van participerende observatie en semigestructureerde interviews om onderzoek te doen binnen een cultuurspecifieke dagbesteding in Zweden. Dit gaf een goede bevestiging voor de keuze van de onderzoeksmethoden.

Op de volgende dagen is geobserveerd:

Tabel 3. Data en tijden observaties (Eigen bewerking)

Dag	Datum	Tijd
1	18-04-2018	09.00u – 17.00u
2	20-04-2018	09.00u – 17.00u
3	25-04-2018	09.00u – 15.00u
4	09-05-2018	09.00u – 15.00u
5	11-05-2018	09.00u – 13.00u
6	16-05-2018	09.00u – 16.00u
7	18-05-2018	09.00u – 16.30u
8	23-05-2018	09.30u – 13.30u

Analyse

De uitgewerkte observaties zijn samen met de interview transcripten geanalyseerd met behulp van het programma Atlas TI 8.0. Eerst is open gecodeerd door belangrijke citaten te selecteren, vervolgens is axiaal gecodeerd door deze belangrijke citaten onder te verdelen in groepen en die vervolgens onder te verdelen in subgroepen om de deel- en hoofdvragen te kunnen beantwoorden (Zie bijlage 2). Bij het open coderen is nog geen gebruik gemaakt van het theoretische model. De beslissing voor dit model is later aan de orde gekomen. Wel werden de hoofd en deelvragen en de theorie in het achterhoofd meegenomen tijdens het coderen. Om de codes overzichtelijk weer te geven zijn netwerken gemaakt (Zie bijlage 3).

3.3.2 Interviews

In dit onderzoek zijn zeven interviews gehouden. Zes interviews zijn gehouden met cliënten van Multidag en één interview is gehouden met de activiteitencoördinator van Multidag (tabel 4).

Er is gekozen voor semigestructureerde interviews omdat deze veel diepgang en toch sturing bieden (Verschuren & Doorewaard, 2015). Voordat de interviews plaatsvonden zijn interviewguides gemaakt met daarin de belangrijkste richtlijnen voor het interview (Bijlage 1). In de interviewgids staan basisvragen voor het interview die niet altijd precies opgevolgd hoefde te worden. Door goed te luisteren en door te vragen in de interviews is diepgang gecreëerd en gestuurd naar nuttige informatie. De interviewgids voor de cliënten was globaal opgedeeld in 'introductie', 'persoonlijke informatie', 'beleving Multidag', 'gebruik Multidag', 'cultuur' en 'afsluiting'. Onder deze deelonderwerpen waren nuttige vragen opgesteld die gesteld konden worden tijdens de interviews. De interviewgids van de activiteiten coördinator zag er iets anders uit dan die van de cliënten. Wel bestond de interviewgids uit dezelfde deelonderwerpen, maar waren de vragen aangepast aan de begeleider. De interviewguides zijn te vinden in bijlage 1.

Werkwijze

Na een aantal observatiedagen is gestart met de voorbereidingen van de interviews. Tijdens de observaties is vastgesteld wie mogelijk een goede respondent kon zijn. Hierbij is rekening gehouden met leeftijd, culturele achtergrond, geslacht, taal en mentale conditie. Vervolgens is een aantal cliënten gevraagd voor een interview. Omdat door de observaties al een band was opgebouwd tussen de onderzoeker en de cliënten werd over het algemeen positief gereageerd op deze vraag. Een enkeling wilde liever niet meewerken met het interview. Uiteindelijk zijn er zes cliënten van 55 jaar of ouder geïnterviewd. Drie van hen hebben een migratieachtergrond, drie een Nederlandse achtergrond. Omdat er binnen Multidag over het algemeen meer vrouwen verblijven dan mannen, zijn overwegend vrouwen geïnterviewd.

In tabel 4 is een overzicht gegeven van de respondenten.

Tabel 4. Interview respondenten (Eigen bewerking)

participant	leeftijd	geslacht	culturele achtergrond	datum interview
Respondent 1	88	Vrouw	Nederland	16-05-2018
Respondent 2	67	Vrouw	Suriname	18-05-2018
Respondent 3	58	Vrouw	Nederland	16-05-2018
Respondent 4	83	Vrouw	Curaçao	18-05-2018
Respondent 5	61	Vrouw	Suriname	23-05-2018
Respondent 6	59	Man	Nederland	18-05-2018
Activiteiten Coördinator	53	Vrouw	Nederland	18-05-2018

De interviews zijn individueel afgenomen in een aparte ruimte. Alleen bij respondent vier is het interview in de gemeenschappelijke ruimte afgenomen omdat ze dat liever had. Door de interviews individueel in een aparte ruimte te houden kan elke respondent zijn of haar eigen mening geven en is er geen afleiding of beïnvloeding door andere cliënten. Elk interview vond plaats in een kamertje naast de gemeenschappelijke ruimte en bij respondent vier is het interview

aan tafel in de gemeenschappelijke ruimte gehouden. Tijdens dat interview luisterden geen andere cliënten mee en had de Respondent voldoende privacy om vrijuit te spreken. De interviews duurden tussen een half uur en een uur. De duur was afhankelijk van de spraakzaamheid van de betreffende respondenten van de vraag of alle relevante informatie vooraf al verzameld was.

Analyse

De interviews zijn op dezelfde manier als de observaties gecodeerd en geanalyseerd met behulp van Atlas ti. 8.0 (zie paragraaf 3.3.1. Analyse observatie). In bijlage 2 is het codeboek te vinden en in bijlage 3 de gebruikte netwerken.

3.3.3 De onderzoeker

De onderzoeker in dit onderzoek is een 21- jarige bachelor studente Geografie, Planologie en milieu. De manier waarop ze te werk is gegaan kan invloed hebben gehad op de resultaten. Door zich op een warme en open manier op te stellen tegenover de cliënten in de dagopvang heeft ze voor een groot aantal cliënten vertrouwen kunnen winnen. Door mee te doen met activiteiten, gesprekken en goed mee te helpen en zo nu en dan over zich zelf te vertellen, is vertrouwen gewonnen waarna de cliënten makkelijker te overtuigen waren om mee te doen met de interviews. Ook kan dit invloed hebben op de manier van gedragen van de cliënten binnen de dagbesteding. Wanneer er een 'vreemde' in de dagbesteding aanwezig is kan het zijn dat cliënten zich niet op hun gemak voelen, waarna ze zich anders zouden kunnen gedragen. Dit leek niet het geval te zijn. Hetzelfde geldt voor de interviews. Wanneer de cliënten de onderzoeker al vaker hebben gezien en vertrouwen, durven ze eerder oprecht te zijn en het hele verhaal te vertellen. Ook dit leek goed te verlopen.

Verder is er vanuit een GPM blik naar de cliënten binnen de dagopvang gekeken. Dit houdt in dat er niet zo zeer gekeken wordt naar directe gezondheid en of er op de juiste manier te werk wordt gegaan binnen de dagbesteding, maar er is echt gekeken aan de hand van het doel van het onderzoek. Wel is er op een rationele menselijke manier geobserveerd en is zo alles wat opviel of uitzonderlijk leek meegenomen in de observaties.

3.4 Betrouwbaarheid en validiteit

3.4.1 Betrouwbaarheid

Volgens Vennix (2011) gaat het bij betrouwbaarheid om *“de vraag of bij een herhaling van een meting dezelfde resultaten worden verkregen”* (p.337). Doordat in dit onderzoek het interpretatievermogen van de onderzoeker zelf erg van belang is, kan het zo zijn dat bij een herhaling van het onderzoek door een andere onderzoeker, andere interpretaties worden gedaan. Dit heeft te maken met de achtergrond kennis en persoonlijkheid van de onderzoeker. Iedere onderzoeker ziet andere bijzonderheden tijdens het observeren en valt andere aspecten op in een interview. Toch kan de kans op een andere uitkomst bij verschillende onderzoekers worden verkleind door alle stappen in het onderzoek duidelijk uit te werken. Door strikt te zijn in het gebruik van de methode en open over de rol als onderzoeker kunnen deze beperkingen van tevoren duidelijk worden gemaakt zodat daar op die manier rekening mee kan worden gehouden in vervolgonderzoek.

3.4.2 Validiteit

Als er sprake is van een systematische fout is een onderzoek niet valide (Vennix, 2011). Door gebruik te maken van verschillende dataverzamelmethodeën zal een systematische fout niet snel gemaakt worden. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van participerende observaties en semigestructureerde interviews waardoor er vanaf verschillende punten naar de casus is gekeken. Hierdoor is er sprake van interne validiteit.

Het gaat bij externe validiteit om de generaliseerbaarheid van het onderzoek (Vennix, 2011). Bij kwalitatief onderzoek met een enkelvoudige casestudy is het lastig om het onderzoek generaliseerbaar te maken omdat er minder aantallen worden onderzocht (Verschuren & Doorewaard, 2015). Wel kan externe validiteit worden behaald wanneer gebruik wordt gemaakt van theorieën over het onderwerp (Yin, 2017). Het antwoord op de hoofdvraag in dit onderzoek is niet generaliseerbaar naar alle multiculturele dagbestedingen in Nederland. Wel kan het belang en de meerwaarde van een multiculturele dagbesteding inzichtelijk maken, hetgeen behulpzaam kan zijn bij besluitvorming over toekomstige multiculturele dagbestedingen. Ook kunnen aan de hand van dit onderzoek aanpassingen worden gedaan in al bestaande (multiculturele) dagbestedingen.

4. Analyse

In dit hoofdstuk worden de bevindingen uit de observaties en interviews, zoals al eerder in het conceptueel model aangegeven, geanalyseerd aan de hand van de drie P's van het PPP-model van Scannell en Gifford (2010). Het hoofdstuk is opgedeeld in drie paragrafen.

De eerste paragraaf gaat in op de eerste P, namelijk het concept *plaats*. Er wordt besproken wat Multidag inhoudt. In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de deelvraag 'Wat houdt een multiculturele dagbesteding in?'

De tweede paragraaf gaat in op het concept *proces*. Er wordt aan de hand van de drie parameters *affectie*, *cognitie* en *gedrag* besproken hoe de ouderen een multiculturele dagbesteding gebruiken en ervaren. In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de deelvragen 'Hoe gebruiken ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding en welke factoren beïnvloeden dit gebruik?' En 'Hoe beleven ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding en welke factoren beïnvloeden deze beleving?'

De derde paragraaf gaat in op het concept *persoon*. Eerst wordt omschreven wie van de multiculturele dagbesteding gebruik maken. Vervolgens wordt besproken wat de belangrijkste meerwaarde is van een multiculturele dagbesteding voor ouderen met verschillende culturele achtergronden en bezien of er verschil bestaat tussen deze groepen. Er wordt in deze paragraaf antwoord gegeven op de deelvragen 'Wat is het verschil in de beleving en het gebruik van een multiculturele dagbesteding tussen ouderen met een Nederlandse achtergrond en ouderen met een migratieachtergrond?' en 'Welke betekenis en/of meerwaarde heeft een multiculturele dagbesteding voor ouderen en wat is het verschil daarin tussen ouderen met een migratieachtergrond en ouderen met een Nederlandse achtergrond?'

4.1 Plaats

Om een duidelijk beeld te krijgen van wat Multidag is en hoe het is ontstaan wordt er in deze paragraaf eerst ingegaan op de achtergrond van Multidag. Ook bevat deze een nadere omschrijving van Multidag. Daarna wordt ingegaan op de parameters uit het PPP-model van Scannell en Gifford (2010) en wordt Multidag beschouwd als sociale en als fysieke plaats. Dit samen geeft antwoord op de deelvraag 'Wat houdt een Multiculturele dagbesteding in?'

Achtergrond en geschiedenis

In het interview met de activiteitencoördinator schetst ze de ontstaansgeschiedenis van Multidag. Volgens haar zat de bestuursvoorzitter van Multidag bij een vereniging voor oudere Surinamers. Daar rees de vraag naar het opzetten van een dagbesteding voor Surinamers die in 1975 naar Nederland zijn verhuisd. Deze groep begon oud te worden. Ook voelde men de behoefte om samen de dag door te brengen. Er is toen in 2005 in Spijkenisse een dagbesteding opgezet gericht op Surinamers. Vervolgens werd in Nijmegen in 2011 een dagbesteding opgezet, aanvankelijk met een klein groepje van zo'n zes cliënten. Inmiddels is dat aantal uitgegroeid naar zo'n twintig cliënten per dag. In het begin aten de bezoekers 's avonds nog samen, maar door geldgebrek is dat niet meer mogelijk. De doelgroep is nu ook divers geworden. Voorheen was de dagbesteding gericht op Surinamers, nu trekt de dagbesteding mensen van verschillende leeftijden en verschillende culturen, en zelfs mensen met een psychiatrisch ziektebeeld.

Uit de observaties is gebleken dat Multidag niet alleen multicultureel is, maar ook divers in andere opzichten. Er komen niet alleen ouderen, maar ook mensen van middelbare leeftijd, vanaf vijftig jaar. Iedereen heeft zijn eigen reden om naar Multidag te komen. Multidag wordt ook wel omschreven als open, laagdrempelig en multicultureel. Verder kennen niet alleen de cliënten bij Multidag verschillende culturele achtergronden, ook de herkomst van het personeel is divers. Zo is de oprichter afkomstig uit Suriname en is er een kokkin in dienst met een Hindoestaanse achtergrond. Ook haalt een vrijwilliger met een migratieachtergrond de cliënten 's ochtends op van huis. Hij doet dit omdat hij de Nederlandse taal wil leren en tegelijkertijd mensen wil ontmoeten.

Elke dag komen mensen met verschillende achtergronden naar Multidag. Meestal bestaat ongeveer een derde deel uit ouderen met een Nederlandse achtergrond en twee derde uit ouderen met een andere achtergrond, maar dat kan wat variëren. In totaal bestaat de groep per dag uit gemiddeld twintig mensen.

Uit de observaties en de interviews zijn de belangrijkste doelen naar vorgekomen. Dit zijn het voorkomen van eenzaamheid, mensen met elkaar in contact brengen, het ondernemen van activiteiten, een vertrouwde omgeving bieden, gezelligheid, het beleven van de eigen en andermans cultuur, structuur aanbrengen in het dagelijkse leven, zingeving en het vergroten van het zelfvertrouwen. Er worden tijdens de dagbesteding groepsactiviteiten en individuele activiteiten aangeboden. Cliënten mogen zelf bepalen of ze deelnemen aan de activiteiten. Ook tijdens de activiteiten wordt rekening gehouden met cultuur. Ook is Multidag een leerbedrijf, dus zijn er vaak stagiaires aanwezig.

Het gebouw

Door de observaties kan worden omschreven hoe Multidag er uit ziet. Multidag is gelegen aan de Hatertseweg in de wijk Hatert in Nijmegen. Het is gevestigd in een oud pand van de Rabobank. De eerste indruk vanaf de buitenkant biedt een gestolen beeld, maar bij binnenkomst maakt dat

onmiddellijk plaats voor een warm, druk en knus gevoel. Multidag bestaat uit een ruimte op de begane grond waar de cliënten mogen komen. Dit is de huiskamer. Verder is er een keuken waar wordt gekookt en gegeten, een stil kamertje waar cliënten even tot rust kunnen komen en een ruimte met een computer, opgeslagen spullen en een hometrainer. Voor het personeel is er een kantoortje dat uitkomt in de woonkamer. Ook is er een kantoor voor het personeel op de achtergrond. De inrichting is eenvoudig maar gezellig. Het meubilair is een samenraapsel van verschillende stoelen, tafels en banken. Aan de muren hangen verschillende knutselwerken, tekeningen, foto's en hier en daar een poster, kalender of tekening uit exotische culturen. Daarnaast staan er veel planten in de huiskamer.

Tijdens het observeren viel een aantal punten op. Multidag biedt een gezellig, maar ook wat rommelige en chaotische aanblik. Er is niet veel personeel vergeleken met het aantal cliënten in de ruimte. Ook valt op dat er geen verpleegkundige aanwezig is, maar dat die elke middag even langs komt om te helpen met toiletbezoeken.

Sociale plaats

Uit de observaties en de interviews komt naar voren dat de sociale banden tussen de ouderen onderling en de banden tussen de ouderen en het personeel erg sterk zijn. Dit verwijst naar 'bondedness' (Riger en Lavraskas, 1981 in Scannell & Gifford, 2010). Mensen hebben het gevoel dat ze ergens bij horen en ze vertrouwen elkaar. De gevoelens die Multidag bij de cliënten oproept heeft in dit opzicht te maken met de sociale contacten en eenheid die Multidag bevordert (Scannell & Gifford, 2010). Het sociale gevoel dat de cliënten krijgen bij Multidag komt volgens Fried (1963) in Scannell & Gifford (2010) voort uit de contacten met mensen. Scannell & Gifford omschrijven dat, wanneer het gevoel dat iemand heeft bij een plaats in sterke mate bepaald wordt door contacten met andere mensen, zoals bij Multidag op sommige vlakken het geval is, er sprake is van 'sense of community' (Scannell & Gifford, 2010). In de casus is er sprake van 'community of place', omdat de cliënten een band hebben met elkaar door een bepaalde plaats, namelijk Multidag en niet direct omdat ze dezelfde interesses hebben.

Fysieke plaats

Ook hebben de cliënten op het fysieke vlak, 'rootedness' gevoelens bij de multiculturele dagbesteding (Riger en Lavraskas, 1981 in Scannell & Gifford, 2010). Zo hechten ze niet per se veel waarde aan het gebouw of de meubels, maar veeleer aan de herinneringen en betekenissen die deze fysieke kenmerken voor hen hebben. Ook nemen de cliënten vaak spullen mee naar de dagbesteding en worden geknutselde dingen of foto's aan de muur gehangen. Daarnaast komen veel cliënten al een aantal jaren bij Multidag en zeggen ze niet van plan te zijn weg te gaan. Dit heeft ook invloed op de 'rootedness' die ze hebben bij de plaats (Scannell & Gifford, 2010). Ook wekt Multidag gevoelens op bij de cliënten omdat het bepaalde faciliteiten en voorzieningen biedt. Dankzij de activiteiten die de dagbesteding te bieden heeft, worden verschillende positieve emoties opgewekt. De cliënten wonen allemaal in de buurt van de dagbesteding. Dit geeft ze een soort gemeenschapsgevoel en biedt gespreksonderwerpen. Ook dit verwijst naar het fysieke deel van het aspect 'plaats' in het PPP-model van Scannell & Gifford (2010).

4.2 Proces

In deze paragraaf komt aan bod hoe de ouderen de multiculturele dagbesteding beleven en ervaren. De onderzoeksresultaten worden per parameter besproken. Eerst worden bij de

parameters *affectie en cognitie* de resultaten besproken over gevoelens, emoties, ervaringen, belevingen en betekenissen die bij de ouderen over Multidag naar boven komen en ten slotte wordt bij *gedrag* het gebruik van de dagbesteding besproken. Er wordt in deze paragraaf antwoord gegeven op de deelvragen ‘Hoe gebruiken ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding en welke factoren beïnvloeden dit gebruik?’ en ‘Hoe beleven ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding en welke factoren beïnvloeden deze beleving?’.

4.2.1 Affectie en Cognitie

Cultuur

Eerst wordt gekeken naar wat cultuur is volgens de ouderen. Hoewel dit een lastig begrip is om zomaar te omschrijven, is er tijdens de interviews toch aan de respondenten gevraagd naar wat cultuur voor hen inhoudt.

Respondent 6: *“... cultuur zie ik als de gewoontes van mensen vanuit een ander woongebied... ik vind het juist wel interessant van hoe mensen leven in een ander land...”* (persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Dit werd gezegd door een respondent met een Nederlandse achtergrond. Uit zijn antwoord blijkt dat hij de focus legt op andere landen: hij omschrijft cultuur als gewoontes uit andere landen. Wat opvalt, is dat hij Nederlandse gewoontes niet noemt. Niettemin lijkt hij zich ‘in place’ te voelen. Hij zegt zelfs andere gewoontes van mensen met een migratieachtergrond interessant te vinden.

Respondent 1: *“...cultuur omhelst een hele boel. Je hebt monumenten als cultuur, je hebt voorgeschiedenis als cultuur, je hebt persoonlijke cultuur...” “...ik vind dat als je in een bepaald cultuur opgegroeid bent, en je vindt het zelf persoonlijk goed, dan moet je dat houden...die moet je niet door een ander laten afpakken...dat moet je zelf gewoon beschermen. En dat is ieder voor zich. Dat vind ik...”* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Ook dit werd gezegd door een respondent met een Nederlandse achtergrond. Toch geeft dit iets heel anders weer dan het antwoord van respondent 6. Hieruit kan opgemaakt worden dat voor deze respondent de gehechtheid aan een bepaalde cultuur, plaats of manier van leven van belang is. Deze respondent stelt dat iedereen moet kunnen leven volgens de eigen cultuur. Dit komt overeen met het belang van ‘aging in place’ (Johansson, et al., 2013; Lewis, 2009). Het belang van ouder worden volgens de eigen vertrouwde manieren komt hier naar boven.

Respondent 2 vindt dat cultuur zich uit in eetgewoontes. Haar favoriete maaltijd is dan ook een maaltijd uit het land van herkomst. Respondent 3 geeft aan dat cultuur bestaat uit nationaliteit en waar iemand is opgegroeid. Ook geeft ze aan dat cultuur een deel van een persoon is. Verder wordt door respondent 5 aangegeven dat cultuur erg belangrijk is, omdat het een eigen ding is en omdat in een cultuur bepaalde feestdagen bestaan. Zo heeft elke cultuur volgens haar verschillende feestdagen.

Ook bij deze respondenten komt het belang van 'aging in place' naar boven. De respondenten 2 en 5 hebben een migratieachtergrond. Beiden geven aan dat ze 'het eigen' uit de cultuur fijn en belangrijk vinden. Ook respondent 3 geeft hetzelfde belang aan met haar antwoord. Uit de antwoorden komt ook bij deze respondenten dus naar voren dat een vertrouwde en herkenbare omgeving fijn en belangrijk is.

Cultuur is daarmee een erg breed te interpreteren begrip. Uit deze resultaten blijkt dat ondanks de verschillende manier van omschrijven, cultuur volgens de ouderen met verschillende culturele achtergronden samenhangt met gewoontes, afkomst, religie, nationaliteit, feestdagen en eten en drinken en dat het als belangrijk wordt ervaren. Verder blijkt dat het fijn wordt gevonden een eigen cultuur te hebben en ergens aan gehecht te zijn. Hierbij komt het belang van 'place attachment' en 'aging in place' naar voren (Lager et al., 2012).

Multicultureel

Nu een beeld is geschetst van wat ouderen als cultuur beschouwen, kan worden ingegaan op het multiculturele aspect van de dagbesteding.

Volgens de activiteiten coördinator is Multidag:

"...een dagopvang, multicultureel, cultuursensitief, en dat wil zeggen dat wij rekening houden met allerlei culturen..." "...Culturen worden allemaal gerespecteerd en de dagopvang is voor mensen als ze thuis de dag niet door kunnen komen en zodat ze hier dan een doel hebben. Sommige mensen zitten hier ter ontlasting van de thuissituatie. We hebben ook mensen die dementerend zijn en die dus de thuissituatie zodanig belasten dat anders de partner overbelast wordt. Sommige mensen komen hier ter ontspanning, of om andere mensen te ontmoeten uit hun eigen cultuur omdat ze anders fysiek niet in de mogelijkheid zijn om met elkaar koffie te drinken... en ja, we houden ook rekening met de culturen. We proberen heel open te zijn en begrip te tonen voor elkaar..." (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Hieruit kan uit worden afgeleid dat het met elkaar rekening houden overeenkomt met rekening houden met elkaars normen, waarden en gewoontes ofwel cultuur. Dit kan aangeven dat ze mensen die 'out of place' zijn binnen Multidag weer 'in place' willen krijgen door hun gewoontes in redelijkheid toe te laten binnen de dagbesteding. Cliënten komen naar de dagbesteding omdat ze iets missen waardoor ze zich 'out of place' kunnen voelen. Door rekening te houden met elkaar kan dit 'out of place' gevoel worden geheeld.

Uit de interviews en de observaties wordt duidelijk wat het multiculturele voor de ouderen betekent en inhoudt. Volgens cliënt 3 houdt multicultureel in dat mensen van alle nationaliteiten welkom zijn. Het belangrijkste gegeven uit de interviews en observaties is dat ondanks het feit dat er mensen met verschillende culturele achtergronden bij elkaar in een dagbesteding zitten, dat dit voor niemand een verschil maakt. Opvallend was dat, wanneer mensen gevraagd werd Multidag te omschrijven, het multiculturele aspect niet altijd genoemd werd of in ieder geval niet op de voorgrond lag. De cliënten weten wel dat het een multiculturele dagbesteding is, maar ze geven allemaal aan dat dit voor hen eigenlijk niets uitmaakt. Zoals cliënt 1 in het interview aangaf over de culturele verschillen binnen de dagbesteding:

Respondent 1: *...“Het maakt helemaal niks uit! Ik zeg, ze zijn allemaal uit hetzelfde gat gekropen!... Ik denk daar niet aan... Je gaat toch niet denken van oh ik ga vandaag daar zitten en die mevrouw hier is moslim... en die is katholiek, daar denk je niet aan. Je neemt de persoon in je op zoals die overkomt. Ik kijk naar de oogjes en dan denk ik die staan goed. Dan weet je al dat goed zit...”* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Ook gaf deze zelfde respondent aan dat het multiculturele binnen de dagbesteding betekent dat iedereen wordt geaccepteerd, ongeacht de culturele achtergrond.

Respondent 1: *...“culturen maakt niet uit, Je hebt allemaal een rugzakje”...* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Hiermee geeft ze aan dat iedereen een verleden heeft, of het nou met of zonder migratieachtergrond is, maar het brengt mensen toch bij elkaar. Het geeft ze een onderwerp om over te praten. Het verbindt de mensen met elkaar en het verbindt ze op die manier ook met de plaats.

Respondent 2 gaf aan: *“...ik beschouw iedereen hetzelfde. Al is het een andere cultuur, het zijn allemaal mensen...”* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Respondent 3: *“...ja we wonen in Nederland, dus er zijn verschillende soorten nationaliteiten en ik vind dat toch wel belangrijk. Het maakt niet uit of iemand donker is of licht...” “...al die culturen bij elkaar is eigenlijk een soort familie...”* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

De ouderen geven juist aan het fijn en leuk te vinden om in een dagbesteding te zijn waar veel mensen zijn met verschillende achtergronden. Ze geven aan hiervan te kunnen leren en er leuke verhalen en gesprekken door te verkrijgen.

Respondent 5: *“...Multidag is een goede plek voor mensen die alleen thuis zitten en daar komen met alle soorten mensen, gezellig maken en allemaal en het is goed... je krijgt eten en drinken allemaal... daarom ben ik al zes jaar hier... ...multicultureel is van alle soorten mensen. Alle soorten. Niet alleen Hindoestanen of maar een volk. Dit is voor alle volken... ...ik vind alles door elkaar fijn... niet alleen maar Hindoestanen of alleen maar Javanen, maar allemaal door elkaar gezellig. Vind ik wel leuk. En dan van hun taal en land vertellen en ik van mijn land en dan is het echt fijn...”* (persoonlijke communicatie, 23 mei, 2018).

Respondent 6: *“... Multidag is een dagbesteding voor mensen met verschillende nationaliteiten... ...en dat spreekt me juist wel aan. Zo kom ik ook een beetje in aanraking met mensen uit bijvoorbeeld Curaçao of Aruba en ze zitten er hier uit Indonesië... om daar een babbeltje mee te maken van hoe het leven daar is...”* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Ook de activiteiten coördinator vindt het interessant en leerzaam om met zo veel mensen van verschillende afkomst te werken. Ze geeft ook aan dat ze ziet hoe de cliënten hiermee omgaan.

Activiteiten coördinator: *“...Ik zie een mix onder elkaar en ook belangstelling voor elkaar, ik zie ook wel soms vragen bij elkaar van oh is dat bij jullie zo...”* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Alle cliënten geven aan dat het voor hen niet uitmaakt waar iemand vandaan komt. Iedereen wordt als hetzelfde gezien en behandeld. Het feit dat bij de respondenten het multiculturele aspect niet op de voorgrond ligt kan betekenen dat ze elkaar niet als anders zien, maar als gelijkwaardig. Dit kan aangeven dat ondanks de verschillende culturele achtergronden, ze elkaars cultuur zijn gaan zien als een deel van de persoon of als een deel van de eigen cultuur. Dit kan duiden op een groepsverbondenheid met de plaats (Scannell & Gifford, 2010). Zodra ze in die specifieke plaats zijn, zijn ze met elkaar verbonden en zien ze elkaar als gelijkwaardig.

Ook komt het elkaar accepteren veel naar voren. Dit kan worden gezien als elkaars cultuur, gewoontes en manier van leven goedkeuren. Op deze manier kunnen mensen volgens hun eigen gewoontes leven, maar toch samen met mensen met andere gewoontes. Zo zouden ze terug ‘in place’ kunnen worden gezet.

Daarnaast is er het feit dat door respondenten met en zonder migratieachtergrond wordt aangegeven dat ze het fijn en leuk vinden van elkaar te kunnen leren. Dit geeft aan dat de respondenten bereid zijn even uit hun comfortzone te stappen en dus niet alleen maar ‘in place’ te blijven, maar hier soms ook even uit te stappen. Op die manier zou het kunnen dat naar verloop van tijd de plaats van een cliënt waar hij/zij zich thuis voelt, kan worden aangepast doordat er samen wordt geleefd met mensen met verschillende gewoontes. Dit vormt een positief gegeven voor de multiculturele samenleving.

Rekening houden met culturen

Uit de observaties blijkt dat binnen Multidag rekening wordt gehouden met de culturele achtergrond van de cliënten. Dit wordt op verschillende manieren gedaan. Zo wordt bijvoorbeeld rekening gehouden met eetgewoontes. Als mensen een bepaald gerecht niet willen of mogen eten, wordt er iets anders voor hen klaargemaakt. In de interviews geven sommige ouderen aan op welke manier er binnen de dagbesteding rekening wordt gehouden met de verschillende culturen. Het valt echter niet alle ouderen op dat met culturele achtergronden rekening wordt gehouden en/of op welke manier met verschillende culturele achtergronden rekening wordt gehouden.

Respondent 1: *“...daar wordt rekening mee gehouden...er wordt hier wel rekening gehouden met Hindoestaanse mensen als ze bijvoorbeeld een bepaald soort eten niet mogen, dan hoeven ze dat ook niet te hebben...”* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Respondent 2: *“...wij eten geen varken en koe, alleen maar kip en vis en daar word wel rekening mee gehouden...”* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Respondent 3: *“...ja wel goed. Er zijn mensen die geen vlees eten en daar wordt ook rekening mee gehouden....”* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Toch vind respondent 4 dat er nog beter rekening kan worden gehouden met culturele eetgewoontes. Ze geeft ook aan dat ze haar eigen eten meeneemt. Ook respondent 5 geeft aan dat er wel rekening mee wordt gehouden, maar dat er ook wordt geprobeerd iedereen hetzelfde te behandelen.

Respondent 5: *"...er wordt met een oog gekeken, niet met twee..."* (Persoonlijke communicatie, 23 mei, 2018).

Respondent 6 geeft aan dat hij wel weet dat er op verschillende manieren rekening wordt gehouden met de verschillende culturele achtergronden, maar dat hij niet goed weet hoe.

Respondent 6: *"...ja dat doen ze op hun manier. Ik bedoel het heeft de naam multicultureel, dus dan zullen ze bij de begeleiders wel weten hoe ze daar mee omgaan. Ik heb daar geen notie van..."* *"...ik merk niet het verschil dat ze met die cultuur of die mensen uit dat land zo anders omgaan dan met mij of met anderen. Je kunt wel merken dat ze proberen iemand op een bepaald niveau te bereiken..."* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Uit deze bevindingen kan worden opgemaakt dat de respondenten in een zekere zin wel kunnen aangeven dat er rekening met verschillende culturen wordt gehouden, maar naast het eten, niet veel kunnen benoemen. Dit kan aangeven dat hier weer de saamhorigheid bovenaan staat en dat iedereen gelijk wordt behandeld.

Uit de observaties en het interview met de activiteiten coördinator is naar voren gekomen op welke manieren er met de verschillende culturen rekening wordt gehouden. Volgens de activiteitencoördinator wordt op verschillende manieren rekening gehouden met culturen. Ten eerste worden volgens haar alle culturen gerespecteerd. Ook wordt voor bepaalde culturen, zoals de Hindoestaanse cultuur, extra goed schoongemaakt. Ook geeft ze aan dat er binnen Multidag bewust voor gekozen is de lunch zelf te bereiden, zodat er met iedereen makkelijk rekening kan worden gehouden en de bezoekers zeker weten dat het op een hygiënische manier gebeurt. Het zit volgens de begeleider in kleine dingen, zoals de koektrommel altijd op tafel en geen vaste koffie- en theetijden. Er zijn geen echte vaste regels voor de omgang met de diverse culturen. Dit gebeurt automatisch wanneer er goed naar een cliënt wordt gekeken. Het zou daarom ook kunnen dat niet alle ouderen doorhebben dat wel degelijk op bepaalde manieren met de cultuurverschillen rekening wordt gehouden. Ook het gegeven dat bezoekers elkaar niet als verschillend zien, maar als gelijk speelt een rol. Verder is bij de inrichting van de huiskamer geprobeerd het zo aan te kleden dat er voor iedereen wel iets herkenbaars aan de muur hangt, zoals bijvoorbeeld speciale posters, kalender, beeldjes etc.

Het met elkaar en elkaars culturen rekening houden komt terug in de literatuur naar 'community of place' (Scannell & Gifford, 2010). Doordat de cliënten samenkomen in eenzelfde plaats leren ze elkaar kennen en accepteren ze elkaar. Op deze manier ontstaan er sociale banden tussen de mensen, maar ook met de plaats. Zo komt ook hier de gehechtheid aan de dagbesteding 'place attachment' weer terug als een belangrijke term. Doordat de cliënten zich gehecht voelen aan de plaats en elkaar, zal dit positieve effecten hebben op het algemene welzijn (Lager et al., 2012).

Taal

Het feit dat Multidag multicultureel is uit zich in taal. Het komt vaak voor dat mensen met eenzelfde achtergrond met elkaar zitten te praten. Dit gebeurt dan soms ook in een andere taal. Zodra er iemand bij komt zitten die de taal niet begrijpt, schakelt men over op Nederlands. Nederlands is voor Multidag zelf de voorkeurstaal om er voor te zorgen dat iedereen mee kan doen. Bij de vraag in welke taal de cliënten het liefst spreken kwam naar voren dat de meeste mensen het goed vinden om Nederlands te praten, maar het soms ook fijn vinden om hun moedertaal te spreken. Zo gaan mensen met een zelfde culturele achtergrond vaak even naast elkaar zitten. Iedereen binnen Multidag spreekt Nederlands, niet allemaal op hetzelfde niveau, maar goed genoeg om elkaar te begrijpen. Er wordt hierover aangegeven dat de cliënten het fijn vinden dat er een gemeenschappelijke taal is.

Respondent 2: *"...iedereen praat Nederlands, sommige minder, sommige meer. Dat vind ik fijn..." (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).*

Het feit dat cliënten het soms toch fijn vinden even in de taal van de eigen cultuur te praten geeft aan dat sommige ouderen het prettig vinden soms toch even terug te gaan naar de eigen vertrouwde cultuur en dus naar de eigen vertrouwde plaats. Dit verwijst naar de literatuur naar het belang van 'aging in place' en het geeft aan dat dit ook daadwerkelijk een rol speelt in de multiculturele dagbesteding. Er kan uit worden opgemaakt dat sommige ouderen niet helemaal 'in place' zijn en dit dan komen zoeken binnen een multiculturele dagbesteding.

Respondent 2 gaf aan dat het verschil met een cultuurspecifieke dagbesteding zit in de taal. Dat daar iedereen elkaar kan verstaan, maar dat bij een multiculturele dagbesteding mensen zich moeten aanpassen. Er werd ook aangegeven dat dit niet erg was, maar dat je er juist veel van leert. Wat opvallend was, aangezien respondent 2 zelf duidelijk moeite had met de taal. Respondent 3 gaf aan dat doordat er mensen met verschillende culturele achtergronden zijn, er allemaal verschillende gesprekken kunnen worden gehouden over de meest diverse dingen. Dit komt volgens haar doordat mensen allemaal een andere jeugd hebben gehad en zijn opgegroeid in een andere cultuur. Dit kan weer worden gezien als een stap 'out of place' om een gesprek te kunnen voeren met iemand uit een andere cultuur. Dit zal mogelijk de comfortzone kunnen verruimen.

Emotie

'Blij', 'fijn gevoel', 'bevalt goed', 'familie', 'gemoedelijk', 'gevoel erbij te horen', 'gewend', 'gezelligheid', 'iedereen is welkom', 'interesse', 'jezelf kunnen zijn', 'laagdrempelig', 'lief', 'ontspanning', 'openheid', 'opleven', 'positief', 'prettige sfeer', 'rustpunt', 'saamhorigheid', 'structuur', 'tevreden', 'thuisgevoel', 'vermaak', 'vertrouwd', 'vrienden', 'vrijheid', 'vrolijk', 'warmte', 'wensen', 'zeggenschap' en 'zinnol'.

Dit zijn woorden die opkomen bij de respondenten als ze denken aan Multidag. Deze woorden kunnen worden gezien als Tuan's liefde voor een plek of 'topophilia' en 'belongingness' met de plaats en geven in die zin aan dat de ouderen zich verbonden voelen met de plaats waarbij 'place attachment' naar voren komt.

De belangrijkste en meest voorkomende zijn wel 'acceptatie', 'familie', 'fijn gevoel', 'bevalt goed', 'gevoel erbij te horen', 'gewend', 'gezelligheid', 'structuur', 'thuisgevoel', 'vrijheid' en 'zinnvol'.

Het feit dat 'thuisgevoel' wordt genoemd door veel respondenten geeft aan dat ze zich binnen Multidag erg 'in place' voelen en 'attached' tot de plaats. Zoals in de literatuur duidelijk wordt, is 'thuis' een belangrijk begrip binnen de literatuur naar 'aging in place' in relatie tot ouderen met een migratieachtergrond (Lager et al., 2012). Dat de ouderen binnen Multidag zich over multiday uitten met deze woorden kan aangeven dat Multidag een positief effect heeft op het algemene welzijn van de cliënten (Rioux, 2005; Rubinstein and Parmelee, 1992; Wiles 2009 in Meijering & Lager, 2014).

Wat erg belangrijk wordt gevonden en ook emoties oproept is **acceptatie en waardering**. De cliënten voelen zich allemaal geaccepteerd en gewaardeerd.

Respondent 1: *"...dat is hem! Je wordt geaccepteerd en dat doen we allemaal zoals je bent!..." "een ander is moslim en die kus ik net zo hard als dat er iemand een doekje heeft die krijgt van mij ook een knuffel..."* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Respondent 2: *"...ik wordt met alles geholpen en ze houden rekening met me..."* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Respondent 3: *"...iedereen kan zijn eigen ik zijn...je hoeft je niet anders voor te doen dan je bent..." "...en dat is niet alleen dat ik iemand accepteer, maar iedereen accepteert elkaar..."* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Respondent 6: *"...je kunt gewoon jezelf zijn. Je hoeft je zelf niet anders voor te doen..."* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Deze acceptatie en waardering voor medecliënten komt vooral voort uit het feit dat iedereen elkaar als vrienden of zelf als familie beschouwd. Volgens Scannell en Gifford (2010) creëren deze sociale gevoelens bij de dagbesteding een eenheid in de groep. In dit geval is er dus sprake van een band met de plaats 'place attachment' gebaseerd op sociale gevoelens (Scannell & Gifford, 2010). Deze acceptatie is ook weer belangrijk op het gebied van 'aging in place'. De ouderen in de dagbesteding laten elkaar leven op de manier dat ze dat gewend zijn, op de manieren volgens culturen. Ze geven elkaar het gevoel van 'aging in place'.

Respondent 3: *"...het is voor ons heel belangrijk. Het gaat niet om wie het is, maar je accepteert die mensen. Het hoort bij ja bij je familie..."* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Activiteiten begeleider: *"...binnen Multidag staat vrijheid en gelijkheid centraal. Bijna alles mag en niets moet. Er wordt goed met elkaar omgegaan en alle culturen worden geaccepteerd..."* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Bij de vraag of de cliënten Multidag zouden missen als ze er niet meer naar toe kunnen en wat ze dan het meeste zouden missen werd veel geantwoord:

Respondent 1: *"...ja de dagen dat ik hier zo niet meer naar toe kan. Dat sowieso. Dan zit je weer thuis. Ik zou dan ook nergens anders meer naar toe gaan..."* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Respondent 3: *"...ja ik denk dat ik dan overdag in een isolement kom, want mijn vriendinnen zijn ook werken..."* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Respondent 4: *"...ik heb dan nergens om heen te gaan...en ik zou de mensen missen plus wat we hier doen..."* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Respondent 6: *"...het samen zijn en het samen dingen doen met mensen..."* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Dit geeft al aan dat ze Multidag zouden missen, de activiteiten, de structuur die Multidag biedt en gewoon een plek om naar toe te gaan. Ook zouden volgens ouderen de gezelligheid en het onder elkaar zijn met de groep worden gemist. Dit past bij het begrip 'displacement' uit het PPP model. Wanneer iemand veel gevoelens heeft bij een plaats ofwel 'place belongingness' voelt, kan iemand zich ongelukkig voelen als hij/zij niet meer terecht kan in de bepaalde plaats. In dit geval dus Multidag. Uit de observaties bleek, dat wanneer op een feestdag de dagbesteding dicht is, de ouderen dat niet prettig vinden. Dit geeft het belang van de multiculturele dagbesteding weer. Uit de observaties en de interviews kan worden geconcludeerd dat Multidag als multiculturele dagbesteding van groot belang is voor de cliënten.

Het **contact en kunnen omgaan met mensen** is belangrijk gebleken voor de cliënten.

Respondent 1: *"...Dat is voor mij heel belangrijk...het contact met mensen..."* *"...dat je je eigen weer onder de mensen kunt bewegen, weer praten, je kunt weer praten over andere dingen dan over de narigheid die je hebt meegemaakt..."* *"...het samen zijn...dat je een gesprek met iemand aan kunt knopen en dat ze ook nog luisteren. Dat wordt in deze tijd bijzonder weinig gedaan..."* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Respondent 2: *"...veel mensen gesproken..."* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Respondent 3: *"De omgang met de cliënten hier...je raakt heel erg aan elkaar gewend...het is een groepje wat eigenlijk al heel lang bij elkaar is..."* *"...als je zit, dan hoor je toch mensen praten..."* *"... de ontspanning, de cliënten en de gezelligheid..."* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Respondent 4: *"...ik ben normaal alleen, als ik hier kom ken ik meer mensen om mee te praten en dat vind ik gezellig..."* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Respondent 5: “...omdat ik veel mensen ken hier en praten en daar leer je nog meer mensen kennen en dan voel ik me happy! Ja, en dan voel je niet dat je alleen bent...” “...ik ben vooruit gegaan door alle mensen hier. Spelletjes doen, kaarten, Rummikub en noem maar op. En mensen ontmoeten...” (Persoonlijke communicatie, 23 mei, 2018).

Respondent 6: “... gewoon om onder de mensen te zijn. En mensen te hebben gezien en mensen te hebben gesproken. En negen van de tien keer als ik thuis kom dan is het wel met een goed gevoel...” (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Uit de observaties en interviews blijkt dat de cliënten zich buiten Multidag vaak alleen voelen. Dit kan een teken van ‘aging out of place’ zijn. Het kan een teken zijn dat ze zich in hun eigen huis of leefomgeving niet op hun gemak voelen en daardoor moeilijk in contact kunnen komen met andere mensen, waardoor ze zich alleen kunnen gaan voelen. Dat maakt het contact met de mensen binnen Multidag zo belangrijk voor hen. Het contact tussen de mensen zorgt er voor dat ze gehecht raken aan elkaar en aan Multidag als een plaats. De persoonlijke betekenissen die ze op deze manier met elkaar beleven is de basis voor ‘place attachment’ (Scannell & Gifford, 2010).

Ook is Multidag erg belangrijk voor de cliënten om **even van huis weg** te kunnen.

Respondent 3: “...voor mijn is het ontspanning. Even thuis weg en even onder de mensen...” (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Activiteiten coördinator: “...dat ze gewoon thuis verder geen invulling hebben of gewoon weg willen...” “...dat merk je nu, met Pinksteren zijn we dicht en ik heb dat al vaak horen rond gaan vandaag. Van wat ga je doen? Er is niks te doen...hele Pinksterweekend ben ik thuis en is er niks te doen....” (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Respondent 4: “...dat ik hier kan komen...dat ik niet in de kamer waar ik woon alleen zit...” (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Respondent 5: “...als ik thuis zou blijven was het niks voor mij, dan zou ik alleen maar piekeren. En sinds ik hier ben gekomen ben ik meer vooruit gegaan...” (Persoonlijke communicatie, 23 mei, 2018).

Respondent 6: “...ik zit zonder werk thuis...waar moet je dan naar toe? Ik zou het niet kunnen verzinnen waar ik naar toe moet...” (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Dat de cliënten graag van huis weg gaan, kan een teken zijn van isolatie. Het kan aangeven dat zonder Multidag de ouderen hun huis niet meer uitkomen. Voor zowel ouderen met een migratieachtergrond als voor ouderen met een Nederlandse achtergrond kan dit het teken zijn dat zij zonder Multidag niet ouder worden ‘in place’.

Cliënten weten niet altijd goed wat ze thuis kunnen doen. Het **bezig kunnen zijn** is erg belangrijk.

Respondent 5: *“...als ik een beetje aan het piekeren ben, dan ga je aan Multidag denken hoe wij de dag hadden doorgebracht, hoe we hebben gekaart, hoe we hebben gerummikubd, hoe we hebben gesjoeld, noem maar op...”* (Persoonlijke communicatie, 23 mei, 2018).

Respondent 6: *“...ik begon m’n eigen te vervelen en dacht ja wat moet ik doen...” “...je hebt gewoon geen andere dag invulling...” “...het is een opvulling van een leegte als ik m’n eigen verveel...” “...aan het einde van de dag kan ik zeggen van ja dit heb ik gedaan, he was toch een leuke dag...”* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

De dagbesteding is belangrijk voor de cliënten en biedt de kans van huis te zijn en met andere mensen de dag nuttig te besteden en structuur te geven. Ook is het voor sommige cliënten soms fijn om even in de eigen moedertaal te praten en om in contact te komen met mensen van dezelfde cultuur. Het is daarom voor sommige cliënten belangrijk dat er binnen de dagbesteding andere cliënten zijn met dezelfde culturele achtergrond. Dit geeft aan dat de cliënten zich gehecht kunnen voelen aan Multidag, waardoor ze zich ‘in place’ kunnen voelen. Ze kunnen weer even terug naar de oude gewoontes die ze thuis missen, of ze kunnen zich weer nuttig maken zoals vroeger. Multidag geeft de cliënte op deze manier de kans voor ‘aging in place’ (Johansson et al., 2013, p.109; Fitchen, 1991; Rubinstein, 1998 in Lewis, 2009, p. 377).

Respondent 2: *“...ja als we met z’n vieren zijn dan praten we gewoon eigen taal...” “...ik vind ook fijn ja...”* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Ook geeft respondent 4 aan dat ze graag naast iemand zit met dezelfde culturele achtergrond en dezelfde taal, zodat ze even makkelijk kan kletsen en dat vindt ze fijn. Ook respondent 5 geeft aan dat ze het liefst haar eigen taal spreekt, maar dat Nederlands ook goed is. Wel geeft ze aan dat ze graag haar eigen taal spreekt. Uit de observaties kwam naar voren dat wanneer mensen de mogelijkheid hebben om even in hun vertrouwde moedertaal te praten, dat ze dan opleven, lachen en vrolijk worden. Zeker bij dementerende mensen met een migratieachtergrond is duidelijk te zien dat het praten in de moedertaal makkelijker gaat. Dit is een voorbeeld dat het goed is voor het algemene welzijn van de ouderen om te zijn in een plaats waar ze zich op hun gemak voelen; om te zijn in een plaats die aansluit bij de cultuur en gewoontes van vroeger; ‘in place’.

Dankzij Multidag hebben cliënten hun gezondheid zien verbeteren. Verschillende ouderen geven aan dat ze tijdens hun verblijf bij Multidag **vooruit zijn gegaan** en zich gezonder en blijer voelen.

Respondent 1: *“...als ik 8 jaar geleden Multidag niet had gehad, dan was het heel slecht met me afgelopen.”* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Een vrouw die aanvankelijk bijna niet kon lopen, loopt op dit moment zelfstandig en zegt dat mede aan Multidag te danken. Ook hier wordt aangegeven dat doordat de ouderen zich fijn en goed voelen in een plaats, ze vooruit gaan in de gezondheid. Wat weer aansluit bij het belang van ‘place attachment’ en ‘aging in place’.

Tijdens het interview werd er aan de cliënten gevraagd wat Multidag voor hen betekent en hoe ze zich er voelen. Hier werden verschillende antwoorden op gegeven zoals:

Respondent 1: *"...Multidag is een deel van mijn leven geworden..."* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Respondent 3: *"...voor mij is het ontspanning...ik vind het hier altijd heel gezellig"* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Respondent 4: *"...is goed, ja ik voel mij thuis hier..."* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Ook respondent 2 en 4 geven aan dat Multidag goed is en dat het voor hen gezelligheid betekent.

Wat in de interviews vaak duidelijk wordt gemaakt is dat cliënten de multiculturele dagbesteding als 'thuis' ervaren. Dit geeft weer aan dat de ouderen zich verbonden voelen met de dagbesteding of 'closeness to place' ervaren (Scannell & Gifford, 2010).

Respondent 6: *"...nou het thuis zijn is natuurlijk een raar woord, maar toch wel dat ik in een groep kom waarbij ik denk van hee! Ik zou ze wel m'n maatjes kunnen noemen..."* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

Respondent 3: *"...iedereen kan met iedereen opschieten. Ja, er heerst een soort familie hier..."* *"...dat de mensen toch als er iemand niet is iemand heel snel missen en dat je bij elkaar terecht kunt..."* (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Respondent 5: *"...ik voel gewoon me gewoon thuis! Tweede huis voor mij..."* (Persoonlijke communicatie, 23 mei, 2018).

De ouderen kunnen 'place attachment' creëren door herinneringen van vroeger te zoeken en/of te vinden in de dagbesteding (Scannell & Gifford, 2010). Zoals Hunter (1974) in Scannell en Gifford (2010) beschrijft wordt deze 'place attachment' gevormd door de vertegenwoordiging van het verleden binnen de dagbesteding. Voor de ouderen met een migratieachtergrond is dit het feit dat er binnen Multidag meerdere mensen met een zelfde culturele achtergrond zijn. Dit geeft ze een gevoel van vroeger en kan hen aan vroeger herinneren waardoor ze een bepaald, in dit geval fijn gevoel krijgen bij Multidag. Ook aspecten zoals bepaald eten, gewoontes en gebruiken kunnen hierbij helpen. De manier waarop binnen Multidag rekening wordt gehouden met culturele achtergrond is dus van belang bij de beleving die de ouderen hebben bij Multidag. Dit geldt overigens niet alleen voor de ouderen met een migratieachtergrond. Hetzelfde geldt voor de ouderen met een Nederlandse achtergrond die binnen de dagbesteding herinneringen aan vroeger ophalen. Dit kan bijvoorbeeld door bepaalde muziek die wordt gedraaid binnen Multidag. Zo bleek tijdens een middag met muziek dat sommige ouderen helemaal opleefden toen er bepaalde liedjes werden gedraaid van vroeger. Zo blijkt dat door de verschillende manieren waarop Multidag herinneringen van vroeger op laat komen bij de ouderen, de ouderen zich vaak prettig gaan voelen. Vooral wanneer de eigen taal gesproken wordt of wanneer naar bepaalde

gewoontes uit de cultuur werd gevraagd, was duidelijk zichtbaar dat ouderen opleefden. Ook wanneer naar vroeger werd gevraagd bij ouderen met een Nederlandse achtergrond. Dit bleek uit observaties waarbij aan de gezichten en het gedrag van de ouderen kon worden afgelezen dat ze zich prettig voelen op bepaalde momenten. Ook tijdens de interviews werd dit aangegeven. Dit geeft uiteindelijk aan dat de ouderen binnen Multidag het gevoel hebben op de juiste plek te zijn en op de juiste plek oud te worden. Dit ‘aging in place’ werkt mee aan het gevoel van zelfstandigheid, controle, zelfverzekerdheid en identiteit (Lager et al., 2012).

Respondent 1: “...ik zie soms Hindoestaanse mensen, mensen uit Suriname...ik zie dat die hier gemakkelijker komen...” (Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Respondent 4 geeft aan dat ze blij wordt als ze met andere mensen praat die dezelfde taal spreken. Een ander voorbeeld uit de observaties is dat tijdens het lezen van een tijdschrift naar bepaalde gerechten werd gevraagd aan ouderen met een Surinaamse achtergrond. Deze ouderen reageerden enthousiast en bleven nog lang doorpraten over Surinaams eten.

Dat mensen met verschillende culturele achtergronden gemakkelijk binnen stappen bij Multidag, geeft aan dat er een open karakter heerst. Dit kan betekenen dat Multidag ook echt focust op iedereen zich goed te laten voelen en zich verbonden te laten voelen binnen de dagbesteding.

4.2.2 Gedrag

Aan de hand van de parameter *gedrag* in het PPP model van Scannell & Gifford (2010) kan in dit onderzoek het gebruik van de multiculturele dagbesteding Multidag worden geanalyseerd. Dit geeft antwoord op de deelvraag ‘Hoe gebruiken ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding?’. Eerst wordt besproken welke activiteiten er plaatsvinden binnen Multidag, daarna wordt de reden van het gebruik van de multiculturele dagbesteding besproken.

De multiculturele dagbesteding Multidag dient verschillende doelen en wordt dus ook op verschillende manieren gebruikt. Uit de observaties en de interviews blijkt dat een aantal activiteiten veel worden gedaan binnen Multidag. Dit zijn:

○ Bingo	○ Kletsen	○ Strijkkralen
○ Breien	○ Haken	○ Krant lezen
○ Computer	○ Kaarten	○ Wandelen
○ Eten en drinken	○ Knutselen	○ Muziek
○ Zingen	○ Puzzelen	○ Taal leren
○ Xboxen	○ Helpen met lunch	○ Helpen met afwas

Deze activiteiten kunnen veel invloed hebben op de manier waarop de cliënten de multiculturele dagbesteding beleven (Lewicka, 2011). De activiteiten vormen een bepaalde ‘place attachment’ (Scannell & Gifford, 2010).

Cliënten gebruiken Multidag dus om activiteiten te ondernemen. Mensen kunnen er andere dingen doen dan thuis. Ze hebben er meer of andere mogelijkheden van activiteiten dan dat ze

thuis zouden hebben. Dit geeft gedeeltelijk ook aan bij het fysieke niveau binnen het concept plaats in het PPP model van Scannell en Gifford (2010). De cliënten kunnen gebruik maken van allerlei materialen in een bepaalde ruimte. De mogelijkheden om dingen te kunnen doen hangt af van de materialen en de ruimte die er beschikbaar is. Maar wat voor de cliënten het meest van belang blijkt te zijn, is het kunnen communiceren met andere mensen en samen activiteiten ondernemen. Dit zou dan passen bij de sociale kant van het concept plaats binnen het PPP model van Scannell en Gifford (2010).

Respondent 5: *“...ik ben vooruit gegaan door alle mensen hier. Spelletjes doen, kaarten, rummikub en noem maar op... en mensen ontmoeten...”* (Persoonlijke communicatie, 23 mei, 2018).

Respondent 5: *“...het samen zijn en het samen dingen doen met de mensen...”* (persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

De activiteiten coördinator geeft ook aan dat ze altijd ‘s middags probeert om gezamenlijk met de hele groep een activiteit te doen om zo een gezellig geheel te creëren, waardoor de cliënten aan het einde van de dag met een goed gevoel huiswaarts keren. Hier wordt ‘place attachment’ gecreëerd door sociale saamhorigheid (Scannell & Gifford, 2010).

Doordat Multidag een kleine organisatie is, heeft de dagbesteding geen vast activiteiten programma. Er bestaat wel een rooster om structuur te behouden, maar uiteindelijk wordt er naar de cliënt gekeken en waar die zin in heeft. De activiteitencoördinator staat dan ook achter het motiveren van de cliënt om zelf met goede initiatieven te komen om ze zo wat extra te prikkelen. Wel is het dagschema bij de dagbesteding elke dag hetzelfde. ‘s Ochtends om 10.00 uur begint de dag met koffie/ thee en een koekje, om 12.30 uur is er lunch, rond 15.00 uur is er een gezonde snack en om 16.00 uur is de dag afgelopen. Het is voor de cliënten belangrijk dat deze structuur er is. Dit geeft hen zelf namelijk ook wat meer structuur in het leven en zo weten ze waar ze aan toe zijn. Ook hebben ze één keer in de zomer gezamenlijk een uitje, bijvoorbeeld naar de dierentuin.

Het bieden van structuur is belangrijk binnen ‘aging in place’ en ‘place attachment’ (Lager et al., 2012). Deze structuur kan controle, zelfverzekerdheid, identiteit en zelfstandigheid bevorderen die ‘place attachment’ bevorderen (Lager et al., 2012; Scannell & Gifford, 2010).

Opvallend is dat veel cliënten bingo erg waarderen. De reden is dat bingo een wat specialere activiteit is die niet zomaar elke week plaats vindt, maar vooral ook omdat het een activiteit is waarbij iedereen aan een grote tafel zit en gezellig meedoet. De cliënten helpen elkaar, ze dagen elkaar een beetje uit, het is een gezellige activiteit en de cliënten zijn zichtbaar vrolijk tijdens het spel. Bingo brengt bij veel cliënten positieve gevoelens naar boven. Deze gevoelens associëren ze met Multidag, waardoor ‘place attachment’ kan ontstaan (Rubinstein & Parmelee, 1992). Daarnaast creëert het spel een gevoel van saamhorigheid en familie doordat ze dezelfde positieve gevoelens creëren bij het spelen van het spel. Volgens Lager et al (2012) is dit een voorbeeld van het creëren van zelfstandigheid, controle, zelfverzekerdheid en identiteit; een vorm van het creëren van ‘place attachment’.

Respondent 3: *“... dan zit je met z’n alle aan een tafel, meestal help ik dan nog een aantal mensen, dus meestal ben ik met drie kaarten bezig en dat is altijd vrij gezellig...”*
(Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Het helpen van elkaar creëert een band tussen de cliënten dat de ‘place attachment’ bevordert. Het creëert een band tussen mensen met elkaar en de betekenisvolle plaats (Scannell & Gifford, 2010). In dit geval dus de plaats waar de activiteit bingo wordt ondernomen, namelijk Multidag. Twee andere activiteiten die vaak door een vast groepje worden gespeeld zijn Rummikub en kaarten. Dat gebeurt altijd met dezelfde mensen aan dezelfde tafel. Als iemand van het groepje er een keer niet is, zijn de overige cliënten daar duidelijk ontstemd over en zien ze graag dat er iemand van de werknemers of cliënten invalt.

Mensen hebben over het algemeen hun eigen vaste plek. Ze zitten daar dan vaak te kleuren of te knutselen en doen hun individuele activiteit. Wel zitten ze in groepjes aan een tafel, dus wordt er ook wel gekletst.

Deze gewoontes en structuur zijn erg belangrijk voor de cliënten aangezien ze anders uit hun element kunnen raken. Dit zou kunnen duiden op het belang van Multidag voor de ouderen. De plaatsen en activiteiten in een vast patroon worden zodanig gewaardeerd door de cliënten, dat ze die niet willen missen. Ook zou dit kunnen betekenen dat ze zich ‘in place’ voelen bij Multidag en dat ze zich dus tot de plaats aangetrokken voelen.

Niet alleen de activiteiten van ouderen zijn van belang om in kaart te brengen hoe ze de dagbesteding gebruiken. Ook de afstand die ze bewaren tot Multidag, dus hoe vaak ze komen en hoe lang ze blijven speelt mee in het gebruik van de plaats (Scannell & Gifford, 2010). Vaak komen de ouderen gemiddeld twee keer per week naar Multidag. De meesten blijven de hele dag van 10.00 uur tot 15.00 of 16.00 uur. Dat is onder meer afhankelijk van de mate van zelfstandigheid bij het komen en gaan. Soms blijven ouderen wat korter. Ze geven aan dat als ze moe zijn of geen zin meer hebben gewoon naar huis gaan. Het komt voor dat ouderen al na de lunch of rond 14.00 uur weg gaan.

Respondent 1: *“...maar ik ben ook weer blij als het tijd is van nou ga ik naar huis, nu heb ik het gehad. Dat ook weer. Maar dan begin je moe te worden en dan wil je bijvoorbeeld even gestrekt liggen. Dat kan hier ook, maar thuis is het toch weer even anders...”*
(Persoonlijke communicatie, 16 mei, 2018).

Omdat de meerderheid lang blijft en niemand aangeeft naar huis te gaan omdat hij/zij het niet meer leuk vindt of er iets is gebeurd, kan worden geconcludeerd dat de afstand die de ouderen bewaren tot Multidag aangeeft dat ze Multidag als prettig ervaren. Het feit dat ze elke keer weer komen geeft aan dat ze zich aangetrokken voelen tot de dagbesteding.

Reden komst Multidag

Een andere vorm van gebruik van deze plaats is de reden waarom de cliënten gebruik maken van de plaats en waarom ze komen. Vaak hangt dit samen de resultaten die naar voren zijn gekomen bij affectie en cognitie. Veel cliënten komen namelijk naar Multidag omdat ze thuis niet goed weten wat ze moeten doen, of omdat ze eenzaam zijn, of gewoon voor ontspanning, om een dag nuttig in te vullen en structuur aan te brengen. Ook kan het zijn dat ze komen ter ontlasting van

de mantelzorger. Zo zijn er verschillende redenen waarom cliënten naar Multidag komen, die niettemin vaak overeenkomen.

Een aantal cliënten kwam naar Multidag omdat ze moeilijkheden ondervonden in de thuissituatie. Hierbij ging het om allerlei soorten van moeilijkheden, zoals rouw, arbeidsongeschiktheid, familieproblematiek etc. Een respondent kwam naar Multidag omdat ze twee belangrijke familieleden verloren had en ze diep in de put zat. Multidag hielp haar met het rouwproces, door middel van het ontmoeten van nieuwe mensen en het ondernemen van activiteiten. Dit is weer een voorbeeld van 'aging out of place'. Het overlijden van dierbaren kan een grote impact hebben op de mensen. Door het ontmoeten van nieuwe mensen en het ondernemen van activiteiten kan iemand stap voor stap weer dichterbij het 'in place' voelen komen. Ook is er een aantal cliënten met een mentale of fysiek handicap binnen Multidag. Multidag helpt hen op verschillende vlakken, met de gezelligheid of om een doel en structuur te hebben op een dag. Verder komen er ook cliënten bij Multidag met psychiatrische klachten. Voor hen geldt hetzelfde als wat hiervoor besproken is. Ook voor hen kan het fijn zijn om even onder de mensen te komen en leuke en nuttige activiteiten te ondernemen.

Activiteiten coördinator: *"...ze komen hier omdat ze thuis geen dag invulling hebben, ze komen hier om mensen te ontmoeten, ze komen hier omdat sommige mensen het idee hebben van we gaan naar de soos..." "...sommige mensen willen graag structuur in de week, of juist doorbreken omdat het thuis elke dag hetzelfde is...er zijn allerlei redenen..."* (Persoonlijke communicatie, 18 mei, 2018).

4.3 Persoon

Binnen dit aspect gaat het er om wie de multiculturele dagbesteding beleeft en gebruikt (Scannell & Gifford, 2010). Er wordt ingegaan op de verschillen in gebruik, beleving en belang van de dagbesteding door ouderen met een migratieachtergrond en ouderen zonder migratieachtergrond. Er wordt in deze paragraaf antwoord gegeven op de deelvragen 'Wat is het verschil in de beleving en het gebruik van een multiculturele dagbesteding tussen ouderen met een Nederlandse achtergrond en ouderen met een migratieachtergrond?' en 'Welke betekenis en/of meerwaarde heeft een multiculturele dagbesteding voor ouderen en wat is het verschil daarin tussen ouderen met een migratieachtergrond en ouderen met een Nederlandse achtergrond?'.

Multidag wordt bezocht door ouderen met een Nederlandse achtergrond en ouderen met een migratieachtergrond. Deze twee groepen komen voor een groot deel overeen op het gebied van het gebruiken de beleving van de multiculturele dagbesteding. Ook het belang en de meerwaarde die de twee groepen hebben bij de plaats is goed te vergelijken. In grote lijnen komt het er op neer dat beide groepen ouderen de multiculturele dagbesteding erg positief beleven. Beide groepen voelen zich er geaccepteerd en gewaardeerd. Daarnaast ervaren alle respondenten, met en zonder migratieachtergrond, vooruitgang dankzij Multidag op mentaal en/of fysiek niveau. Ook gebruiken ze de plek vaak om dezelfde redenen. Ze komen er allemaal om in contact te komen met mensen en mensen te ontmoeten. Ook het even weg zijn van thuis en bezig zijn is voor hen allemaal van toepassing.

Het grootste belang en de meerwaarde die de ouderen hebben bij Multidag is dat voor alle ouderen, met of zonder migratieachtergrond, Multidag helpt ouder te worden 'in place'. Het

helpt ze zich comfortabel en fijn te voelen op een bepaalde plek. De ouderen die bij Multidag komen zijn allemaal voor een deel 'out of place'. Ze hebben allemaal iets dat ze thuis missen waarvoor ze naar Multidag komen, die dat volgens hen dan wel kan bieden. Het grootste belang dat de ouderen bij Multidag hebben is dat ze ergens verwacht worden, in contact kunnen komen met mensen en zo gezelligheid kunnen opzoeken en activiteiten ondernemen. Dit is een gezamenlijk belang, waar voor de ouderen met een migratieachtergrond wel een verschil in gevonden kan worden.

Wel zitten er verschillen in de manieren waarop ouderen 'in place' worden gebracht. Zo is het zeer van belang voor ouderen met een migratieachtergrond dat er bij Multidag nog meer ouderen zijn met een migratieachtergrond. Op die manier kunnen zij met elkaar in contact komen wat een grote meerwaarde is. Ouderen met een migratieachtergrond zouden zich eenzaam kunnen voelen of de eigen cultuur kunnen missen in Nederland. Dit kunnen ze dan komen zoeken bij Multidag doordat daar meer ouderen komen met een migratieachtergrond. Op die manier kunnen ze zich weer even 'in place' voelen. Dit is voor ouderen met een Nederlandse achtergrond minder van belang. Ze geven wel aan het leuk te vinden en gezellig samen met ouderen met andere culturele achtergrond te zijn, maar het is voor het niet het grootste belang.

Het feit dat alle ouderen het gezellig vinden om met ouderen met verschillende culturele achtergronden bij elkaar te zijn en ze aangeven hier veel van te kunnen leren geeft een gezamenlijk belang en meerwaarde van een multiculturele dagbesteding aan. Deze diversiteit aan mensen bij elkaar in een ruimte is immers niet overal te vinden.

Een argument voor het feit dat de ouderen Multidag voor het grootste deel op dezelfde manier gebruiken en ervaren zou kunnen zijn dat ze allemaal als gelijk worden gezien en behandeld. Ook het elkaar accepteren en waarderen zou hierbij een rol kunnen spelen. Dit samen zou saamhorigheid en harmonie kunnen creëren, wat voor alle ouderen erg van belang is. Omdat acceptatie en waardering voor alle ouderen zo belangrijk blijkt te zijn, zou op deze manier een zelfde soort 'place attachment' kunnen ontstaan. Ook doordat ze samen activiteiten samen ondernemen en elkaar regelmatig spreken, kunnen ze dezelfde gedachten en gevoelens creëren. Volgens Riger en Lavrakas (1981) (in Scannell en Gifford, 2010) zou het gevoel van plaats ontstaan uit het gevoel er bij te horen, sociale banden en gevoel van vertrouwen met mensen om je heen. Deze theorie wordt door de respondenten bevestigd.

5. Discussie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt gereflecteerd op het onderzoek en worden aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek.

Het doel van dit onderzoek was om te achterhalen hoe ouderen met een verschillende culturele achtergrond een multiculturele dagbesteding gebruiken en beleven om op die manier te achterhalen welke betekenis en dus meerwaarde een multiculturele dagbesteding voor ouderen met verschillende culturele achtergronden heeft. Aan de hand van het veldwerk en de daaruit voortgekomen resultaten is weergegeven hoe ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding gebruiken en ervaren. Ook is daaruit duidelijk geworden wat het belang en de meerwaarde van een multiculturele dagbesteding is.

Uit dit onderzoek blijkt dat de ouderen het gebruik van een multiculturele dagbesteding als zeer positief ervaren en er grote waarde aan hechten. Voor hen is de multiculturele dagbesteding van aanzienlijk belang. Uit dit belang kan worden geconcludeerd dat het zinvol is op meer plaatsen in Nederland en daarbuiten multiculturele dagbestedingen of vergelijkbare zorginstellingen te ontwikkelen. Wel kan er bij het ontwikkelen van meerdere multiculturele dagbestedingen rekening gehouden worden met een aantal aspecten. Vaak is dit een kwestie van geld, maar dit achterwegen gelaten zou er gelet kunnen worden op de volgende punten;

Het is aan te raden een moderner en groter gebouw te gebruiken als dagbesteding. Dan kan de cliënten een ruimer aanbod van activiteiten kunnen worden geboden. Ook is in een moderner gebouw de ventilatie, airconditioning en verwarming vaak van beter kwaliteit, wat voor ouderen een aandachtspunt is. Ook een buitengelegenheid zou een goede aanvulling zijn. Verder kan het handig zijn een verpleegkundige in dienst te hebben. Deze kan de cliënten dan helpen waar nodig, met bijvoorbeeld toiletbezoek en medicatie. Tenslotte zou wat extra personeel geen overbodig luxe zijn.

Voor vervolgonderzoek zijn een aantal kanttekeningen van belang. Zo verliep het interviewen van ouderen binnen de multiculturele dagbesteding soms moeizaam. Hierbij speelt de soms gebrekkige kennis van de Nederlandse taal een rol. Zo was het niet voor alle ouderen met een migratieachtergrond gemakkelijk om uitgebreid te antwoorden in de interviews. Vaak waren de antwoorden wat kortaf of herhaalde men zichzelf vaak. Ook moest de onderzoeker zo open en neutraal mogelijk vragen stellen, om te voorkomen dat de respondenten zouden volstaan met een bevestiging. Dat zou een verkeerd beeld kunnen geven. Daarnaast wilden de meeste respondenten graag uitweiden over hun persoonlijke achtergrond. Hierdoor kon de rode draad tijdens het interview wel eens uit het oog verloren worden. Voor een volgende keer moet met deze punten tijdens het interviewen van ouderen met verschillende culturele achtergronden meer rekening worden gehouden.

Een ander aandachtspunt is dat dit onderzoek zich richt op één casus. Voor een vervolgonderzoek kan het nuttig zijn meerdere casussen te onderzoeken en deze te vergelijken. Daarbij kan er voor worden gekozen om bijvoorbeeld een cultuurspecifieke en een multiculturele dagbesteding met elkaar te vergelijken teneinde de verschillen goed in beeld te brengen. Daarnaast kan het zinvol zijn om meerdere multiculturele dagbestedingen of vergelijkbare zorginstellingen te onderzoeken om zo inzicht te krijgen in de overeenkomsten en de verschillen.

Een ander punt is dat in de loop van het onderzoek bleek dat de dagbesteding die gebruikt is als casus niet alleen gericht was op 65-plussers, maar ook op 50-plussers en mensen met psychische problemen of een beperking. Hierdoor bleek het moeilijk om voldoende respondenten te vinden die voldeden aan de gestelde criteria. Als gevolg daarvan is de verhouding tussen het aantal geïnterviewde mannen en vrouwen enigszins scheef. Voor vervolgonderzoek zou een betere balans gewenst zijn. Dit geldt ook voor de verschillende culturele achtergronden. Voor vervolgonderzoek zou een groep ouderen kunnen worden onderzocht met meer verschillende culturele achtergronden, zoals Marokkaanse of Turkse migranten. Deze waren binnen de casus in dit onderzoek niet beschikbaar.

6. Conclusie

Om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag ‘Hoe gebruiken en beleven ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding in Nederland?’ worden in dit hoofdstuk aan de hand van de deelvragen de belangrijkste resultaten uit de analyse besproken. Deze resultaten worden naar een meer abstract niveau gebracht om uiteindelijk antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag.

Wat houdt een multiculturele dagbesteding in?

Uit de resultaten van het onderzoek naar Multidag blijkt duidelijk wat een multiculturele dagbesteding behelst. Het is een dagbesteding waar mensen met verschillende culturele achtergronden en leeftijden met verschillende redenen naar toe komen. De bezoekers zijn zowel ouderen met een Nederlandse achtergrond, als met een migratieachtergrond. Hoewel er over het algemeen meer 65-plussers komen, zijn er ook mensen van middelbare leeftijd te vinden. Daarnaast is het een open en laagdrempelige plek. Ook het personeel vormt een divers gezelschap, bestaande uit zowel mensen met een Nederlandse achtergrond als mensen met een andere culturele achtergrond.

De belangrijkste doelen van een multiculturele dagbesteding zijn het voorkomen van eenzaamheid, mensen met elkaar in contact brengen, activiteiten ondernemen, een vertrouwde plek bieden, gezelligheid, het beleven van eigen en elkaars cultuur en het vergroten van het zelfvertrouwen. Het programma van een multiculturele dagbesteding beslaat verschillende activiteiten, waarbij de cliënten zelf mogen bepalen in welke mate ze meedoen. Om er voor te zorgen dat ouderen met verschillende culturele achtergronden zich op hun gemak voelen, is de ruimte ingericht met decoratie uit verschillende culturen.

Binnen een multiculturele dagbesteding zijn de sociale banden tussen de ouderen en de ouderen en het personeel sterk. De ouderen krijgen het gevoel dat ze ergens bij horen en vertrouwen elkaar. De sociale gevoelens die ontstaan binnen een multiculturele dagbesteding komen voort uit contacten met elkaar. Er heerst een ‘community of place’.

Ook hebben ouderen binnen een multiculturele dagbesteding ‘rootedness’ bij de dagbesteding gebaseerd op fysieke kenmerken die voor hen belangrijk zijn en het aantal jaren dat ze er komen.

Hoe gebruiken ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding en welke factoren beïnvloeden dit gebruik?

De manier waarop ouderen een multiculturele dagbesteding gebruiken heeft invloed op de manier waarop ze het beleven. De activiteiten zijn bepalend voor de mate van ‘place attachment’ en op die manier de mate van het ‘in place’ gevoel voor de ouderen. De belangrijkste reden van komst naar de multiculturele dagbesteding is omdat er een bepaalde ‘attachment’ plaats vindt tussen de ouderen en de dagbesteding en om weer of meer ‘in place’ te komen.

Ouderen komen naar de multiculturele dagbesteding om activiteiten te ondernemen die ze anders niet zouden doen en om in contact te komen met andere mensen. Er worden veel spellen en gezamenlijke activiteiten gedaan, maar ook individuele. Er hangt een vrije sfeer en iedereen doet waar hij /zij zelf zin in heeft zolang het binnen de normen blijft. Het spelen van gezamenlijke spellen is populair en wordt gewaardeerd door de meeste ouderen. Het brengt

positieve gevoelens in de mensen naar boven die ze associëren met de dagbesteding wat voor een bepaalde 'place attachment' zorgt.

In de multiculturele dagbesteding wordt op een structurele manier te werk gegaan om er voor te zorgen dat niemand uit zijn 'place' wordt gehaald.

Gemiddeld komen de ouderen één a twee keer per week naar Multidag. Aangezien de ouderen zich hier strikt aan houden kan worden geconcludeerd dat ze zich prettig voelen binnen de dagbesteding en er een bepaalde gehechtheid bestaat.

Hoe beleven ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding en welke factoren beïnvloeden deze beleving?

Binnen een multiculturele dagbesteding voelen ouderen met verschillende culturele achtergronden zich 'in place'. Vaak komen ze naar de dagbesteding omdat ze iets missen; omdat ze in hun woonomgeving 'out of place' ouder worden.

Op de manier waarop cultuur door de ouderen wordt omschreven is af te leiden dat dit voor hen erg belangrijk is. De ouderen hechten veel waarde aan hun eigen gewoontes en manieren van leven. Ze geven aan oud te willen worden 'in place'.

Het multiculturele aspect van de dagbesteding wordt door de ouderen ervaren als rekening houden met en het accepteren van elkaars cultuur en dat alle soorten mensen met alle soorten culturele achtergronden welkom zijn. Door elkaars manieren van leven goed te keuren worden de ouderen dichter terug 'in place' gebracht. Toch is opvallend dat bij de meeste ouderen het multiculturele aspect niet altijd op de voorgrond ligt. Afkomst maakt in feite afkomst voor hen niets. Binnen een multiculturele dagbesteding is de groep divers, maar men ziet elkaar als gelijkwaardig. Aan de andere kant geven de bezoekers aan bereid te zijn uit hun comfortzone te stappen en het leuk te vinden van elkaar en elkaars cultuur te kunnen leren. Dit zal de 'place' waar de ouderen zich op hun gemak voelen kunnen verruimen.

Er kan door de ouderen niet heel duidelijk worden aangegeven hoe er met iedereen rekening wordt gehouden, maar wel wordt duidelijk dat iedereen het gevoel heeft dat er rekening met hem of haar wordt gehouden. Doordat iedereen met elkaar rekening houdt ontstaan er sociale banden tussen de mensen, maar ook met de dagbesteding.

Het belang van 'aging in place' wordt duidelijk bij het feit dat de ouderen met een migratieachtergrond het fijn vinden even in de eigen taal te kunnen spreken. Daarnaast geeft het aan dat deze ouderen op momenten dat dit niet kan niet helemaal 'in place' maar voor een deel 'out of place' zijn. Verder vinden de ouderen het belangrijk dat er een gezamenlijk gesproken taal is om zo de eenheid binnen de dagbesteding te behouden.

De ouderen voelen zich verbonden met de multiculturele dagbesteding; er is sprake van 'place attachment'. Dit blijkt uit gevoelens die ze uiten in woorden zoals onder anderen 'acceptatie', 'familie', 'thuisgevoel', 'fijn gevoel', 'gezelligheid', 'structuur', 'zinvol' en 'gevoel erbij te horen'. Het gevoel van 'thuis' komt vaak naar voren, wat aangeeft dat de ouderen zich 'in place' voelen binnen de multiculturele dagbesteding. Buiten de dagbesteding voelen een aantal ouderen zich alleen of geïsoleerd, wat een teken van 'out of place' kan zijn. Daarom is het voor hen ook belangrijk dat ze even van thuis weg zijn en bezig kunnen zijn. Dit wordt dan ook zeer gewaardeerd.

De ouderen voelen zich geaccepteerd en gewaardeerd en ze zien elkaar als familie of goede vrienden waardoor de ouderen nog meer gehecht raken aan de dagbesteding. Ze vinden het prettig in contact te komen en met mensen om te kunnen gaan wanneer ze naar de

dagbesteding komen. De structuur die er geboden wordt vinden ze ook erg belangrijk. Wanneer de ouderen niet naar de dagbesteding zouden kunnen komen zouden ze zich 'displaced' voelen en daardoor ongelukkig of niet op het gemak.

Dit alles geeft aan dat het binnen de multiculturele dagbesteding draait om de ouderen te laten leven 'in place', volgens de eigen gewoontes en gebruiken. Uit de reacties van de ouderen blijkt dit te werken. Ze geven aan vooruit te zijn gegaan nadat ze bij de multiculturele dagbesteding zijn gekomen, wat het belang van 'aging in place' bevestigt.

Wat is het verschil in de beleving en het gebruik van een multiculturele dagbesteding tussen ouderen met een Nederlandse achtergrond en ouderen met een migratieachtergrond? En welk betekenis en/of meerwaarde heeft een multiculturele dagbesteding voor ouderen en wat is het verschil hierin tussen ouderen met een migratieachtergrond en ouderen met een Nederlandse achtergrond?

Beide groepen beleven de multiculturele dagbesteding als zeer positief. Ze voelen zich gewaardeerd en geaccepteerd en ervaren vooruitgang in het algemene welzijn.

In grote lijnen gebruiken ouderen met verschillende culturele achtergronden een multiculturele dagbesteding omdat ze zich helemaal of gedeeltelijk 'out of place' voelen. Binnen de multiculturele dagbesteding proberen ze weer 'in place' te komen, wat blijkt te werken. De ouderen met verschillende culturele achtergronden ervaren aangetrokken te zijn tot de dagbesteding en ervaren een 'in place' beleving binnen de multiculturele dagbesteding doordat iedereen elkaar de ruimte biedt voor eigen gewoontes en gebruiken.

Het grote verschil binnen dit belang en de meerwaarde die de ouderen hebben bij de multiculturele dagbesteding zit hem in het feit dat het voor ouderen met een migratieachtergrond belangrijk is dat er genoeg andere mensen met een migratieachtergrond zijn om op die manier 'in place' te kunnen komen. Wel is het juist voor alle ouderen van belang dat de dagbesteding daadwerkelijk bestaat uit ouderen met verschillende culturele achtergronden, omdat dit ook echt iedereen een kans geeft 'in place' te kunnen leven. Op die manier hoeven ze zich niet te gedragen volgens de strikte regels van een bepaalde cultuur of bepaalde culturele gewoontes, maar kunnen ze leven op de manieren die ze zelf prettig vinden. Iedereen kan zichzelf zijn en wordt door iedereen geaccepteerd. Binnen een multiculturele dagbesteding krijgen ouderen de kans tot 'aging in place'.

Literatuur

- Ahaddour, C., Branden, S. v., & Broeckaert, B. (2015). Institutional Elderly Care Services and Moroccan and Turkish Migrants in Belgium: A Literature Review. *Immigrant Minority Health, 18*, 1216-1227.
- Andrews, J. O., Felton, G., Wewers, M. E., & Heath, J. (2004). Use of community health workers in research with ethnic minority women. *Journal of Nursing Scholarship, 36*(4), 358-365.
- Attent zorg en behandeling. (2018, april 20). *Dagbesteding*. Opgehaald van Attent zorg en behandeling: <https://www.attentzorgenbehandeling.nl/zorg-en-behandeling/welzijn/dagbesteding>
- Begum, S., & Seppanen, M. (2017). Islamic Values in Elderly Care in Finland: The Perspective of Muslim Women Caregivers. *Journal of International Women's Studies, 18*(2), 59-73.
- Boer, M. A. (2012). *Werving en toeleiding naar interventies Gezond Leven*. Den Haag: Stivoro.
- CBS. (2000). *Allochtonen in Nederland*. Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS. (2018, januari 15). *CBS Statline*. Opgehaald van CBS: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/navigatieScherm/thema?themaNr=3600>
- Ciobanu, R. O., Fokkema, T., & Nedelcu, M. (2017). Aging as a migrant: vulnerabilities, agency and policy implications. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 43*(2), 164-181.
- Convery, I., Corsane, G., & Davis, P. (2012). *Making sense of place: Multidisciplinary perspectives*. Boydell & Brewer, Boydell Press.
- Cresswell, T. (2014). *Place: an introduction*. West Sussex, UK: John Wiley & Sons.
- Creswell, J. W. (2012). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among five Approaches* (Derde ed.). Thousand Oaks: Sage .
- Curtin, A., Martins, D. C., Gillsjo, C., & Schwartz-Barcott, D. (2017). Aging out of place: The meaning of home among hispanic older persons living in the United States. *International Journal of Older People Nursing, 12*(3), 12150.
- Cutchin, M. P. (2001). Deweyan Integration: Moving Beyond Place Attachment in Elderly Migration Theory. *Aging and Human Development, 52*(1), 29-44.
- Denktas, S., Koopmans, G., Birnie, E., Foets, M., & Bonsel, G. (2009). Ethnic background and differences in health care use: a national cross-sectional study of native Dutch and immigrant elderly in the Netherlands. *International journal for equity in health, 8*(1).
- Duin, C. V., & Lenny, S. (2014). *Bevolkingsprognose 2014-2060: groei door migratie*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Emami, A., Torres, S., Lipson, J. G., & Ekman, S.-L. (2000). An Ethnographic study of a Day Care Centre for Iranian Immigrant Seniors. *Western Journal of Nursing Research, 169*-188.
- Garssen, J. (2011). *Demografie van de vergrijzing*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statestiek.

- Hashemnezhad, H., Heidari, A. A., & Hoseini, P. M. (2013). "Sense of Place" and "Place Attachment". *International Journal of Architecture and Urban Development*, 3(1), 5-12.
- Heygele, Y., Vreeswijk-Manusiwa, & Schellekens, H. (2009). *Bagaimana--hoe gaat het? Een verkenning van kwetsbaarheid bij oudere migranten*. Utrecht: NOOM.
- Houten, M. v., Verweij, S., Hanzon, C., Lammersen, G., Nourozi, S., Briels, B., & Middelaar, M. v. (2017). *Dagbesteding in ontwikkeling: vraagstukken voor gemeenten en 16 vernieuwende voorbeelden voor mensen met dementie en ggz-problematiek*. Movisie.
- Ingram, M., Sabo, S., Rothers, J., Wennerstrom, A., & De Zapien, J. G. (2008). Community health workers and community advocacy: addressing health disparities. *Journal of community health*, 33(6), 417-424.
- Jacobs, M. H., & Buijs, A. E. (2011). Understanding stakeholders' attitudes toward water management interventions: Role of place meanings. *Water Resources Research*, 47(1).
- Jansen, D. (2017, februari 3). *De Monitor*. Opgehaald van Feiten en cijfers over ouderen die langer thuis wonen: <https://demonitor.kro-ncrv.nl/artikelen/feiten-en-cijfers-over-ouderen-die-langer-thuis-wonen>
- Jennissen, R. (2013). De instroom van buitenlandse arbeiders en de migratiegeschiedenis van Nederland na 1945. *Justitiële Verkenningen*, 9-31.
- Johansson, K., Rudman, D. L., Mondaca, M., Park, M., Luborsky, M., Josephsson, S., & Asaba, E. (2013). Moving Beyond 'Aging In Place' to Understand Migration and Aging: Place Making and the Centrality of Occupation. *Journal of Occupational Science*, 20(2), 108-119.
- Jorgensen, B. S., & Stedman, R. C. (2001). Sense of place as an attitude: Lakeshore owners attitudes toward their properties. *Journal of environmental psychology*, 21(3), 233-248.
- Jorgensen, B. S., & Stedman, R. C. (2006). A comparative analysis of predictors of sense of place dimensions: Attachment to, dependence on, and identification with lakeshore properties. *Journal of environmental management*, 316-327.
- keken, G. v. (2011). *De constructie van regionale identiteit: Zeeland*. Rotterdam: Erasmus universiteit.
- KIS. (2017, augustus 2). *Welke woongroepen, verpleeghuizen en aanbieders van dagbesteding richten zich op ouderen met een migratieachtergrond?* Opgehaald van Kennisplatform Integratie & Samenleving: <https://www.kis.nl/vraag-en-antwoord/welke-woongroepen-verpleeghuizen-dagbesteding-oudere-migranten>
- Koppen, J. A. (2012). *Het fenomeen van de geografische ervaring: een fenomenologisch onderzoek naar opvattingen van filosofen en geografen over het ervaren van plaats en ruimte*. Groningen: University of Groningen.
- Lager, D., van Hoven, B., & Meijering, L. (2012). Places that matter: place attachment and wellbeing of older Antillean migrants in the Netherlands. *European Spatial Research and Policy*, 19(1).
- Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of environmental psychology*, 31(3), 207-230.

- Lewis, D. C. (2009). Aging Out of Place: Cambodian Refugee Elders in the United States. *Family and Consume Sciences Research Journal*, 37(3), 376-393.
- Manzo, L. C., & Perkins, D. D. (2006). Finding common ground: The importance of place attachment to community participation and planning. *Journal of planning literature*, 20(4), 335-350.
- McCunn, L. J., & Gifford, R. (2018). Spatial navigation and place imageability in sense of place. *Cities*, 208-218.
- Meijering, L., & Lager, D. (2014). Home-making of older Antillean migrants in the Netherlands. *Ageing & Society*, 34(5), 859-875.
- Meulenkamp, T., Van Beek, A. P., Gerritsen, D., De Graaff, F., & Francke, A. (2010). *Kwaliteit van leven bij migranten in de ouderenzorg: een onderzoek onder Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse/Arubaanse en Chinese ouderen*. Utrecht: Nivel.
- Multidag. (z.d.). Opgehaald van Multidag; Cultuursensitieve zorg: <http://www.multidag.org/index.php>
- Patterson, M. E., & Williams, D. R. (2006). Maintaining research traditions on place: Diversity of thought and scientific progress. *Journal of Environmental Psychology*, 361-380.
- Ramkissoon, H., Smith, L. D., & Weiler, B. (2012). Testing the dimensionality of place attachment and its relationships with placesatisfaction and pro-environmental behaviours: A structural equation modelling approach. *Tourism Management*, 552-566.
- Reijneveld, S. A. (1998). Reported health, lifestyles, and use of health care of first generation immigrants in The Netherlands: do socioeconomic factors explain their adverse position? *Journal of Epidemiology & Community Health*, 52(5), 298-304.
- Rubinstein, R. I., & Parmelee, P. A. (1992). Attachment to Place and the Representation of the Life Course by the Elderly. In *Place Attachment* (pp. 139-163). Boston, MA: Springer.
- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of environmental psychology*, 30(1), 1-10.
- Scannell, L., & Gifford, R. (2013). Comparing the Theories of Interpersonal and Place Attachment. In L. C.-W. Manzo, *Place attachment: Advances in theory, methods and applications* (pp. 23-36). London en New York: Routledge.
- Schellingerhout, R. (2004). *Gezondheid en welzijn van allochtone ouderen*. Den Haag: Social en Cultureel Planbureau.
- Seamon, D. (1982). The Phenomenological Contribution to Environmental Psychology. *Journal of Environmental Psychology*, 119-140.
- Seamon, D. (2013). Place attachment and phenomenology. *Place attachment: Advances in theory, methods and applications*, 12-22.
- Shamai, S. (1991). Sense of place: An empirical measurement. *Geoforum*, 22(3), 347-358.
- Spijker, J., & Macinnes, J. (2014). Hoe grijs is Nederland eigenlijk? *Demos*, 30(4), 1-4.
- Stedman, R. C. (2002). Toward a social psychology of place: Predicting behavior from place-based cognitions, attitude, and identity. *Environment and behavior*, 34(5), 561-581.

- Steunenbergh, B., & de Wit, N. (2013). Diversiteit in vergrijzing: cultuursensitieve ouderenzorg voor de eerste generatie Turkse en Marokkaanse migranten. *Bijblijven*, 29(4), 39-44.
- Swider, S. M. (2002). Outcome effectiveness of community health workers: an integrative literature review. *Public Health Nursing*, 19(1), 11-20.
- Talloen, D., Verstraete, J., & Jean, C. (2012). *Oudere allochtonen, senioren van bij ons; lessen uit de praktijk*. Brussel: Koning Bouwdewijnstichting.
- Trentelman, C. K. (2009). Place attachment and community attachment: A primer grounded in the lived experience of a community sociologist. *Society and natural resources*, 22(3), 191-210.
- Ujang, N., & Zakariya, K. (2015). The Notion of Place, Place Meaning and Identity in urban Regeneration. *Social and Behavioral Sciences*, 709-717.
- Vennix, J. (2011). *Theorie en Praktijk van Empirisch Onderzoek*. Essex: Pearson.
- Verhagen, I. a., Steunenbergh, B., & de Wit, N. J. (2013). Culturally sensitive care for elderly immigrants through ethnic community health workers: design and development of a community based intervention programme in the Netherlands. *BMC public health*, 13(1), 227.
- Verschuren, P., & Doorewaard, H. (2015). *Het ontwerpen van een onderzoek*. Amsterdam: Boom Lemma uitgevers.
- Warnes, A. M., Friedrich, K., Kellaher, L., & Torres, S. (2004). The diversity and Welfare of older migrants in Europe. *Aging & Society*, 24, 307-326.
- Wiles, J. L., Leiving, A., Guberman, N., Reeve, J., & Allen, R. E. (2011). The Meaning of "Aging in Place" to Older People. *The Gerontologist*, 52(3), 357-366.
- Yin, R. (2017). *Case study research and applications: Design and Methods*. Sage publications.

Bijlage

Bijlage 1: Interview guides

Interview guide - Ouderen

Geïnterviewde:

Interviewer: Marieke Pijnappels

Locatie:

Datum:

Introductie

Bedankt dat u tijd voor mij vrij maakt en mee wilt werken aan mijn interview. Ik zal mijzelf eerst nog eens voorstellen.

Ik ben Marieke Pijnappels, ik ben 20 jaar en ik ben bezig met de laatste opdracht voor mijn Bacheloropleiding Geografie, Planologie en Milieu, namelijk het schrijven van de bachelor scriptie. Het doel van deze opdracht is om erachter te komen hoe 55-plusser met een verschillende culturele achtergrond een multiculturele dagopvang gebruiken en beleven. Op die manier wil ik erachter komen welke betekenis en dus meerwaarde een multiculturele dagopvang voor 55-plussers met verschillende culturele achtergronden heeft.

Ik wil u dus wat vragen stellen over hoe u Multidag ervaart en gebruikt.

Vindt u het goed als dit interview met een stemrecorder wordt opgenomen? Ik verzeker u dat deze stemopname alleen door mij wordt gebruikt om het interview beter uit te werken en nog eens na te luisteren. De opname zal uiteindelijk worden vernietigd.

Persoonlijke informatie

Kunt u mij iets over uzelf vertellen?

Wat is uw leeftijd?

Waar woont u op dit moment?

Wat is uw culturele achtergrond?

Als niet NL achtergrond →

Hoe lang woont u al in Nederland?

Hoe voelde het om naar Nederland te komen?

Wat is het grootste verschil met waar u vroeger leefde en waar u nu leeft?

Voelt u zich thuis in Nederland?

Heeft u een partner?

Heeft u kinderen?

Hoe ervaart u uw thuissituatie?

Ervaring Multidag

Wat is Multidag volgens u?

(Waarom?)

Wat houdt Multidag (een multiculturele dagopvang) volgens u in?

Hoe zou u Multidag omschrijven?

(Waarom zou u het zo omschrijven?)

Waarom komt u naar Multidag?

Hoe vaak komt u bij Multidag?

Waarom heeft u voor Multidag gekozen en geen andere dagopvang? Bewuste keuze?

Bent u wel eens naar een andere dagopvang geweest?

Zo ja, welke?

Hoe lang komt u al naar Multidag?

Hoe voelde het toen u voor het eerst bij Multidag kwam?

Wat betekent Multidag voor u?

(Waarom/ hoe komt het nou dat Multidag zo veel/weinig voor u betekend?)

Hoe ervaart u Multidag?

(Hoe komt het dat u het zo ervaart?)

Hoe komt het dat u Multidag zo beleeft? Welke aspecten hebben hier invloed op?

Hoe komt het dat deze aspecten hier zo belangrijk bij zijn?

Zijn er wel eens momenten dat u Multidag anders ervaart?

(Wanneer/welke momenten?)

Hoe voelt u zich als u bij Multidag bent?

Wat is het verschil met hoe u zich thuis voelt en hoe u zich bij Multidag voelt?

Wat vindt u van de andere cliënten bij Multidag?

Kunt u goed met hen overweg?

Zijn er ook cliënten waar u minder mee overweg kunt? Waarom?

Heeft dat ook te maken met diversiteit, verschillen qua culturele achtergrond?

Wat vindt u van de begeleiders bij Multidag?

Wat ervaart u als het meest positieve aan Multidag?

Waarom?

Zijn er ook dingen die u negatief ervaart binnen Multidag?

Zo ja, welke?

Voelt u zich thuis bij Multidag?

Hebt u het gevoel dat u helemaal zichzelf kunt zijn?

Zijn er momenten dat u daar anders over denkt?

Wat zou u doen als Multidag zou stoppen?

Wat zou uw grootste gemis dan zijn?

Waarom?

Dus het grootste belang dat u hebt bij Multidag is...?

De belangrijkste meerwaarde van Multidag voor u is dus...?

Gebruik Multidag

Hoe ziet een dag bij Multidag er bij u uit?

Wat doet u bij Multidag?

Wat vindt u het leukste om te doen bij Multidag?

Wat vindt u het allerleukste wat u ooit bij Multidag heeft gedaan?

Met wie werkt u graag samen?

Hoe helpt Multidag u met uw dagelijkse leven?

Hoe denkt u over de regels binnen Multidag?

Wat vindt u van het activiteitenaanbod binnen Multidag?

Hoe denkt u over de normen en waarden binnen Multidag?

Wat zou u graag anders zien?

Wat zou u nou heel graag nog eens willen doen bij Multidag?

Cultuur

Wat betekent cultuur voor u? Is het belangrijk?

Hoe zou u uw culturele gebruiken omschrijven? Eten/drinken/gewoontes?

Hoe wordt er binnen Multidag rekening gehouden met deze gebruiken?

Wat is daarbij het belangrijkste voor u?

Hoe is het voor u om bij Multidag te zijn samen met mensen met zo veel verschillende culturele achtergronden?

Met wie trekt u dan het liefst op? En waarom?

In welke taal communiceert u het liefst?

Wat vindt u van het de taalkeuzes en gebruik binnen Multidag?

Hoe ervaart u de lunchpauze?

Op welke manier wordt er tijdens de lunch rekening gehouden met uw culturele achtergrond?

Zijn er dingen die u graag anders zou willen zien bij Multidag met betrekking tot culturele achtergrond?

Voelt u zich vrij bij Multidag?

Waarom?

Voelt u zich geaccepteerd en gewaardeerd?

Waarom?

Welke culturen zou u graag nog meer zien binnen Multidag?

Afsluiting

Wat is het laatste dat u mij nog zou willen meegeven?

Heeft u nog vragen aan mij?

We zijn nu aan het einde gekomen van het interview. Nogmaals heel erg bedankt voor uw medewerking. Als u wilt kan ik u het eindproject laten lezen.

Interview guide - Begeleider

Geïnterviewde:

Interviewer: Marieke Pijnappels

Locatie:

Datum:

Introductie

Bedankt dat u tijd voor mij vrij maakt en mee wilt werken aan mijn interview. Ik zal mijzelf eerst nog eens voorstellen.

Ik ben Marieke Pijnappels, ik ben 20 jaar en ik ben bezig met de laatste opdracht voor mijn Bacheloropleiding Geografie, Planologie en Milieu, namelijk het schrijven van de bachelorscriptie. Het doel van deze opdracht is om erachter te komen hoe 55-plusser met een verschillende culturele achtergrond een multiculturele dagopvang gebruiken en beleven. Op die manier wil ik erachter komen welke betekenis en dus meerwaarde een multiculturele dagopvang voor 55-plussers met verschillende culturele achtergronden heeft.

Ik wil u dus wat vragen stellen over hoe u ziet dat de cliënten Multidag gebruiken en ervaren.

Persoonlijke informatie

Kunt u mij iets over uzelf vertellen? Martha

Wat is uw leeftijd?

Waar woont u?

Wat is uw culturele achtergrond?

Heeft u een partner?

Heeft u kinderen?

Ervaring Multidag

Wat is Multidag volgens u?

(Waarom?)

Hoe is Multidag ontstaan?

Geld?

Wat houdt Multidag (een multiculturele dagopvang) volgens u in?

Hoe zou u Multidag omschrijven?

(Waarom zou u het zo omschrijven?)

Waarom komen mensen naar Multidag?

Hoe vaak werkt u bij Multidag?

Hoe lang al?

Waarom bent u bij Multidag komen werken?

Wat is het verschil tussen Multidag en een andere dagbesteding?

Hoe lang werkt u al bij Multidag?

Wat betekent Multidag voor u?

Wat denkt u dat Multidag betekent voor de cliënten?

Waarom?

Hoe komt het dat u en de cliënten Multidag zo beleven? Welke aspecten hebben hier invloed op?
Hoe komt het dat deze aspecten hier zo belangrijk bij zijn?
Zijn er wel eens momenten dat u Multidag anders ervaart?
(Wanneer/welke momenten?)

Hoe voelt u zich als u bij Multidag bent?

Wat ervaart u als het meest positieve aan Multidag?
Waarom?

Zijn er ook dingen die u negatief ervaart binnen Multidag?
Zo ja, welke?

Denkt u dat de cliënten zich thuis voelen bij Multidag?
Waarom?

Welk belang hebben cliënten bij Multidag?
Welke meerwaarde heeft Multidag voor de cliënten?

Ziet u een verschil met hoe cliënten met een Nederlandse achtergrond of een niet Nederlandse achtergrond Multidag ervaren?

Ziet u vooruitgang bij cliënten die Multidag gebruiken?

Gebruik Multidag

Hoe ziet een dag bij Multidag er uit?

Wat doen de cliënten?

Wat doet u?

Wat vinden de cliënten het leukste om te doen?

Wat vindt u het leukste om met de cliënten te doen? Waarom?

Op welke manier helpt Multidag cliënten?

Hoe denkt u over de regels binnen Multidag?

Hoe denkt u over het activiteiten aanbod binnen Multidag?

Wat zou u graag anders zien?

Wat zou u nog heel graag eens willen doen met de cliënten?

Cultuur

Wat is cultuur voor u? En is het belangrijk?
Waarom?

Hoe wordt er binnen Multidag rekening gehouden met deze gebruiken?
Wat is daarbij het belangrijkste voor u?

Wat betekent het voor de cliënten dat ze samen zijn met mensen met veel verschillende culturen?

Ziet u patronen of verschillen met wie cliënten graag optrekken?
Zo ja, welke? Hoe komt dit?

In welke taal spreken mensen meestal?
Zijn hier regels over?

Zijn er dingen die u graag anders zou willen zien bij Multidag met betrekking tot culturele achtergrond?

Welke culturen zou u graag nog meer zien binnen Multidag?

Afsluiting

Wat is het laatste dat u mij nog zou willen meegeven?

Heeft u nog vragen aan mij?

We zijn nu aan het einde gekomen van het interview. Nogmaals heel erg bedankt voor uw medewerking. Als u wilt kan ik u het eindproject laten lezen.

Bijlage 2: Codeboek

Code groep - Belang/meerwaarde Multidag

Search Code Groups		Show codes in group Belang/meerwaarde Multidag			
Code Groups		Search Codes			
- Belang/meerwaarde Multidag (31) - Beleving Multidag (42) - Beschrijving Multidag (20) - Gebruik Multidag (54) - Multicultureel (23) - Persoonlijke informatie (14)					
		Name	Grounded	Density	Groups
		o afleiding		6	0 [Belang/meerwaarde Multidag]
		o Band client		4	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beleving Multidag] [Gebruik Multidag]
		o Belang Multidag		48	0 [Belang/meerwaarde Multidag]
		o Bezig zijn		21	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Gebruik Multidag]
		o Contact met mensen		37	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beschrijving Multidag]
		o Deel van mijn leven		1	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beschrijving Multidag]
		o eenzaam		13	0 [Belang/meerwaarde Multidag]
		o Eigen cultuur		21	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Multicultureel]
		o Eigen taal		24	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Multicultureel]
		o Gesprek voeren		22	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Gebruik Multidag]
		o Hulp		21	0 [Belang/meerwaarde Multidag]
		o Leegte		1	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Gebruik Multidag]
		o Leren		10	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Gebruik Multidag]
		o moe		4	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Gebruik Multidag]
		o Omgang mensen		32	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Gebruik Multidag]
		o Ontlasting thuissituatie		1	0 [Belang/meerwaarde Multidag]
		o Openheid		9	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beleving Multidag]
		o Opvang		2	0 [Belang/meerwaarde Multidag]
		o Reden komt Multidag		20	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Gebruik Multidag] [Persoonlijke informatie]
		o Taal leren		3	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Gebruik Multidag]
		o Thuis weg		7	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beschrijving Multidag]
		o Thuis zitten		22	0 [Belang/meerwaarde Multidag]
		o Thuissituatie		7	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Persoonlijke informatie]
		o Vaste plek		5	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beleving Multidag]
		o Verrijking		2	0 [Belang/meerwaarde Multidag]
		o Verschil thuis en multidag		5	0 [Belang/meerwaarde Multidag]
		o Vooruitgang		11	0 [Belang/meerwaarde Multidag]
		o Vrienden		4	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beleving Multidag] [Gebruik Multidag]
		o Zin maken		4	0 [Belang/meerwaarde Multidag]
		o Zinvol		9	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beleving Multidag]
		o zorgen		6	0 [Belang/meerwaarde Multidag]

Code groep - Beleving Multidag

Search Code Groups		Show codes in group Beleving Multidag			
Code Groups		Search Codes			
- Belang/meerwaarde Multidag (31) Beleving Multidag (42) - Beschrijving Multidag (20) - Gebruik Multidag (54) - Multicultureel (23) - Persoonlijke informatie (14)		Name	Grounded	Density	Groups
		o aardig		5	0 [Beleving Multidag]
		o Acceptatie		26	0 [Beleving Multidag]
		o Band client		4	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beleving Multidag] [Gebruik Multidag]
		o Bevalt goed		26	0 [Beleving Multidag]
		o Blij		6	0 [Beleving Multidag]
		o Dagbesteding		1	0 [Beleving Multidag] [Beschrijving Multidag]
		o Dezelfde mensen		2	0 [Beleving Multidag] [Multicultureel]
		o Familie		12	0 [Beleving Multidag]
		o Fijn gevoel		24	0 [Beleving Multidag]
		o Fijn naar huis na Multidag		5	0 [Beleving Multidag]
		o Geen verschil		22	0 [Beleving Multidag] [Multicultureel]
		o Gemoedelijk		1	0 [Beleving Multidag] [Beschrijving Multidag]
		o Gevoel erbij te horen		23	0 [Beleving Multidag]
		o gewend		30	0 [Beleving Multidag]
		o gezelligheid		23	0 [Beleving Multidag] [Gebruik Multidag]
		o iedereen welkom		8	0 [Beleving Multidag]
		o Interesse		4	0 [Beleving Multidag]
		o Jezelf zijn		12	0 [Beleving Multidag]
		o Laagdrempelig		11	0 [Beleving Multidag] [Beschrijving Multidag]
		o lief		2	0 [Beleving Multidag]
		o Normen en waarden		2	0 [Beleving Multidag] [Gebruik Multidag]
		o Ontspanning		8	0 [Beleving Multidag] [Beschrijving Multidag]
		o Openheid		9	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beleving Multidag]
		o Opleven		4	0 [Beleving Multidag]
		o Positief		2	0 [Beleving Multidag]
		o prettige sfeer		4	0 [Beleving Multidag]
		o Rustpunt		3	0 [Beleving Multidag] [Beschrijving Multidag]
		o saamhorigheid		9	0 [Beleving Multidag]
		o Structuur		21	0 [Beleving Multidag] [Gebruik Multidag]
		o tevreden		1	0 [Beleving Multidag]
		o Thuisgevoel		32	0 [Beleving Multidag]
		o Vaste plek		5	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beleving Multidag]
		o Verbeterpunten		13	0 [Beleving Multidag] [Gebruik Multidag]
		o Vermaak		1	0 [Beleving Multidag] [Gebruik Multidag]
		o Vertrouwd		4	0 [Beleving Multidag]
		o Vrienden		4	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beleving Multidag] [Gebruik Multidag]
		o Vrijheid		47	0 [Beleving Multidag]
		o Vrolijk		2	0 [Beleving Multidag]
		o Warmte		4	0 [Beleving Multidag] [Beschrijving Multidag]
		o Wensen		1	0 [Beleving Multidag]
		o Zeggenschap		4	0 [Beleving Multidag] [Beschrijving Multidag] [Gebruik Multidag]
		o Zinvol		9	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beleving Multidag]

Code groep - Beschrijving Multidag

Search Code Groups		Show codes in group Beschrijving Multidag			
Code Groups		Search Codes			
Belang/meerwaarde Multidag (31) Beleving Multidag (42) Beschrijving Multidag (20) Gebruik Multidag (54) Multicultureel (23) Persoonlijke informatie (14)					
		Name	Grounded	Density	Groups
		Betekenis-Multiculturele...		19	0 [Beschrijving Multidag]
		Contact met mensen		37	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beschrijving Multidag]
		Dagbesteding		1	0 [Beleving Multidag] [Beschrijving Multidag]
		Dagindeling		24	0 [Beschrijving Multidag] [Gebruik Multidag]
		Deel van mijn leven		1	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beschrijving Multidag]
		Financiering		1	0 [Beschrijving Multidag]
		Geen vast programma		2	0 [Beschrijving Multidag] [Gebruik Multidag]
		Gemoedelijk		1	0 [Beleving Multidag] [Beschrijving Multidag]
		Kleine organisatie		3	0 [Beschrijving Multidag] [Multicultureel]
		Laagdrempelig		11	0 [Beleving Multidag] [Beschrijving Multidag]
		Multicultureel		66	0 [Beschrijving Multidag] [Multicultureel]
		Multidag groeit		5	0 [Beschrijving Multidag]
		Ontspanning		8	0 [Beleving Multidag] [Beschrijving Multidag]
		Ontstaan Multidag		1	0 [Beschrijving Multidag]
		Rustpunt		3	0 [Beleving Multidag] [Beschrijving Multidag]
		Thuis weg		7	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Beschrijving Multidag]
		Tijd voor client		1	0 [Beschrijving Multidag]
		Verschil		1	0 [Beschrijving Multidag]
		Warmte		4	0 [Beleving Multidag] [Beschrijving Multidag]
		Zeggenschap		4	0 [Beleving Multidag] [Beschrijving Multidag] [Gebruik Multidag]

Code groep - Gebruik Multidag

Search Code Groups

Code Groups

Belang/meerwaarde Multidag (31)

Beleving Multidag (42)

Beschrijving Multidag (20)

Gebruik Multidag (54)

Multicultureel (23)

Persoonlijke informatie (14)

Show codes in group Gebruik Multidag

Search Codes

Name	Grounded	Density	Groups
o o</			

Code groep - Multicultureel

Search Code Groups

Code Groups

Belang/meerwaarde Multidag (31)

Beleving Multidag (42)

Beschrijving Multidag (20)

Gebruik Multidag (54)

Multicultureel (23)

Persoonlijke informatie (14)

Show codes in group Multicultureel

Search Codes

Name	Grounded	Density	Groups
Aanpassen		22	0 [Gebruik Multidag] [Multicultureel]
Aruba		1	0 [Multicultureel] [Persoonlijke informatie]
Betekenis cultuur		10	0 [Multicultureel]
Cultuur trekt cultuur		5	0 [Multicultureel]
Curacao		2	0 [Multicultureel] [Persoonlijke informatie]
Dezelfde mensen		2	0 [Beleving Multidag] [Multicultureel]
Eigen cultuur		21	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Multicultureel]
Eigen taal		24	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Multicultureel]
Geen verschil		22	0 [Beleving Multidag] [Multicultureel]
Hindoestaans		6	0 [Multicultureel]
Inrichting		3	0 [Multicultureel]
Kleine organisatie		3	0 [Beschrijving Multidag] [Multicultureel]
Multicultureel		66	0 [Beschrijving Multidag] [Multicultureel]
Nederland		2	0 [Multicultureel]
Nederlands		8	0 [Multicultureel]
Papiaments		5	0 [Multicultureel]
Reden komt NL		3	0 [Multicultureel] [Persoonlijke informatie]
Rekening houden met cul...		21	0 [Multicultureel]
Suriname		2	0 [Multicultureel]
Taal		16	0 [Gebruik Multidag] [Multicultureel]
vegetarisch		1	0 [Multicultureel]
Verschil in mensen		29	0 [Multicultureel]
Voordeel multicultureel		1	0 [Multicultureel]

Code groep - Persoonlijke informatie

Code Groups	Search Codes			
	Name	Grounded	Density	Groups
◊ Belang/meerwaarde Multidag (31)	◊ Aantal keer per week		8	0 [Persoonlijke informatie]
◊ Beleving Multidag (42)	◊ Afkomst		10	0 [Persoonlijke informatie]
◊ Beschrijving Multidag (20)	◊ Aruba		1	0 [Multicultureel] [Persoonlijke informatie]
◊ Gebruik Multidag (54)	◊ Curacao		2	0 [Multicultureel] [Persoonlijke informatie]
◊ Multicultureel (23)	◊ Jaren Multidag		6	0 [Persoonlijke informatie]
◊ Persoonlijke informatie (14)	◊ Kinderen		9	0 [Persoonlijke informatie]
	◊ Leeftijd		8	0 [Persoonlijke informatie]
	◊ Partner		6	0 [Persoonlijke informatie]
	◊ Reden komst Multidag		20	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Gebruik Multidag] [Persoonlijke informatie]
	◊ Reden komst NL		3	0 [Multicultureel] [Persoonlijke informatie]
	◊ Slechtziend		1	0 [Persoonlijke informatie]
	◊ Thuisituatie		7	0 [Belang/meerwaarde Multidag] [Persoonlijke informatie]
	◊ Verhuisd		6	0 [Persoonlijke informatie]
	◊ Woonplaats		4	0 [Persoonlijke informatie]

Bijlage 3: Netwerken

Netwerk – belang/meerwaarde Multidag

Network - Beleving Multidag

Netwerk - beschrijving Multidag

Netwerk - gebruik Mulidag

Netwerk - Multicultureel

Netwerk - persoonlijke informatie

